VILÁG PROLETÁRJAI, EGYESÜLJETEK!

TÁRSADALMI SZEMLE

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA

XIV. ÉVFOLYAM 3 1959. MÁRCIUS

TARTALOMJEGYZÉK

Legnagyobb forradalmi hagyományunk: a Magyar Tanácskoztársaság 1

FRISS ISTVÁN: Az első Magyar Tanácsköztársaság gazdaságpolitikája — — — — — — — — — — — — — — — — 9

HÁY LÁSZLÓ: Kádár János: Szilárd népi hatalom: független Magyarország — — — — — — — — — — — — — — — 28

KOMJÁT IRÉN: A Kommunista Internacionálé történelmi jelentősége — — — — — — — — — — — — — — — — 39

G. V. PLATONOV: A materializmus és az idealizmus harca a mai genetikában — — — — — — — — — — — — — — 56

DOKUMENTUMOK ÉS VISSZAEMLÉKEZESEK 1918—1919 HŐSI HARCAIRÓL

SZÁNTÓ BÉLA: Emlékezés a Magyar Tanácskoztársaságra (közli Szántó Rezső) — — — — — — — — — — — — — — 73

GÁBOR MÓZES: A Nemzetközi Ezredek szervezése — — — — 85

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

MARX: Értéktöbblet-elméletek I. (MÁTYÁS ANTAL) — — — — 89

Dr. SZÉNÁSI GÉZA: A törvényesség őrhelyén (Dr. MARKÓJA IMRE) — — — — — — — — — — — — — — — — 97

Szerkesztőség: Budapest, V., Nádor utca 28. Tel.: 124—475.

Kiadja a Kossuth Könyv- és Lapkiadó Vállalat,

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay u 16
Telefon: 315—708, 319—326.

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető a Kossuth Kiadó megyei és kerületi kirendeltségeinél csekkszámlaszám 01915003, a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp. V., József nádor tér 1.) és bármely postahivatalánál. Előfizetési díj negyed évre 8,— Ft, félévre 16,— Ft, egész évre 32,— Ft. Csekkszámlaszám: egyéni 61218, közületi 61066 vagy átutalás a MNB. 47. sz. folyószámlájára). Lapunk régebbi példányai kaphatók a Posta Központi Hírlapiroda újságboltjában: Budapest, V., József Attila u. 3.

Az utolsó kézirat nyomdába érkezett: 1959. március 20

Megjelent 37 000 példányban Felelős kiadó: Vass Henrik.

15638/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős: Bolgár Imre.

TÁRSADALMI SZEMLE
A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT ELMÉLETI ÉS POLITIKAI FOLYÓIRATA
XIV. ÉVF. 3. SZÁM BUDAPEST 1959. MÁRCIUS HÓ

Legnagyobb forradalmi hagyományunk: a Magyar Tanácsköztársaság

40 évvel ezelőtt, a diadalmas orosz proletariátus példáját követve, a magyar munkásosztály a dolgozó tömegek támogatásával győzelemre vitte a szocialista forradalmat, megteremtette az első magyar proletárdiktatúrát.

A magyar proletárforradalom viharos időkben, a kapitalizmus általános válsága kibontakozása talaján született meg, maga is hozzájárulva e válság elmélyüléséhez.

A világháború okozta szenvedés és nyomorúság roppant forradalmi erőket ébresztett fel szunnyadásukból, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének lelkesítő példájára pedig Európa-szerte forradalmi harcba indultak a dolgozó tömegek. Németországot, Ausztriát a polgári demokratikus forradalom vihara szántotta végig, maga alá temetve a császárságot és a Habsburg monarchiát.

1918 októberében Magyarországon is győzelmet aratott a munkásosztály vezette polgári demokratikus forradalom, megdőlt a monarchista nagybirtokos osztály és a vele szövetséges konzervatív burzsoázia uralma. A forradalmi mozgalom hullámain azonban a reformista szociáldemokratákkal szövetkezett liberális burzsoázia koalíciós kormányzata került hatalomra, amelynek az volt a célja, hogy liberális reformok segítségével mentse meg a halálraítélt magyar kapitalizmus életét. A koalíciós kormány — bár szavakban nem egyszer a demokrácia és a szocializmusba való békés, demokratikus átmenet programját hirdette, valójában ellene szegült még a burzsoá demokratikus forradalom következetes és maradéktalan végigvitelének is. Nem számolta fel a tulajdonviszonyokban a feudális maradványokat, nem osztott földet a parasztságnak. Míg a forradalmi föld- és gyárfoglaló tömegmozgalmakat terrorakciókkal igyekezett letörni, megtűrte a monarchista ellenforradalom szervezkedését. Külpolitikailag azokban az antant hatalmakban keresett támaszt, amelyeknek falánk imperializmusa elnyeléssel fenyegette az ország nemzeti

EÖTVÖS EGYETEM
PEDAGÓGIAI INTÉZET
Marx 499

függetlenségét és területét. Ezek azonban nem voltak hajlandók a Károlyi-kormányt támogatni, mindenekelőtt azért, mert nem bíztak abban, hogy ez a kormányzat képes lesz gátat emelni a forradalmi mozgalom árjával szemben.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának soha el nem múló érdeme, hogy a szocializmus, a proletárhatalom eszméjét öntudatlanul is szomjúhozó magyar munkások számára reális harci célkitűzéssé tette a hatalom megragadását, a polgári forradalom továbbfejlesztését szocialista forradalommá. A KMP hatalmas munkástomegekkel érttette meg Lenin és Szverdlov híres uzenetét: „Magyarország munkásai, parasztjai és katonai nem azért szabadították fel magukat a bécsi burokrácia és a bécsi tőkések hatalma alól, hogy a magyar földbirtokosoktól, bankároktól és tőkésektől hagyják magukat kizsákmányolni." „Szilárd hitünk, hogy a magyar munkások és parasztok leszámolnak a magyar tőkésekkel, hogy a magyar kormány a munkások, katonák és parasztok kormánya lesz." A magyar munkásosztály, amelyet a világforradalom győzelmének ígéretes távlata lelkesített, a szocializmus eszméjétől ihletve és forradalmi pártjától vezéttetve, valóban harcba is szállt a munkáshatalomért, tovább tágította az imperializmus frontján azt a rést, amelyet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ütött rajta. Es harca győzelemhez vezetett. 1919. március 21-én megvalósult Magyarországon is a proletariátus diktatúrája. Ahogy a kezdés világraszóló dicsősége az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalomé volt, — a folytatás szerény, de mégis nagy dicsősége élőszor a Magyar Tanácsköztársaságot illette meg.

Rágalmak nem cáfolhatják meg, tévhitek nem homályosíthatják el azt a történelmi tényt, hogy 1919 márciusában Magyarországon nem véletlen körülmények szerencsés összejátszása folytán, hanem a tényleges osztályerőviszonyok következtében jutott a hatalom a munkásosztály kezébe. Ha a munkásosztály ideológiailag még nem is volt eléggé felkészulve a hatalom átvételére, ha forradalmi pártja még fiatal, tapasztalatlan és gyengén szervezett volt is, érett volt a hatalom átvételére, mivel akarta a hatalmat, és kész volt érte akár fegyveresen is megküzdeni; követte forradalmi pártját a hatalomhoz vezető úton, mint a nemzet vezetésére egyedül képes osztály, kész volt megvédeni az ország nemzeti függetlenségét. A burzsoázia ugyanakkor már a jobboldali és centrista szociáldemokrácia munkájára támaszkodva sem tudta tartani magát; a Vyx-jegyzék nemcsak egyik oka, hanem végső, kiáltó jelzése volt annak, hogy az elszigetelt magyar burzsoázia képtelen a kormányzásra. Az 1918 októberében hatalmát vesztett monarchista reakció ugyanakkor már készült arra, hogy imperialista segítséggel, erőit összeszedve feltartóztassa a forradalom sodrát.

Egyre nyilvánvalóbbá lett, hogy még az októberi polgári demokratikus vívmányok megtartását is csak a proletárforradalom győzelme biztosíthatja. Ilyen körülmények között a magyar proletariátusnak eleget kellett tennie, és eleget is tett ama történelmi kötelességének, hogy megvalósítsa forradalmi célkitűzéseit, létrehozza a maga uralmát, a munkások és parasztok hatalmát. Annál is inkább megtehette és meg is kellett tennie ezt, mert őt támogatták a szegényparasztság nagy tömegei is, mert őt támogatta az a várakozás is, amely a Károlyi-kormányzatból kiábrándult, kispolgári, értelmiségi rétegekben is élt a társadalmi megújhodás, a változás iránt.

A magyar proletariátus 1919 márciusában békésen került hatalomra. Ez azért volt lehetséges, mivel egyrészt a magyar munkásosztály készen állott arra, hogy szükség esetén fegyveresen is érvényesítse akaratát, másrészt, mert egyedül a munkásosztály kezében összpontosult ekkor jelentős, szervezett osztályerő. A forradalom békés győzelmét lehetővé tette továbbá a szociáldemokrata baloldal radikalizálódása és előretörése a szociáldemokrata párton belül. A baloldal elfogadta a KMP programját, a proletárdiktatúra platformját, és a proletárforradalom ily módon kiszélesedett frontja sarokbaszorította és elszigetelte a szociáldemokrata párt jobboldali elemeit. Az erőviszonyok úgy alakultak, hogy néhány szélsőségesen jobboldali szociáldemokrata vezetőn kívül nyíltan senki sem lépett fel a két munkáspártnak a Tanácskoztársaság létrehozása érdekében történő egyesítése, a proletárdiktatúra kikiáltása ellen. A kommunista párt beleegyezett az egyesülésbe, mivel a szociáldemokrata párt elfogadta a marxizmus—leninizmus platformját, az egyesülés elvi alapjául, s mivel a munkásosztály erőinek egy pártba tömörítése lehetővé tette a hatalom békés átvételét. Ismeretes azonban, hogy a pártegyesítés végrehajtásában igen nagy hibák történtek, amelyek kovetkezményei rendkívül súlyos hatással voltak a tanácshatalom sorsára.

A Magyar Tanácsköztársaság — bár mindössze 133 napon át tudta fenntartani magát, s e rövid idő alatt is szakadatlan élethalálharcot kellett folytatnia fennmaradásáért, a belső ellenforradalmárok és az imperialisták katonai intervenciója ellen — mégis sokat és nagyot alkotott. Gyökeres változást hajtott végre a termelési viszonyokban. Bár helytelenül — nem osztotta fel a földet a parasztok között, mégis, a 100 holdon felüli nagybirtok megváltás nélküli kisajátításával egycsapásra felszámolta a feudális maradványokat és megszüntette a parasztság sok évszázados elnyomatását, kiszipolyozását. A kulákgazdaságoktól eltekintve, lényegében felszámolta a tőkés kizsákmányolást, kezébe vette a termelés irányítását, hozzáfogott a szocializmus építéséhez városon és falun.

A tanácsokkal létrehozta a proletárdiktatúra államszervezetét, amely gyengéi és hibái ellenére is az új szocialista államiság, a proletárdemokrácia szovjet példát követő, merőben új típusú formája volt. Biztosította a dolgozó tomegek szólás-, sajtó-, gyülekezési és vallásszabadságát, a magyar nép történetében először bevezette az általános, titkos, a nőkre is kiterjedő választójogot. Az áprilisi választásokon — amelyek során a nép hatalmas többsége nyilvánította ki szabadon akaratát, ország-világ előtt alkotmanyosan is törvényesítette a proletariátus forradalmi hatalmát. A felbomlott, régi burzsoá hadsereg helyébe rendkívul rövid idő alatt létrehozta a proletariátus saját forradalmi hadseregét, a Vörös Hadsereget.

Gyors, erélyes intézkedésekkel hozzáfogott a bűnös módon szétzullesztett, háborúsújtotta gazdasági élet normalizálásához. A nyomasztó gazdasági helyzet ellenére, amelyet az imperialisták blokádja még súlyosbított, a lehetőségekhez képest gondoskodott a tomegek legégetőbb anyagi szukségleteinek kielégítéséről Jelentősen felemelte a munkabéreket, igazságos elosztási rendszerrel enyhítette a súlyos közélelmezési állapotokat. Biztosította a munkához való jogot, bevezette a minden dolgozóra érvényes társadalombiztosítást, a fizetéses szabadságot, leszállította a lakbéreket.

A tanácskormány szocialista művelődéspolitikával megtörte a burzsoázia kulturális monopóliumát: nagyvonalú, gyors intézkedések sorával lehetővé tette, hogy a munkásosztály, a dolgozó nép elindulhasson a kultúra magaslatainak meghódítására is. Elválasztotta az egyházat az államtól és az iskolától, az ingyenes oktatás bevezetésével megnyitotta a dolgozók gyermekei számára az iskolák kapuit, széleskörű iskolánkívüli ismeretterjesztő mozgalmat szervezett a felnőtt munkások, parasztok művelésére, létrehozta a munkásegyetemet, hozzáfogott a marxizmus—leninizmus eszméinek intézményes terjesztéséhez. A tanácshatalom nagy megbecsülésben részesítette az értelmiséget, különösen a tudósokat és művészeket; biztosította számukra a zavartalan alkotómunka anyagi és erkölcsi feltételeit. A haladó írók, költők forró lelkesedéssel szolgálták a proletárhatalmat. Móricz Zsigmond „szent meggyőződéssel" tett tanúságot arról, hogy „Magyarország végre a boldog béke útján halad'". Tóth Árpád hozsannát zengett a forradalomról. Juhász Gyula hirdette, hogy a tanácshatalom „az igazság szebb és jobb világa".

A Tanácsköztársaság mélységes internacionalizmustól áthatva, a magyar történelem folyamán először biztosította az ország területén élő nemzeti kisebbségek jogait. Kulpolitikáját is a proletárinternacionalizmus elvére építette fel: természetes szövetségesét látta Szovjet-Oroszországban, ezért a forradalmi orosz proletariátus fegyveres szövetségét kérte és „a nemzetközi impe-

rialista ellenforradalommal szemben a nemzetközi proletariátus védelme alá" helyezte magát. Ugyanakkor kinyilvánította, hogy minden országgal békében akar élni, de nemzeti és egyben internacionalista kötelességének tekintette az imperialista támadókkal szembeni önvédelmet, a nemzet függetlenségének védelmét.

A tanácshatalom lenyűgöző alkotó munkáját nemcsak éles belső osztályharc, hanem az imperialisták által rákényszerített honvédő háború közepette fejtette ki. Amikor az antant-imperialisták a cseh és román burzsoázia segítségével megtámadták a Magyar Tanácsköztársaságot, a párt riadójára a magyar munkásosztály hadra kelt, hogy megvédje a proletárhazát, megvédje az ország függetlenségét. A magyar Vörös Hadsereg a jobboldali és centrista szociáldemokraták defetizmusa, ingadozása és árulása ellenére is, dicső haditetteket vitt véghez. Tanúbizonyságát adta, hogy a proletárinternacionalizmus és a proletárhazafiság egy és oszthatatlan, hogy korunkban a munkásosztály a nemzeti függetlenségért folytatott harc legkövetkezetesebb képviselője. A Tanácsköztársaság honvédő háborúját csodálattal és aggódva figyelte a világ haladó közvéleménye. A világ forradalmi munkásai nemcsak erkölcsi és politikai segítséget nyújtottak a magyar munkásoknak, de az önkéntesen megalakított nemzetközi alakulatok keretében sok orosz, ukrán, csehszlovák, lengyel, osztrák, bolgár, román, délszláv munkás fegyverrel is védte a magyar munkáshatalmat. A magyar Vörös Hadsereg diadalmas fegyvertényei sorából, katonai és politikai jelentőségét tekintve is kiemelkedett az északi hadjárat. Kelet-Szlovákia nagy részének felszabadítása a cseh és szlovák burzsoázia elnyomása alól, ami a magyar és a csehszlovák nép barátságának máig is eleven ható történelmi forrása.

A Tanácsköztársaságot azonban a belső ellenforradalmi erőkre támaszkodó imperialisták katonai túlereje végül is elbuktatta. Ezt a túlerőt akkor, a nemzetközi erőviszonyok kedvezőtlen alakulása miatt — a II. Internacionálé pártjainak árulása következtében még nem ellensúlyozhatta eléggé a nemzetközi proletariátus szolidaritása —, bármily nagy morális erőt jelentett is a magyar munkásosztály számára. Az európai proletárforradalom lendülete erre az időre már némileg veszített erejéből. A Bajor Tanácsköztársaságot a burzsoázia letörte. Ugyanakkor az élet-halál harcát vívó orosz proletariátust, amely kész volt arra, hogy Ukrajnán keresztül kapcsolatot teremtsen a magyar Vörös Hadsereggel és segítséget nyújtson az imperialista túlerővel szemben, Gyenikin 1919 júliusában Moszkva ellen megindított támadása feltartóztatta, a Magyar Tanácsköztársaság így módon 133 napos fennállás és hősi kuzdelem után elbukott.

A Tanácskoztársaság azonban bukása ellenére sem volt hiábavaló. Léte, alkotása kitörölhetetlen nyomokat hagyott a nemzet-

közi munkásmozgalomban és a nemzet életében. A tanácshatalom bebizonyította, hogy a proletárdiktatúra útja nem valamiféle sajátos, külön „orosz út", hanem olyan út, amelyre rá kell térnie minden nemzet munkásosztályának, ha el akar jutni a szocializmushoz. Első történelmi példáját adta annak, hogy a proletárforradalom bizonyos történelmi körülmények között győzhet békés úton is, megmutatta, hogy a proletariátus és forradalmi pártja nem híve a mindenáron, öncélúan alkalmazott erőszaknak, hogy a véres, fegyveres harcra csak a burzsoázia kényszeríti a munkásokat.

A Tanácsköztársaság forradalmasítóan hatott a környező országok munkásosztályára, fokozta harckészségüket és öntudatukat. A Tanácsköztársaság dicső tetteiből tanult az egész nemzetközi munkásosztály, mint ahogy okult hibáiból is. A Magyar Tanácsköztársaság tanulságait később a kommunista pártok felhasználták a jobboldali szociáldemokrácia leleplezésére is. Lenin a Tanácsköztársaság tapasztalatai alapján az egész nemzetközi munkásmozgalomnak hirdette okulásul: „A magyar kommunisták egyesülése a reformistákkal sokba került a magyar proletariátusnak." „A reformistákkal, mensevikiekkel saját sorainkban nem lehet győzni a proletárforradalomban, nem lehet megvédeni azt." A tanácshatalom történetéből a nemzetközi kommunista mozgalom még jobban megérthette és meg is értette a munkásosztály forradalmi pártjáról — mindenekelőtt a párt vezető szerepéről, ideológiai, politikai, szervezeti, cselekvésbeli egységéről szóló lenini tanításokat.

A másik nagy tanulság, amelyet Lenin az első magyar proletárdiktatúra hibáiból levont, az volt, hogy a hatalomra jutott munkásosztálynak is létkérdése a munkás-paraszt szövetség megvalósítása, hogy a szocialista forradalomnak, egyszersmind meg kell oldania a még megoldatlan polgári demokratikus feladatokat is, hogy nem lehet büntetlenül átugrani a demokratikus agrárátalakulás szakaszát. De ugyanakkor Lenin azt is nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a parasztságnak is szüksége van a proletariátus segítségére, vezetésére, különben, mint azt a Tanácsköztársaság bukása után a magyar parasztság tragikus sorsa is példázta, menthetetlenül újból a földesurak hatalmába kerül.

A magyar munkásosztály tudatában is mély nyomokat hagyott a Magyar Tanácsköztársaság emléke. A magyar munkások 1919-ben ráébredtek önnön erejükre, vezetőképességük büszke tudatára. Legjobbjaikban gyökeret vert az a biztos felismerés, hogy a második magyar proletárdiktatúra eljövetele szükségszerű, hogy a munkásosztálynak másodszorra jobban kell élnie hatalmával, hogy másodszor nem lesz olyan erő, amely kiüthetné kezéből a hatalmat.

A második magyar proletárdiktatúra valóban bekövetkezett,

A magyar munkásosztály és forradalmi pártja a Tanácsköztársaságból merített tanulságokból sokat megszívlelt és hasznosított. Élt a történelemadta újabb lehetőséggel — bár nem egyszerűen másolva 1919-et — a hatalom békés átvételére. Hű maradt a proletárinternacionalizmus 1919-ben is érvényesített nagy eszméjéhez. Földet adott a parasztnak és megvédte azt minden úri fondorlattal szemben. Létrehozta a munkásosztály szervés egységét, ezúttal szervezetileg is biztosítva a jobboldali szociáldemokrácia kiűzetését a munkásosztály egységes forradalmi pártjából. A régi burzsoá államgépezet helyébe új, szocialista államhatalmi szervezetet létesített. Végrehajtotta a szocialista államosításokat. Hozzáfogott a szocializmus építéséhez városon és falun, megindította az ország szocialista iparosítását. Támaszkodva a szocialista országok segítségére, sikerrel verte vissza az ország függetlenségét fenyegető imperialista provokációkat. De mint azt az ellenforradalom keserves, drága áron szerzett tapasztalatai mutatták, a párt a szocializmus építése során, megszédülve a kezdeti sikerektől — súlyos hibákat is vétett. E hibák egyike-másika nem utolsósorban abból fakadt, hogy nem ápolta és használta fel kellőképpen a Tanácsköztársaság forradalmi hagyatékát. Igaz, pártunk a felszabadulás óta sokat tett azért, hogy megtisztítsa az első magyar proletárdiktatúra emlékét a rászórt rágalmak szennyétől. De mindez nem volt elég. Hibázott már abban is, hogy az ellenforradalom előtt nem tudta elég mélyen megértetni egész népünkkel és különösen egész ifjúságunkkal, hogy a Magyar Tanácsköztársaság nem egy forradalmi hagyomány a többi között, hanem nemzeti múltunk legnagyobb, legmagasabbrendű alkotása.

Az MDP az ellenforradalom előtt nem vonta le eléggé a Magyar Tanácsköztársaság tapasztalatait a tekintetben, hogy idejében és következetesen felvegye a harcot azokkal a revizionistákkal szemben, akik hasonlóan a „diktatúra enyhe kezelését" követelő 1919-es jobboldali és centrista szociáldemokratákhoz, a rendszer „liberalizálásának" jelszavával, demokratikus illúziókat keltve segédkeztek a kapitalizmus restaurációjában. Miután a régi pártvezetés nem tudott kellően megszabadulni saját dogmatikus, szektás hibáitól, a revizionista támadás kibontakozása közepette nem volt elég ideológiai, politikai ereje ahhoz, hogy megvédje a párt egységét, hogy megtisztítsa magát az ingatag és osztályáruló elemektől. Sajnos a régi vezetés nem hasznosította maradéktalanul az egyesülés pozitív tanulságait sem. Nem vette eléggé figyelembe, hogy a forradalmi baloldali szociáldemokrácia útja, mint azt azóta számos más történelmi tapasztalat is bizonyítja, a történelmi fejlődés menetéből kifolyólag szükségképpen elvezethet a kommunista párthoz.

Az ellenforradalom és az ellenforradalommal szemben folyta-

tott harc arra késztette pártunkat, hogy most már bátrabban és többet merítsen az első magyar proletárdiktatúra tapasztalataiból. Mindaz, amit pártunk ma tesz, az közvetve vagy közvetlenül a Tanácsköztársaság hagyományaira is épül. Amikor pártunk — támaszkodva a Szovjetunió fegyverbarátságára és az egész szocialista tábor erejére —, kíméletlenül leszámolt az ellenforradalommal, szakadatlan harcot folytat a revizionizmus ellen, — amikor kikúszöböli a párt és a tömegek viszonyát a múltban zavaró szektás hibákat és bizalommal támaszkodik a tömegekre —, akkor a Tanácsköztársaság nagy hagyományainak szellemében, a Tanácsköztársaság történelmi tapasztalatainak szellemében jár el. A Tanácsköztársaság dicső emléke ezért ma, amikor örökségét minden eddiginél jobban értékesítjük, élőbb és ragyogóbb, mint valaha.

A magyar proletariátus, a dolgozó nép ma már valóban bizonyos lehet abban, hogy másodszorra semmiféle erő nem ütheti ki kezéből a hatalmat. Hazánkban szilárdak a szocializmus hadállásai. Az ellenforradalmat nemcsak a fegyveres harc területén, de politikailag, eszmeileg és morálisan is megvertük. Önelégültség nélkül elmondhatjuk, hogy pártunk egységes: politikája helyes marxista—leninista politika, a párt és a tömegek kapcsolata bensőségesebb, mint valaha is volt. Az ipari és mezőgazdasági termelés értéke és a vele dolgozók életszínvonala magasabb mint eddig bármikor. Meggyorsult és erőteljesen folyik a szocializmus építése, kezdjük behozni azt a lemaradást, amelyet az ellenforradalom okozott előrehaladásunkban.

Belső erőnk mellett proletárdiktatúránk fennmaradását ma már hatalmas nemzetközi erők garantálják. 1956 tapasztalata bebizonyította, hogy hazánk szocialista vívmányait, mindaddig, amíg hívek vagyunk a proletárinternacionalizmus eszméjéhez, velünk együtt az egész szocialista tábor oltalmazza.. Az erőviszonyok pedig napjainkban visszavonhatatlanul a szocializmus javára tolódtak el, amelynek egyik döntő tényezője, hogy a Szovjetunióban, mint az SZKP XXI. kongresszusa megállapította, nemcsak teljesen, hanem végérvényesen is győzött a szocializmus. Joggal állapíthatta meg pártunk Központi Bizottságának legutóbbi márciusi határozata, hogy a Szovjetunióval szövetséges, a szocialista táborhoz hű Magyarország népe ma már biztonban tekintheti végérvényesnek hazánkban is a szocializmus győzelmet. Ily módon mind közelebb érünk ahhoz a magasztos célhoz, amelyért a magyar munkásosztály, a magyar nép már 40 évvel ezelőtt is küzdött és áldozott.

Az első Magyar Tanácsköztársaság gazdaságpolitikája

Írta **FRISS ISTVÁN**

Sokszor hangzik el mostanában, hogy a Tanácsköztársaság a magyar múlt legragyogóbb fejezete, melyre valamennyien magyar dolgozók joggal vagyunk büszkék. De ismerjük-e egyáltalán történelmünknek ezt a fejezetét? Bizony alig. Mit tudunk a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikájáról? Általában azt, hogy nagy hibát követett el a földkérdésben. Egyebet talán semmit.

Pedig valóban van okunk büszkének lenni, nemcsak arra, hogy volt proletárdiktatúra, hanem arra is, *amit tett*, nemcsak arra, hogy negyven évvel ezelőtt a magyar munkásosztály egyszer már lerázta magáról a tőkés igát, hanem arra is, *hogy szabad életét elkezdte felépíteni.*

A tanácshatalom a gazdasági élet minden területén újat kezdett alkotni. Minden területen *nagy elgondolások* és *hősi erőfeszítések* jellemezték.

Így is jelentették be a korszak kezdetét az új párt, a Magyarországi Szocialista Párt és a párt megbízásából alakult új kormány, a Forradalmi Kormányzótanács, 1919. március 21-én kelt *„Mindenkihez!"* kezdetű kiáltványukban:

„Magyarország Tanácsköztársasággá alakul. A forradalmi kormányzótanács haladéktalanul megkezdi a nagy alkotások sorozatát a szocializmus, a kommunizmus előkészítésére és megvalósítására.

Kimondja *a nagybirtokok, a bányák, a nagyüzemek, a bankok és a közlekedési vállalatok szocializálását.* A földreformot nem törpebirtokokat teremtő foldosztással, hanem *szocialista termelőszövetkezetekkel* hajtja végre.

Az *árdrágítokat, az élelmiszeruzsorásokat,* a tömegek éhségének és rongyosságának spekulációs haszonélvezőit irgalmatlan kíméletlenséggel üldözi."

133 nap alatt természetesen valóban csak megkezdeni lehet „nagy alkotások sorozatát" a szocializmus felépítésére, nem lehet

azokat véghez vinni. De nagyon bátor kezdeményezések sorozatáról beszélhetünk. Igaz, ezekből a képzelet kibontakoztatja az alkotások körvonalait. Így látták azokat 1919 magyar proletárforradalmárjai és verekedtek megvalósításukért. Nehéz körülmények között, mert nemcsak külső barátaiktól, hanem nagyrészt egymástól is el voltak szigetelve, hiszen nem volt a forradalmárokat vezető kommunista párt, és az egyesült pártban, a Magyarországi Szocialista Pártban azok is ott voltak — ebben látta *Lenin* az első Magyar Tanácsköztársaság bukásának egyik fő okát —, akik „kommunistáknak vallották magukat, valójában pedig nem a proletárdiktatúrának megfelelő politikát folytattak, hanem ingadoztak, kishitűek voltak, a burzsoáziához futkostak, részben pedig egyenesen szabotálták és elárulták a proletárforradalmat."[1]

Merőben új dolgot csinálni, ez még akkor is bátraknak való feladat, ha az új viszonylag szűk területre korlátozódik. Merőben újat alkotni egyszerre a társadalmi élet minden fontos területén, ez valóban hősökhöz illő feladat. Ilyen hősök voltak 1919 magyar kommunistái. Csak két ízben vállalkoztak előttük hasonlóra: 1871-ben Franciaországban és 1917-ben Oroszországban. De ezekből a példákból, akármilyen értékesek és oktatók voltak is, csak korlátoltan tanulhattak. Először is mindkét esetben sok szempontból gyökeresen mások voltak a körülmények. Ráadásul a párizsi kommün félszázadnyi idő, a Nagy Októberi Forradalmat pedig ezekben az években áthidalhatatlan és áthatolhatatlan földrajzi távolság választotta el Magyarországtól. Az oroszországi hadifogságból hazatért kommunisták rengeteg hasznos tapasztalatot hoztak magukkal, mi több, magukba szívták a bolsevizmus néhány alapvető nagy igazságát, de legtöbbjük nem elég soká járta a forradalom iskoláját és nem eléggé mélyült el tanulságaiban, hogy biztosan igazodjon el az osztályharc bonyolult útvesztőjében a magyar viszonyok között. Tudták, hogy a hatalom megtartása nem utolsó sorban a munkás-paraszt szövetség fennmaradásán és megszilárdításán múlik, de azt már nem tudták, hogy az akkor még kissé idegenszerűen hangzó *munkás-paraszt szövetséget* az adott helyzetben a közérthető *földosztás* szóval kell magyarra fordítani.

Mint a mesék birodalmában a szerelmeséért harcba induló hős elé, úgy tornyosultak eléjük a leküzdhetetlennek látszó akadályok. A rég esedékes és 1918 októberének végén kirobbant polgári forradalom tehetetlenül birkózott ezekkel az akadályokkal. Maroknyi dúsgazdag mágnás, tőkés és dőzsölő hadigazdag mellett egy négyéves háborúban vérzett, kiéhezett és elszegényedett nép, fáradt, elkeseredett, fásult emberek, a régi, megszokott államközi kapcsolatokból hirtelen kiszakított, népe és munkaereje egy ré-

[1] Lenin Művei 30. kötet, 354. oldal.

szétől, erdeitől és ásványi eredetű nyersanyagkincsei javától megfosztott ország, a háborúban győztes nagy- és a háború után határain keletkezett kis imperialista hatalmak fojtogató gyűrűjében, évek óta alig újított és így elhasználódott, újat szerezni alig tudó, pótanyagokon tengődő ipar, szetzilált államháztartás, növekvő kiadásokkal és enyésző bevételekkel, értékét napról napra rohamosan veszítő pénz, felbomlott vagy felbomló munkafegyelem, a munkának egyre csökkenő termelékenysége. Így festett 1919 elején a magyar gazdasági helyzet.

Nem csoda, hogy a liberális polgárok és a szociáldemokraták koalíciója, mely októberben nem csatában hódította meg, csak elvállalta a hatalmat, nem egészen öt hónappal később már fel is adta és tovább adta azt az erősebbnek, az elhivatottnak.

Augias istállójának kitakarítására csak Herkules vállalkozhatott. Csak a magyar Herkules, a magyar munkásosztály vállalkozhatott arra, hogy megoldja a megoldhatatlan feladatokat, hogy kivezesse az országot a nyomorból és kétségbeesésből.

A Forradalmi Kormányzótanács első rendeletei a statáriumról, a szesztilalomról, a fegyverviselési tilalomról és a forradalmi törvényszék felállításáról szóltak. De már a március 26-áról kelt, 27-én megjelent IX., számú rendelet az ipari, bánya- és közlekedési uzemek, tehát *a legfontosabb termelőeszközök köztulajdonba vételéről* intézkedett.

Itt álljunk meg egy percre. Látszólag ez a rendelet a legegyszerűbb, legmagátólértetődőbb dolog, legalábbis minden szocialista számára. Hiszen minden szocialista programban benne van a termelőeszkozök társadalmasításának, tehát állami vagy másfajta köztulajdonba vételének követelése. Egy programnak nem is kell ennél többet tartalmaznia. A gyakorlati végrehajtás azonban többet követel, elvégre a termelőeszközt nem önmagáért államosítják, illetve veszik köztulajdonba, hanem azért, hogy *termeljenek* vele. Maga az államosítás csak annyi, hogy a kormány kijelenti: a termelőeszköz ezentúl nem eddigi tulajdonosáé, hanem az államé. Ha a kormánynak elegendő hatalma, ereje van, hogy kijelentésének szükség esetén erővel is, például fegyverrel érvényt szerezzen, akkor a kijelentéssel az államosítás általában már el is van intézve, mert senki sem fogja kérdésessé tenni. De ezzel még nincs biztositva, hogy az államosított termelőeszközzel termelni fognak. Ahhoz munkások kellenek, akik termelnek, továbbá termékek — anyagok, félkészáruk stb. —, amelyekből, vagy amelyek felhasználásával, vagy segítségével más termékek készülnek, továbbá legtöbbször valaki, aki ezt a folyamatot irányítja. De még ez sem elég. Ahhoz, hogy az államosított termelőeszközzel valóban termeljenek, akár egy kis műhelyről, akár egy hatalmas

nagyüzemről van szó, az is kell, hogy az az üzem, vagy műhely a társadalmi munkamegosztásba beleilleszkedjék, hogy társadalmi háttere, előzménye és folytatása legyen, hogy legyenek szállítói és vevői, olyanok, akik ellátják áruval és olyanok, akiket ő lát el áruval. A szocialisták természetesen mindezt már 1919 előtt is végiggondolták, irodalma is volt a kérdésnek, viták is folytak egyes részleteiről. Mégsem volt és nem is lehetett egyértelműen tisztázva, hogy adott körülmények közt mit és hogyan kell csinálni. Amit a magyar tanácskormány tett, az mind teljesen ismeretlen dolgokkal való kísérletezés volt. Ezt mérlegelve kell cselekedeteit megítélni.

A Forradalmi Kormányzótanács IX. számú rendeletének intézkedései közül először is azt kell kiemelnünk, hogy nem az összes, hanem csak *a kisipar kereteit meghaladó* ipari, bánya- és közlekedési üzemek köztulajdonba vételét rendelte el. Ilyeneknek tekintette azokat, amelyek munkáslétszáma 1919. március 22-én a húszat meghaladta.

A második jellegzetessége ennek a rendelkezésnek abban áll, hogy a köztulajdonbavétel valóban *össznépi, állami tulajdonba* vételt jelent. A rendelet első szakasza kimondja: A Tanácsköztársaság feladatának tekinti, hogy a termelőeszközöket a dolgozók társadalmának tulajdonába vegye át, a termelést szervezze és fokozza." A második szakasz pedig így intézkedik: „A köztulajdonba átvett üzemeket a Tanácsköztársaság szociális termelési népbiztossága által kinevezett termelési biztosok vezetik. A termelési népbiztosság több üzemet is rendelhet egy termelési biztos alá. A termelési biztos a proletárság összességének képviselője abban az üzemben, amelynek élére állították."

Látjuk, hogy a szóhasználat még magában a rendeletben is némileg ingadozik — ezt természetesnek kell találnunk —, és nem egyezik meg a maival. De az intézkedés értelme tökéletesen világos. Nem az üzem dolgozói, nem valamely csoport dolgozói veszik tulajdonukba az üzemet, hanem a dolgozók társadalma, s annak, illetve a proletárság összességének képviseletében állít egy állami szerv — a szociális termelési népbiztosság termelési biztost az üzem élére.

Harmadik jellegzetességként azt kell kiemelnünk, hogy a Forradalmi Kormányzótanács ugyanebben a rendeletében ellenőrző munkástanácsok választását írta elő az államosított üzemekben. „Az ellenőrző munkástanács feladata a proletár munkafegyelem megteremtése, a dolgozó nép tulajdonának védelme és a termelő munka ellenőrzése" — mondja a rendelet. A munkástanácsok tagjainak száma az üzem nagysága szerint három, öt vagy hét volt; az üzem munkásai és tisztviselői közül a választásban részt vehetett és választható volt minden 18 évnél idősebb férfi és nő.

Az állam által kinevezett vezető és az üzemi, helyi dolgozók által választott ellenőrző munkástanács — íme, a *demokratikus centralizmus* az első Magyar Tanácsköztársaság gyakorlatában. „Ha az ellenőrző munkástanács és a termelési biztos között — mondja a továbbiakban a rendelet — valamely kérdésben nézeteltérés merül fel, akkor a munkástanácsnak nincs joga önhatalmúlag eljárni, hanem panasszal fordulhat a szociális termelés népbiztosságához, amely a panaszt sürgősen megvizsgálja és haladéktalanul dönt. Amíg nem dönt, addig a termelési biztos rendeletét követni kell."

Ha ítéletet akarunk alkotni a rendeletről, semmi esetre sem mérhetjük mai, egészen más körülmények, lehetőségek és szükségszerűségek között kialakult gyakorlatunkon. Marx kedvelt angol közmondása szerint „the proof of the pudding is in the eating", a tényleges, tehát az akkori gyakorlat a rendelet próbaköve. Ezen mérve az intézkedés helyes volt. *A termelés az államosítás után,* a kinevezett termelési biztos vezetésével, *folyt tovább,* fennakadás nélkül.

Természetesen a termelési biztos sem tudta megszüntetni a nyersanyaghiányt. Ez nemcsak fennmaradt és végigkísérte a Tanácsköztársaságot egész fennállása alatt, hanem még fokozódott is, mert a kapitalista országok blokádja néhány hét után teljessé vált és külföldről jóformán semmiféle anyag sem jött az országba. Elkerülhetetlen volt a munkafegyelem bizonyos további lazulása is. Alig születhetett meg, nemhogy megszilárdulhatott volna az öntudaton alapuló, újfajta munkafegyelem. Lazított az is, hogy ahol még volt némi nyersanyag, ott sokszor féltek azt gyorsan elfogyasztani. Mindehhez járult, hogy a munkásság legjobbjainak nagy része május elején bevonult a Vörös Hadseregbe. Így aztán a legtöbb helyen nem alakult kielégítően a munka termelékenysége, a teljesítmény, és alacsony maradt, kevés kivételtől eltekintve, még lejjebb is szállt a termelés színvonala. Magától értetődően nem mindenütt sikerült az üzemek élére megfelelő termelési biztost állítani és akadt elég panasz a munkástanácsokra is.

Mindez azonban nem a rendelet következménye volt. A nem megfelelő termelési biztosok kicserélése hamarosan megindult, a munkástanácsokban is javulni kezdett a helyzet. Ami pedig a többi bajt illeti, ezeken csak hosszabb idő alatt lehetett volna segíteni, de az új rend erre megteremtette a lehetőséget.

Ahhoz nem fér kétség, hogy az üzemek államosításával a tanácskormány a helyes irányban tett egy lépést. Ez a szocializmus alapelveiből következik. Mindössze az vitatható, nem volt-e túl nagy a lépés, vagy túl kicsi, megfelelt-e a munkásosztály öntudatának, tehát követte-e a munkásság a kormányt ebben a lépés-

ben, támogatta-e szívvel-lélekkel, és milyenek voltak az osztályerőviszonyok, megengedték-e a kormánynak, a munkásosztálynak ezt a lépést. Ezek mellett a döntő szempontok mellett vannak, természetesen, még célszerűségi szempontok is, pl. hogy nem vezet-e az államosítás átmenetileg munkanélküliségre stb. Az államosítás sikeres végrehajtása, a termelés zavartalan folytatása azt bizonyítja, hogy a Forradalmi Kormányzótanács nemcsak *bátran és kommunista módra,* de *a pillanatnyi politikai és gazdasági helyzet szempontjából is helyesen* cselekedett.

Lenin március végén a következőképpen értékelte a magyarországi üzemek köztulajdonba vételét: „A magyar kormány politikája igen határozott volt, és olyannyira kommunista irányt vett, hogy addig, míg mi a munkásellenőrzéssel kezdtük és csak fokozatosan tértünk át az ipar szocializálására, Kun Béla a maga tekintélyével, abban a biztos tudatban, hogy óriási tömegek állnak mögötte, egyszerre életbe tudott léptetni egy olyan törvényt, amely szerint Magyarország minden kapitalista ipari vállalata társadalmi tulajdonba megy át."[2]

A munkástömegek csak egy szempontból kifogásolták, bírálták az államosítást: túl magasnak találták a 20 munkásban megállapított határt. Sok helyen túl is tették magukat ezen a rendelkezésen; államosítottak olyan üzemeket is, amelyek húsznál kevesebb munkást foglalkoztattak. Ez a bírálat általában indokolt volt és a Forradalmi Kormányzótanács nem is gördített akadályt a munkások önkényes államosításai elé. Varga Jenőnek a Tanácsok Országos Gyűlésén június 16-án tett kijelentése szerint „a bányászatban és az iparban, amennyire a dolgot ma át lehet tekinteni, több mint százezer munkás máris szocializált üzemben dolgozik."[3]

Ugyanazon a napon, amikor az ipari, bánya- és közlekedési üzemek köztulajdonba vételéről szóló rendelet megjelent, látott napvilágot egy másik rendelet „a pénzintézetek szocializálásának bevezetéséről". Ez a rendelet nem köztulajdonba vételről, hanem ellenőrzésről beszél. „A Forradalmi Kormányzótanács — mondja — elhatározza a pénzintézetek szocializálását. A szocializálás munkáját azzal kezdi meg, hogy felhatalmazza a pénzügyi népbiztost azon pénzintézetek vezetésének átvételére és ellenőrzése alá helyezésére, amelyeket a szocializálásra alkalmasnak tart. A tanácsköztársaság vezetés és ellenőrzés alá helyezett pénzintézeteket a pénzügyi népbiztos által kinevezett ellenőrző megbízottak vezetik, a pénzügyi népbiztos utasításainak megfelelően."

---

[2] Lenin Muvei 29, 243 oldal.

[3] A Tanacsok Országos Gyulésének (1919. június 14—1919. június 23.) Naplója, Budapest, 1919. (25. oldal.)

A pénzintézeteket, mint ezt Varga Jenő „A proletárdiktatúra gazdaságpolitikai problémái" címmel röviddel a Tanácsköztársaság bukása után Bécsben, német nyelven megjelent könyvében megírja, azért nem államosították, mert tekintettel voltak a külföldi intézetekre és a külföldi tőke nagyon messzemenő részesedésére a névleg magyar pénzintézeteknél. Így is elérték az államosítással elérhető célok legfontosabbikát: *a pénzügyi népbiztos megbízottai rendelkeztek, a kapitalisták pedig többé nem rendelkeztek* a bankokban és a bankokkal.

Ugyanez a rendelet arról is intézkedett, hogy minden folyószámla- és betéttulajdonos két héten belül tartozik személyazonosságát igazolni, különben betétje a kincstár javára elvesz. Kettőezer koronában szabták meg az egy személy által havonta saját folyószámlájáról vagy betétjéből személyes használatra felvehető legnagyobb összeget, és háromezer koronában a pénzintézetek igazgatóinak adható legmagasabb havi fizetést. Ez a rendelet is teljes mértékben bevált a gyakorlatban.

Nehezebben született és csak a hivatalos lap április 4-i számában jelent meg a Forradalmi Kormányzótanács XXXVIII. számú rendeleteként „A földbirtok szocializálása". *Tehát nem a földbirtokok felosztása, hanem a földbirtokok köztulajdonbavétele.* A rendelet második szakasza kimondta, hogy „minden közép- és nagybirtok minden tartozékával, élő és holt felszerelésével, valamint mezőgazdasági ipari üzemeivel együtt minden megváltás nélkül a proletárállam tulajdonába megy át". A harmadik szakasz szerint: „A kis- és törpebirtok a hozzátartozó házzal és melléképületekkel együtt továbbra is megmarad az eddigi magántulajdonban. Hogy mely birtoktestek minősítendők kis- vagy középbirtoknak, azt a helyi viszonyok figyelembe vételével mindenkor a földmívelésügyi népbiztosság határozza meg." A negyedik szakasz kimondta, hogy a köztulajdonba vett földbirtokok és felszerelésük sem egyesek, sem csoportok közt nem oszthatók fel. Az ötödik szakasz előírta, hogy a köztulajdonba vett földet „szövetkezeti kezelésre" a földet művelő mezőgazdasági proletárságnak adják át, s hogy a szövetkezeti tagok a jövedelemben a végzett munka arányában részesednek.

A magántulajdonban maradó birtok felső határának megállapításánál a gyakorlatban nem nagyon érvényesültek helyi szempontok. Általában száz magyar, tehát hetvenöt kataszteri holdban szabták meg a határt. Az ennél nagyobb birtokok állami tulajdonba kerültek. Ez pedig nem volt kevés. Varga Jenő tanácskongresszusi beszámolója szerint több mint 7 — Hamburger Jenő szerint körülbelül $7\frac{1}{2}$ — millió hold volt szocializálva, magántulajdonban 6,3 millió hold maradt. Tehát az ország területének több mint fe-

lén került volna sor mezőgazdasági termelőszövetkezetek alakítására.

Azért mondjuk ezt feltételes módban, mert ami ténylegesen létrejött, az *nagyon kevéssé hasonlított igazi termelőszövetkezetre.* Voltak, tagadhatatlan, a mezőgazdaságban is nagyon örvendetes jelenségek. Somogy megyei termelőszövetkezeti tagok, mikor vezetőségüktől azt hallották, hogy a főváros éhezik, fejenkénti hozzájárulást vetettek ki magukra és küldtek Budapestre nagy mennyiségben lisztet, marhát, sertést, birkát. Móricz Zsigmond a legnagyobb elragadtatással írt Somogy megyei termelőszövetkezeti tapasztalatairól. Volt néhány más vidéke is az országnak, ahol a mezőgazdasági proletárság bámulatos öntudatról és áldozatkészségről tett tanúbizonyságot.

Ezeknek az eredményeknek kétségtelenül részük volt abban, hogy a Magyar Tanácsköztársaság vezetői nem tudták kellő tárgyilagossággal összevetni egymással agrárpolitikájuk sikereit és kudarcait. Hamburger Jenő földmívelésügyi népbiztos például a Tanácsok Országos Gyűlésén, június 17-én így nyilatkozott: „Joggal és büszkén mondhatjuk el, hogy mi itt a földbirtokreformot kommunisztikus szempontokból sokkal mélyrehatóbban, sokkal előrelátóbban és sokkal céltudatosabban valósítottuk meg, mint ahogy sikerült megvalósítaniok orosz elvtársainknak." Elmondta azt is, hogy „a nagy birtoktestek feldarabolását... meg kellett akadályozn", s hogy a magyar oligarchia nem engedett a földhöz nyúlni s ez „fejlesztette ki azt a nagy földéhséget, amely most számunkra lehetővé tette, hogy minden zökkenő nélkül az átmenet idejében is egyrészt biztosítsuk a termelés folytonosságát másrészt azonban a kommunista alapelveknek megfelelő módon valósíthassuk meg a magyar földprogramot".[4] Hasonlóan nyilatkozott említett könyveben Varga Jenő is.[5]

Alapjában véve persze nem a Tanácsköztársaság alatt szerzett tapasztalatok voltak a döntők, hiszen akkor a hibát már elkövették. El kellett követniök a hibát, mert *helytelen volt az elméletük,* volt kommunistáknak és volt szociáldemokratáknak egyaránt, a proletárdiktatúra előtt csakúgy, mint a diktatúra alatt. Mi sem jellemzőbb erre, mint a földkérdés vitája a budapesti Munkástanács 1918. december 13-i ülésén. A Vörös Ujság december 18-i beszámolója szerint a szociáldemokrata Kunfi már az előző üléser bejelentette, hogy a földosztás jelszava a párttól függetlenül került a közvéleménybe s földosztásba a párt bele nem mehet. A

[4] A Tanacsok Országos Gyulésének (1919 június 14—1919. június 23) Naploja, Budapest, 1919. (48. oldal)

[5] Dr. Eugen Varga: Die wirtschaftspolitischen Probleme der proletarischen Diktatur, Wien, 1920. (86. oldal.)

kommunisták viszont a szociáldemokraták szemére vetik, hogy azok taktikai hibája folytán — meg a burzsoázia parasztfogó céljai szolgálatában, a magántulajdon erősítése végett — a földosztás jelszava belekerült a köztudatba. Szerintük a földkérdés lényege egyrészt az, hogy a mezőgazdaság proletár és félproletár elemeit — tehát csak ezeket — megnyerjék a proletárdiktatúra támogatására, másrészt az, hogy a városi proletariátus élelmiszerellátását biztosítsák. A beszámoló azt is megállapítja, hogy a kommunista javaslattal szemben sem a Földmunkásszövetséget képviselő Migray, sem a szociáldemokrata Varga Jenő nem tett ellenvetést.

Kun Béla 1919. március 11-én, Bogár Ignáchoz intézett levelében, a munkásmozgalom egységesítésének platformját fejtegetve, többek közt ezt a követelést támasztja: „A földbirtoknak a proletárállam részére való elkobzása, ... Erélyes küzdelem a földosztás ellen. Ideiglenes, rövid átmeneti eszköz lehet e tekintetben mezőgazdasági termelőszövetkezetek alakítása is."[6]

Varga Jenő viszont említett könyvében megállapítja, hogy az agrárkérdésben válik el legélesebben a szociáldemokrata revizionizmus a forradalmi bolsevizmustól: a revizionisták széjjel akarják verni, a kommunisták meg akarják tartani a nagybirtokot.[7]

A Vörös Újság 1919. június 13-i számának beszámolója szerint Kun Béla az országos pártgyűlés előző napi ülésén kijelentette: „Egyesek a termelőszövetkezetek azonnali államosítását kívánják ... mindaddig, amíg a termelőszövetkezetek révén meg nem fogjuk kedveltetni a parasztság kisgazda elemeivel a társas termelést, maradjunk meg a termelőszövetkezeti rendszernél és csak azután vezessük be a tiszta szovjetgazdálkodást."

Nem voltak azonban ezek a szövetkezetek — tisztelet a kevés kivételnek — sohasem igazi szövetkezetek, inkább állami gazdaságok voltak. Csak mezőgazdasági munkások voltak bennük, de még ezeknek sem volt sok okuk, hogy a szövetkezetet magukénak tudják, vagy érezzék. A rendeletileg előírt üzemi tanácsok sokhelyütt meg sem alakultak, a gazdatiszteket a legtöbb helyen — nehogy baj legyen az aratás körül — meghagyták a helyükön, gyakran a korábbi tulajdonos is ott maradt vezetőként, s úgy élt, mint azelőtt. Erről sok panasz hangzott el júniusban, a Tanácsok Országos Gyűlésén, s Varga is beszél róluk könyvében.

Éppen Varga könyvére hivatkozva mutatott rá *Lenin* a Kommunista Internacionále II. kongresszusán az agrárkérdésben Ma-

---

[6] Kun Béla: A magyar tanácsköztársaságról, Kossuth Könyvkiadó, 1958 (143. oldal)

[7] Dr. Eugen Varga: Die wirtschaftspolitischen Probleme der proletarischen Diktatur, Wien, 1920. (25. oldal.)

gyarországon elkövetett hibára. *Lenin* nem azt kifogásolta, hogy Magyarországon meg akarták tartani a nagyüzemi termelést, de vaskalapos álláspontnak minősítette a merev ragaszkodást ahhoz, hogy a nagybirtokokat ki kell sajátítani, a földet pedig át kell adni a szövetkezeteknek. „Még a magasan fejlett országokban... is — mondotta — ... vannak olyan földek, amelyeket nem nagykapitalista, hanem félfeudális módon művelnek meg; ... A nagyüzemi termelést meg lehet tartani és emellett mégis lehet adni a kisparasztoknak valamit, ami számukra igen lényeges... Magyarországon nagy földterületeken félfeudális gazdaságot folytatnak. Mindig akadnak és kell is, hogy akadjanak a nagybirtokoknak olyan részei, amelyekből lehet valamit adni a kisparasztoknak, esetleg nem tulajdonba, de bérletbe, hogy a kis parcellás parasztnak is jusson valami az elkobzott birtokból. Különben a kisparaszt észre sem veszi a különbséget a korábbi viszonyok és a szovjet diktatúra között. Ha a proletár államhatalom nem ezt a politikát fogja folytatni, akkor nem maradhat fenn."[8]

1919 magyar forradalmárjai túlságosan a mezőgazdasági termelés folyamatosságának biztosítására irányították figyelmuket és elhanyagolták, nem is teljesen értették meg a munkás-paraszt szövetség követelményeit. Ezért súlyos árat fizettek nemcsak ők maguk, hanem az egész magyar munkásosztály, amely az elkövetett hibáért súlyosan fizetett még sokáig a Tanácsköztársaság bukása után is. Mikor a városi proletárság élelemmel való ellátásánál is ezerszer fontosabb feladattá vált a proletárdiktatúra megvédése a rátörő ellenséggel szemben, *nem sikerült az alapvető paraszti tömegeket, még a szegényparasztiakat sem a védelemre felsorakoztatni.* Az agrárkérdésben vétett hiba csökkentette a magyar kommün forradalmasító hatását a szomszédos, ugyancsak főleg parasztok által lakott területeken. *Megkönnyítette a kapitalizmus helyreállítását és az ellenforradalmi rendszer berendezkedését* az országban, *megnehezítette a dolgozó munkás és parasztmilliók forradalmi összefogását* a Horthy-rendszer megbuktatására.

Voltak a Magyar Tanácsköztársaság vezetőinek a földkérdésben is helyes elképzeléseik, hasznosnak ígérkező intézkedéseik és nagyszabású terveik. Kiépítettek az államosított — formailag szövetkezeti, de állami gazdaságként központilag irányított — birtokok egységes elszámolásba tartozó rendszerét, igyekeztek biztosítani a szűkösen rendelkezésre álló termelési eszközök: gépek, műtrágya, üzemanyagok leghelyesebb elosztását és egyes területeken az ésszerűbb termelést. Az idő rövid volt rá, hogy ennek a vetésnek a termése beérjen.

[8] Lenin Művei 31. 249—250. oldal.

Szocialista társadalomátalakító terveinek megfelelően a tanácskormány a tulajdonviszonyok gyökeres megváltoztatását hajtotta végre a kereskedelemben is. A Forradalmi Kormányzótanács április elején XXXI. számú rendelete szerint „a Tanácsköztársaság köztulajdonba veszi és a munkásság (üzleti alkalmazottak) ellenőrzése alá helyezi: 1. azokat az üzleteket, amelyek nagyban (továbbeladók részére) árusítanak; 2. azokat az üzleteket, amelyek a kicsinyben (közvetlenül a fogyasztó részére) való eladás mellett nagyban is árusítanak; 3. azokat az üzleteket, amelyek csak közvetlenül fogyasztóknak árusítanak ugyan, de 1919. március 22-én tíz vagy több munkást foglalkoztattak".

Arról is intézkedett a rendelet, hogy a köztulajdonba vett üzleteket a szociális termelés népbiztosa által kinevezett és irányított üzleti biztosok — a volt tulajdonosok bevonásával — vezessék. Az államosított üzletek alkalmazottai is ellenőrző munkástanácsokat választottak. Ezeknek hasonló jogaik és feladataik voltak, mint az üzemek munkástanácsainak.

Április végén a Forradalmi Kormányzótanács egy rendeletben felhatalmazta a közellátási népbiztosságot, hogy „az áruk, különösen fogyasztási cikkek igazságos és szabályszerű elosztásának biztosítása céljából" nem államosított kiskereskedéseket megszüntessen vagy kezelésbe átvegyen.

A fiatal magyar tanácshatalom tehát, a párt és a kormány március 21-i kiáltványában foglaltaknak megfelelően, valóban haladéktalanul megkezdte „a nagy alkotások sorozatát a szocializmus, a kommunizmus előkészítésére és megvalósítására". Néhány hét alatt döntő lépéseket tett abban az irányban, hogy megszüntesse az embernek ember által való kizsákmányolásának lehetőségét. Gyökeresen belenyúlt a termelési viszonyokba, a termelőeszközök java részének magántulajdona helyébe azok köztulajdonát tette. Az új tulajdonviszonyok alapján erélyesen és sok esetben sikeresen nekilátott a termelés és a forgalom megszervezésének. A magyar munkásosztály, a magyar dolgozó nep négy évtized múltán is csak tisztelettel és csodálattal tekinthet erre a műre.

1919 magyar proletárforradalmárjainak érdemeit nem kisebbíti, hanem öregbíti, hogy nemcsak a külső ellenség zúdított rájuk megsemmisítő pergőtüzet, de a belső árulók is gáncsot vetettek minden intézkedésuknek. Ez intézkedések hatékonyságát sokszor gyengítette, néha semmivé tette a tanácshatalom szerveiben is jelenlevő, nem egyszer *vezető helyen tevékenykedő árulók* ellenséges aknamunkája. Chorin Ferenc, a magyar szénmágnások vezére, így kérkedett a bécsi „Neue Freie Presse" 1919. szeptember 13-i számában: „A tanácskormány elhatározta az összes szénbányatársaságok likvidálását és egy egységes bányaüzemben való

egybeolvadását. A keresztülvitelt mégis meghiúsították a társaságok, a szakszervezeti vezetők segítségével".[9] Erdélyi Mór pedig, a Tanácsköztársaság közélelmezésügyi népbiztosa március 21-től június 24-ig, a diktatúra bukása után büszkén hivatkozott arra, hogy a kereskedésekben lefoglalt áru jó áron számított ellenértékét a kereskedők számára biztosította, sőt hozzátette: „De tovább mentem a kereskedők érdekeinek megóvása terén. Elrendeltem, hogy a régi üzlettulajdonosok megmaradjanak a helyükön és saját üzletüket a változott formában önmaguk vezessék tovább, hogy egyszer, ha az üzletet ismét visszakapják, régi vevőköreikkel a konnexiót ne veszítsék el."[10]

A tanácskormány gazdaságpolitikájában a termelési viszonyok megváltoztatása mellett kezdettől fogva nagy súllyal esett latba *a dolgozók, elsősorban a munkásság életének, sorsának javítása.*

A Forradalmi Kormányzótanács XI. számú, vagyis egyik első, még március 27-én megjelent rendelete kimondotta: „A Tanácsköztársaság elrendeli tehát az általános munkakényszert, ezzel szemben megállapítja a munkára való jogot. Az állam köteles eltartani mindazokat, akik dolgozni akarnak, ha az állam nem tud nekik munkát juttatni."

Áprilisban a tanácskormány ideiglenesen rendezte, felemelte a munkabéreket. Egyúttal először vezette be Magyarországon a nyolcóras munkanapot, illetőleg a 48 órás munkahetet, kimondván, hogy ennél hosszabb munkaidőt csak rendkívüli esetekben szabad teljesíteni. Ilyen esetekre az első két órára ötven százalékos, a továbbiakra száz százalékos pótlék fizetését írta elő. Május elején újból szabályozták és emelték a béreket, és ezúttal néhány igen fontos elvi állásfoglalást is megfogalmaztak. „A Forradalmi Kormányzótanács — mondja a rendelet — mindenkit, aki munkája után él, munkásnak tekint és eltörli azt a megkülönböztetést, amely korábban tisztviselők és más alkalmazottak között fennállott. Megszűnik tehát a különbség a tisztviselők és a munkások bérei között úgy, hogy csupán a szakképzettség kisebb vagy nagyobb foka ,továbbá a vezetésre való alkalmasság lehetnek azok a tényezők, amelyek a munkabér nagyságát befolyásolják. Ezenfelül még csupán a munkában eltöltött évek száma vehető tekintetbe." Ennek megfelelően a rendelet három fizetési osztályt állapított meg és előírta, hogy minden szocializált vagy nem szocializált üzem, pénzintézet stb. minden alkalmazottját e három

[9] Kun Béla: A magyar tanácsköztársaságról, Kossuth Könyvkiadó, 1958. (338. oldal.)

[10] Erdélyi—Peidl levelezése, Párttörténeti Int. Archiv. A/XVII/1/1920. 166. oldal.

fizetési osztály egyikébe kell besorolni. Az egyes fizetési osztályokon belül a munkában eltöltött évek számának növekedésével nőttek a bérek. A legalacsonyabb heti bért 18 éven felüliek számára 180 koronában, a legmagasabb heti bért 650 koronában állapították meg. Május végén újból szabályozták a korábban tisztviselőként alkalmazottak fizetését. Nem tértek ugyan el a fenti elvektől, de mégis lazítottak a kereteken azzal, hogy itt öt fizetési osztályt állítottak fel, közülük a két felsőt vezető állásúak számára és kifejezetten engedélyezték kulön pótlék fizetését specialisták számára.

A munkabérek kérdése azonban ezzel nem jutott nyugvópontra. A gyakorlatban hamarosan kitűnt, hogy a teljesítménybérezés megszüntetése és az időbér általánossá tétele a munka termelékenységének csökkentésére vezetett. Ezért néhány héttel később már kezdtek rátérni arra — egyes helyeken maguknak az üzem munkásainak kezdeményezésére vagy határozata alapján —, hogy visszaállítsák a teljesítménybérezést, vagy legalább is előírjanak egy legkisebb munkateljesítményt és kevesebbet fizessenek annak, aki ezt nem éri el, vagy többet annak, aki ennél többet ér el. Akadtak ugyan olyan üzemek is, ahol a munkások öntudatának magas színvonala következményeképpen a termelékenység az időbér bevezetése után sem csökkent, de ezek kivételek voltak. Nem is lehettek mások abban az időben, melyet még csak napok választottak el a kapitalizmustól.

Az ipari munkásénál is nagyobb mértékben emelkedett a mezőgazdasági proletár bére. Nagyobb volt a százalékos emelés a pénzbérben, de még többet jelentett az a tény, hogy 20, 50 és több százalékkal növekedtek a természetbeni járandóságok; a tehén- és sertéstartás, a tengeri és veteményföld, a búza-, rozs- és árpajárandóság.

Csökkentette a bérkérdés, legalábbis a pénzbér jelentőségét a munkásosztály számára és más kérdéseknek nagyobb fontosságot kölcsonzott az a körulmény, hogy sokféle árucikket, köztük nagyon fontos fogyasztási cikkeket is, csak korlátozottan, nehezen, vagy egyáltalén nem lehetett kapni. A tanácskormány gazdaságpolitikájában ezért fokozatosan súlyt nyertek a természetbeni elosztás kérdései, s ezzel az osztály-ár- és osztály-fejadag-politika kérdései. De az ezek kielégítő megoldásához szükséges hatalmas szervező munkára már nem futotta az időből. Gátolta az ilyen irányú szervező munkát a beszerzési csoportok rendkívül elburjánzott s a szakszervezeti és szövetkezeti bürokrácia által támogatott rendszere, továbbá a példátlan méreteket öltő, a kormány által betiltott, de Böhm hadseregfőparancsnok által rendeletileg engedélyezett batyuzás is.

Elsősorban a kapitalista országok blokádja következtében egyre szűkösebb lett a nyersanyagellátás és nőtt a hiány fogyasztási cikkekben is. A hiány növekedésével a kormányzótanács egyre mélyebben kényszerült belenyúlni az elosztás rendszerébe. Igyekezett minden fontosabb termény- és termékkészletet megfogni és központi hivatalok széles hálózata útján elosztani. Júniusban elrendelte az egész 1919. évi termés zár alá vételét. Mindez sok bürokratikus vonással járt, de elkerülhetetlen, amolyan *hadikommunizmus-féle* volt. Az ország, persze, háborúban is állt.

Nagy jelentőségűek voltak a tanácskormány intézkedései a *lakásgazdálkodás* terén. Március végén szabályozta a lakásigényeket oly módon, hogy egy felnőttnek legfeljebb egy szoba, egy családnak három szoba járt. Ez a korlátozás nem terjedt ki a mellékhelyiségekre s a hivatás gyakorlásához szükséges helyiségekre (műhely, műterem, rendelő-, dolgozószoba stb.). Az ezen felüli lakrészeket egy háromtagú bizottság — a Központi Lakásbizottság egy alkalmazottja és a Szakszervezeti Tanács által kirendelt két bizalmi férfi (szervezett munkás) — igénybe vehette. Az igénybevételnél tekintetbe kellett venni a gyermekek számát, nemét, korát és foglalkozását is. A bizottság szabta meg az igénybevett lakásrész bérét is. Egy ugyancsak március végi rendelet a kis lakások bérét 20 százalékkal csökkentette. A lakásbiztosság, hála elsősorban Szamuely Tibor erélyes működésének, rövid idő alatt 30.000 embert juttatott lakáshoz Budapesten. Eredményeket ért el a lakásbiztosság a munkásság bútorral való ellátásában is.

Egyik első intézkedése volt a tanácskormánynak a betegségi és baleseti biztosítás nagyszabású kiépítése. A betegségi segélyekre való igényjogosultságot a betegség kezdetétől számított egy évben állapították meg. A táppénz az első négy hétben az átlagos napibér 60 százaléka, azután az átlagos napibér 75 százaléka, családfenntartóknak a huszonhatodik hét lejártától kezdve az átlagos napibér teljes összege volt.

A biztosított nőknek az átlagos napibér teljes összegének megfelelő gyermekágyi segélyt állapítottak meg. Járt ezenkívül nekik a terhesség utolsó négy hetében ugyancsak átlagos napibérük teljes összegének megfelelő terhességi segély.

A tanácskormánynak még mindmegannyi más intézkedése szolgálta a dolgozók érdekét, jobb megélhetését, egészségvédelmét, kulturális felemelkedését. Különös gond vette körül a gyermekeket. De nemcsak egyes intézkedések, hanem a proletárdiktatúra *minden* intézkedése bizonyította, hogy az új rendszer a dolgozókért van. A magyar történelemben először fordult elő, hogy nem a földesúr és a püspök, nem is a gyáros és a bankár,

hanem a munkás és a dolgozó paraszt érdeke szabta meg, mi történjen az országban.

A Tanácsköztársaság gazdaságpolitikájában a termelési viszonyok gyökeres megváltoztatása s a dolgozók életének javítása mellett a termelőerők fejlesztésére tett intézkedések állnak vezető helyen. Ezeknek az intézkedéseknek se szeri, se száma. Érintik a gazdasági élet minden területét, minden oldalát. Néhánnyal közülük elvi vonatkozásaik és fontosságuk miatt foglalkoznunk kell.

Szocialista államban objektív szükségszerűség, törvény és a termelőerők fejlesztésének legelső követelménye a *tervgazdálkodás*. Magyarországon 1919-ben ezzel a szóval nem találkozunk, de *a fejlődés vaskövetkezetességgel alakította a tervgazdálkodást magát és annak központi szerveit.* Ilyen volt mindenekelőtt a Népgazdasági Tanács.

A Népgazdasági Tanácsot májusban a Forradalmi Kormányzótanács rendelete hívta életre. Hatáskörébe tartozott a rendelet szerint — ugyanez a szöveg került be egy hónappal később a Tanácsok Országos Gyűlése által elfogadott Alkotmányba — „a termelésnek és a javak elosztásának egységes irányítása, a gazdálkodást tárgyazó rendeletek kibocsátása és végrehajtása, úgyszintén a termelésnek, valamint az elosztást végző szerveknek műszaki és gazdasági ellenőrzése".

Ezt a rendkívül átfogó feladatot a Népgazdasági Tanács kilenc főosztály segítségével látta el. Ezek mindegyike tulajdonképpen egy-egy népbiztosság volt, élén a kormány által kinevezett népbiztossal. Ez utóbbiak alkották az elnökséget. A kilenc főosztály megoszlása a következő volt: I. a termelés általános irányítása, anyaggazdálkodás és külkereskedelem, II. földművelés és állattenyésztés, III. az ipari termelés technikai irányítása és üzemvezetése, IV. pénzügyi gazdálkodás, V. közellátás, VI. közlekedés, VII. gazdasági szervezés és ellenőrzés, VIII. építés, IX. munkaügy. A főosztályok szakosztályokra tagozódtak, például a II. főosztály nyolc, a III. 21 szakosztályra. A III. főosztály első szakosztályába tartozott a bányászat és kohászat, a másodikba a vas- és fémfeldolgozó ipar, a harmadikba a mezőgazdasági gépipar és így tovább.

A Népgazdasági Tanács elnöksége mellett széleskörű véleményező szervként működött a 80 tagú választmány. Ezekből 40 tagot a Szakszervezeti Tanács választmánya választott. Az elnökség minden fontosabb kérdésben meghallgatta a választmány véleményét. Utóbbi saját kezdeményezéséből is tehetett az elnökségnek javaslatokat.

A Népgazdasági Tanács egyrészt a termelés koncentrációjának

megvalósítására rendkívül centralizált szervezetek rendszerét, másrészt a területi különlegességek figyelembe vételére egy rendkívül decentralizált szervezetet hozott létre. A koncentrációt szolgáló szervezetek voltak a Szakmai Üzemközpontok. Ilyenekbe, tehát szakmánként egy-egy üzemközpontba egyesítették a köztulajdonba vett üzemeket. Ez üzemek gazdasági és pénzügyi vezetését, valamint könyvvitelét a Szakmai Üzemközpontra bízták. Annak feladatává tették a köztulajdonba vett üzemek megnevezését is. Viszont az országot a Népgazdasági Tanács gazdasági kerületekre osztotta fel és kerületenként Kerületi Népgazdasági Tanács felállítását rendelte el. A Kerületi Népgazdasági Tanács a helyi tanácsok, szakszervezeti csoportok, termelőszövetkezetek küldötteiből és a kerületi gazdasági biztosból állt. Havonként legalább kétszer volt köteles ülésezni. Hatáskörébe tartozott a kerület szocializált és magántulajdonban levő ipari és mezőgazdasági üzemei termelésének irányítása, a termelt anyagok összegyűjtése, a közszükségleti cikkek elosztása, a pénzügyi szervek irányítása. Mindezeket az ügyeket a Kerületi Népgazdasági Tanács által felállított Kerületi Gazdasági Hivatal volt hivatva intézni.

Ugyancsak a Népgazdasági Tanács rendelte el, „abból a célból, hogy a szociális ipari termelésbe a tudomány és a technika szakembereit a lehető legnagyobb mértékben bevonja", a Népgazdasági Tanács Tudományos Műszaki Tanácsának létesítését. Ez a tanács az egyes szakmák szerint tagozódó szaktanácsokból állt.

Létrejött tehát, vagy legalább is kezdett kialakulni — mert ezt a hatalmas szervezetet nem lehetett a Tanácsköztársaság rövid fennállása alatt teljesen felépíteni — egy elég *bonyolult és szerteágazó, amellett azonban központilag erősen összefogott gazdasági szervezet, amely alkalmasnak látszott az egész népgazdaság tervszerű vezetésére, irányítására.* Ez a szervezet lehetővé tette a termelés ésszerű profilírozását és koncentrálását, az erők — munkaerő, üzemanyag, nyersanyag, félkészáruk, gépek stb. — célszerűnek mutatkozó átcsoportosítását, a legjobb tapasztalatok gyors általánosítását. Alkalmas lehetett a szervezet a termeléssel összefüggő munkaügyi, elszámolási és adminisztratív feladatok ésszerű megoldására is, mert a Népgazdasági Tanács VII. főosztályához tartozott többek közt az üzemek gazdálkodásának megszervezése, a munkabérek egységesítése és arányosítása, a forgalomba kerülő javak ármegszabása.

Mindebből a lehetőségből viszonylag nem sok válhatott valósággá. A szervezetet létrehozó rendeletek májusban és júniusban jelentek meg. Már csak néhány hét volt hátra a Tanácsköztársaság bukásáig. De az a néhány hét sem a békés építés ideje volt. A Tanácsköztársaság elkeseredett háborút folytatott az antant im-

perialistái által uszított cseh és román túlerő ellen. Bent mind nyíltabban emelte fel fejét az ellenforradalom. Mind nyugodtabban is tehette, mert a külső ellenség sikereivel egyre bátrabbakká váltak azok a szövetségesei is, akik a *szakszervezeti és szociáldemokrata párti bürokráciából* kerültek ki, ott ültek a tanácshatalom vezető szerveiben és *szabotálták a tanácskormány gazdasági intézkedéseit.*

Mégis voltak a tanácshatalomnak már júniusban nemcsak sokat ígérő kezdeményezései és biztató kísérletei, hanem — mint arra Hevesi Gyula népbiztos hivatkozott a Tanácsok Országos Gyűlésén — igen kedvező eredményei is. Hevesi megemlíti, hogy „a kapitalista profitérdekeknek a megszüntetése lehetővé tette számos olyan újítás, változás keresztülvitelét, amely a munkateljesítmény csökkenését az illető üzemben jelentékenyen paralizálja" s hogy „sikerült igen nagy mértékben a szakmai kooperáció alkalmazását megvalósítani számos üzemágban".[11] Így nagy eredményeket értek el a bőr- és cipőiparban, a textiliparban, a faiparban. A budapesti malmok februárban 108.000 mázsa gabonát dolgoztak fel, a tanácsülést megelőző négy hétben pedig 246.000 mázsát.

A tanácshatalom azért ért el sikereket a termelésben is, mert a munkásokra támaszkodhatott. Kun Béla így emlékezett vissza 1920 májusában, bécsi internáltságából, a munkásság körében végbement változásokról: „... maguknak a munkásoknak a köréből indult ki a törekvés a munkafegyelem és munkaintenzitás emelésére ... a budapesti vasesztergályosok ... minden úgynevezett „felülről jövő iniciativa" nélkül kimondották, hogy a munkafegyelem objektív biztosítékainak megteremtése céljából ... az akkordrendszert újból bevezetik a gyárakban ... A csepeli gyár hengerüzemének példájára hivatkozunk, ahol a munkaintenzitás a diktatúra harmadik hónapjában 100 százalékkal növekedett. A diósgyőri nagy vasmű, a budapesti acélgyár csak kimagasló példái annak, hogy a munkafegyelem az elórehaladottabb munkásrétegek között a diktatúra alatt rövidesen emelkedésnek indult ... a diktatúra vége felé már mindenütt — még a bányaiparban is — mutatkoztak a jelei annak, hogy az új munkafegyelem feltételei nemsokára megleszнek."[12]

Ahogy időbe került, míg a munkásságban az újfajta, a szocialista munkafegyelem kialakult, úgy időbe kerül az is, míg meg-

---

[11] A Tanácsok Országos Gyűlésének (1919. június 14—1919. június 23.) Naplója, Budapest, 1919. (88. oldal.)

[12] Kun Béla: A magyar tanacskoztársaságról, Kossuth Könyvkiadó, 1958. (410—411. oldal.)

szervezik azokat az ismereteket, melyeket az üzem s az ország vezetése, kormányzása megkövetel. A tanácskormány lépéseket tett, hogy ezeknek az ismereteknek megszerzését a munkásság számára megkönnyítse. A jovőben minden gyárban — mondotta Hevesi a tanácskongresszuson — „nemcsak munkástanácsok, hanem munkásiskolák is fognak működni, amelyek lehetővé teszik azt, hogy az ott dolgozó munkásságnak bizalmi férfiai olyan technikai áttekintést is nyerhessenek az uzemek felett, hogy megszerezhessék azokat az elméleti ismereteket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a munkásigazgatás szempontjából műszakilag is megítélhessék és ellenőrizhessék azt, amit abban az üzemben a műszaki üzemvezetőség produkál."[13]

Ez is egyike volt *a jövőbe mutató biztató jeleknek.* De az a jövő, amelybe mutatott, Magyarországon még soká nem volt eljovendő. A magyar proletáruralom napja lehanyatlott. A nemzetközi imperializmustól támogatott ellenforradalom vérbe fojtotta a dicső kísérletet és visszaállította a kapitalizmus uralmát. A proletárdiktatúra gazdaságpolitikája helyére a fasiszta Horthy-rezsim gazdaságpolitikája lépett. Ugy tűnt, mintha e 133 nap gazdaságpolitikájának minden célkitűzése és merész elgondolása hiú ábránd, a megvalósítására irányuló minden hősies erőfeszítés hiábavaló erőpocsékolás lett volna.

De a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikájának elgondolásai és erőfeszítései egyáltalán *nem voltak hiábavalók.* Az 1919-es magyar gazdaságpolitikai erényeiből és hibáiból, mint az első magyar proletárdiktatúra egyéb tapasztalataiból is, tanult az egész nemzetközi munkásmozgalom. Gyakran hivatkozott rájuk Lenin, tanulságaikat hasznosította a Kommunista Internacionále és azok részben a Kommunista Internacionále útmutatásai nyomán, részben saját tanulmányaik alapján a kommunista pártok közkincsévé váltak.

Tanultak, mindenekelőtt e gazdaságpolitika hibájából, nagyon sokat a magyar kommunisták. Több mint négy évvel a diktatúra bukasa után Kun Bela igy szovegezte meg a tanulságot: „Az agrárforradalom Magyarországon nem ment végbe. A parasztok egy része kozombosen szemlélte a fordulatot, másik része éppenséggel ellenségesen viseltetett a proletariátussal szemben... A proletariátus nagy tomegei szintén nem értették meg a parasztság forradalmi jelentőségét... A forradalom érdekében kötött munkás-paraszt szövetség helyett szakadék támadt a munkások és a parasztok kozott — a forradalom helyrehozhatatlan kárára... A pa-

[13] A Tanácsok Országos Gyulésének (1919. június 14—1919. június 23.) Naploja, Budapest, 1919. (87. oldal.)

rasztság bizonyos részének semlegesítése és nagy tömegeinek a forradalomba való bevonása nélkül a proletariátus nem tarthatta meg a hatalmat."[14] Egy évvel később Kun újból megszövegezi a tanulságokat és többek között ezt mondja: „Nem ismerve föl eléggé a parasztság rétegeződésének alapjait (a tanácshatalom), csak a mezőgazdasági munkásokban, napszámosokban és cselédekben kereste a szövetségest, és így eleve leszűkítette a forradalom tartalékát."[15]

A magyar kommunisták mélyen emlékezetükbe vésték ezt a tanulságot és jól használták fel akkor, mikor a fasizmus ellen kellett mozgósítaniuk a tömegeket, s amikor a háború alatt a Nemzeti Függetlenségi Front követeléseit szövegezték.

A fasiszta elnyomás negyedszázada alatt, mikor a munkásság sorsa a korábbinál is rosszabbra fordult, az elnyomás és nyomor sötétjében különösen a tanácskormánynak azok az intézkedései világítottak, amelyeket a proletár és nem-proletár dolgozók jólétének emelésére tett. A mártír-halált halt kommunisták helyére ezek segítettek új kommunista hősöket nevelni.

Megkönnyítette a kommunisták munkáját a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikájának egyik-másik tanulsága a felszabadulás után. Igaz, az új viszonyok közt újfajta hibákat lehetett elkövetni, és el is követtünk ilyeneket. Igaz az is, hogy a Tanácsköztársaság gazdaságpolitikáját nem eléggé tanulmányoztuk, és így nem is tudtuk eléggé hasznosítani. Ebben bizonyára része van annak is, hogy ma ezerszer kedvezőbb körülmények között dolgozunk a szocializmus, a kommunizmus „nagy alkotásain", mint negyven évvel ezelőtt. Ma nem vagyunk elszigeteltek, az egész szocialista tábor hatalmas védőpajzsa fedezi békés építőmunkánkat és nyújt biztonságot minden esetleges imperialista támadással szemben. Ma van kommunista pártunk és az egész kommunista világmozgalom eszmei segítségét hasznosíthatjuk és igényelhetjük. Mindez azonban nem menti a nemtörődömséget múltunk legszebb lapjaival szemben. Aki csak egy kissé is megismerkedett az első Magyar Tanácsköztársaság gazdaságpolitikájával, az tudja, hogy merész elgondolásai, nagyszabású tervei még nem egy dologban példaképünkül szolgálhatnak. Tanuljuk meg az 1919-es diktatúra gazdaságpolitikájából is, hogy miért lehetünk büszkék múltunk e darabjára, és abban lesz, ami megkönnyíti, előbbreviszi, meggyorsítja mai fejlődésünket is.

---

[14] Kun Béla: A magyar tanácsköztársaságról, Kossuth Könyvkiadó, 1958. (448—449. oldal.)
talékát."[15]

[15] U. ott 460. oldal.

Kádár János: Szilárd népi hatalom: független Magyarország

Írta HÁY LÁSZLÓ

A magyar munkásosztály harcokban gazdag történetének sok tanulságos fejezete van. Közülük a legtanulságosabbak azok, amelyek 1919-re és 1956-ra vonatkoznak. 1919-re, a 40 esztendős évforduló alkalmából ezekben a napokban emlékezünk: történelmi távlatból mérlegeljük az eseményeket, amelyekből ma is sokat lehet okulni, 1956-ról — az ellenforradalom előzményeiről, lefolyásáról és következményeiről — nem tudunk a történész higgadtságával szólni, még túlságosan közel vannak, túlságosan frissek ezek az élmények, de nem is kívánjuk, hogy letompuljanak, mert népünk és pártunk nem akarja, hogy az elkövetett hibák megismétlődjenek, mert gondoskodni kíván arról, hogy hazánk földjén az ellenforradalom soha többé fel ne uthesse a fejét, mert emlékezetünkben kell tartani, hogy az ellenforradalmat követő időben milyen eszközökkel arattunk gyors sikereket, hiszen ezek az eszközök elő fogják segíteni további felemelkedésünket is.

Ezért rendkívül hasznos nemcsak a párt minden tagja, de a szocializmus minden magyarországi építője számára az ellenforradalom óta eltelt időszak tanulmányozása. Legcélszerűbb ezt az időszakot első forrásokból tanulmányozni, amelyek között kiemelkedő helyet foglal el Kádár János beszámolóinak, beszédeinek, cikkeinek röviddel ezelőtt megjelent gyűjteménye, amely azokat a gondolatokat és elhatározásokat tartalmazza, amelyek 1957 januárja és 1958 júliusa között pártunk vezetőségét és kormányunkat leginkább foglalkoztatták.

A könyv anyagának legnagyobb része az említett másfél éves időszaknak első felére vonatkozik, vagyis arra a kilenc hónapra, amikor igen kemény harc folyt a párt újjáépítéséért, a munkásosztály hatalmának megerősítéséért, a munkás-paraszt szövetség megszilárdításáért, az eszmei zűrzavar eloszlatásáért, az ellenforradalom okozta súlyos gazdasági sebek begyógyításáért és annak a sok szemétnek a kisöpréséért, ami a kulturális élet területén leülepedett. Éles osztályharc időszaka volt ez.

Ebben az időszakban az első teendők közé tartozott az összekuszált elvi kérdések tisztázása, az ellenforradalom tanulságainak feltárása és e tanulságok gyakorlati felhasználása. Nemcsak a magyar kommunistákat foglalkoztatták ezek a problémák, hanem az egész nemzetközi forradalmi munkásmozgalmat. Pártunk feltárva, ismertetve és tanulmányozva a történteket, nagymértékben segítette és meggyorsította a tisztánlátás kibontakozását, de a testvérpártok érdeklődése és elemző munkája is jelentősen hozzájárult az elvi kérdések megvilágításához, a helyes következtetések levonásához, a magyar tapasztalatok nemzetközi értékesítéséhez. Kádár elvtárs beszédeiben és írásaiban életrekelnek előttünk a kínai, bolgár, mongol, szovjet, lengyel párt- és kormánykuldöttségek látogatásai hazánkban, a mi küldöttségeink fogadtatásai a baráti országokban. Kadár elvtárs ez alkalmakkor elhangzott beszédei eszünkbe juttatják, hogy milyen nagy segítséget nyújtottak a nemzetközi összetartozásnak ezek a megnyilvánulásai a népi hatalom megszilárdításához, a helyes elvi elhatározásokhoz.

Amint említettem, a kötet 1957 elejével kezdődik. Ebben az időpontban az ellenforradalmat fegyveres vonatkozásban már levertük, szervezetileg is erősen meg volt gyengítve, de még nem volt elszigetelve és még fennállott az eszmei zűrzavar, amit okozott. Az eszmei tisztánlátás megteremtése volt a párt szervezésének is előfeltétele, de ez volt az előfeltétele annak is, hogy a normális munka megindulhjon. Meg kellett mutatni, hogy nem forradalmi megmozdulás történt, hanem ellenforradalmi felkelés. Meg kellett magyarázni azt is, hogyan vált lehetségessé az ellenforradalom. Szembe kellett szállni azokkal a törekvésekkel, amelyek a hatalmat a munkástanácsoknak akarták átadni, vagyis a proletariátus államhatalmának aláaknázására és megsemmisítésére irányultak. Világossá kellett tenni, hogy a társadalom vezető ereje a munkásosztály, amely a dolgozó parasztsággal szoros szövetségben gyakorolja a hatalmat és sem az értelmiség, sem az ifjúság nem lehet vezető erő. Azt kellett megértetni, hogy a szakszervezetek nem lehetnek függetlenek a munkásosztály pártjától, azt kellett érthetővé tenni, hogy mi az igazság a sztrájkjog körül. Arról kellett vitatkozni, hogy a tervszerű gazdálkodás megvalósításához feltétlenül szükséges a központi állami irányítás. Vissza kellett verni az egyházi reakció ideológiai támadását, amely többek között abban jutott kifejezésre, hogy a gyermekeket terrorral kényszerítették vallásoktatásra.

Folytathatnám az eszmei zűrzavar tüneteinek felsorolását, de hiszen mindannyian ismerjük ezeket a tényeket. Csak emlékeztetőul mondtam el az előbbieket, mert mindannyiunknak szüksége van arra, hogy újból és újból emlékezetünkbe idézzük, hon-

nan indultunk el az ellenforradalom katonai szétverése után. Így visszatekintve értjük meg jobban, hogy milyen nagy feladatra vállalkozott az akkor még csak felépítésének kezdetén álló Magyar Szocialista Munkáspárt és milyen óriási nehézségek tornyosultak annak idején a párt vezetése elé.

Az adott helyzetben igen lényeges volt, mit mond az, aki a párt nevében szól, de az sem volt mellékes, hogy milyen formában, milyen szavakkal és hangsúllyal tolmácsolja a tömegek felé mondanivalóját. E nehéz és bonyolult feladat megoldása jórészt Kádár Jánosra hárult és az eredmények azt mutatják, hogy hivatott volt erre a szerepre. Emlékezzünk, hogy az országgyűlésen tartott beszámolója és az ehhez csatlakozó záróbeszéde milyen mély hatást váltott ki társadalmunk legszélesebb köreiben, hogy a MSZMP Országos Pártértekezletén mondott beszéde és az elhangzott hozzászólásokra adott válasza mennyire magávalragadta azokat, akik hallgatták, a párttagok részéről milyen lelkes jóváhagyásra talált és milyen helyeslő visszhangot váltott ki pártonkívüli körökben is. Mindez az őszinteségnek, a közvetlenségnek, a munkásosztállyal, a dolgozó tomegekkel való összefonrottságnak, az eréllyel párosuló emberségnek volt a következménye.

A „Szilárd népi hatalom: független Magyarország" című kötet atolvasásakor szembeötlik — ami egyébként természetes is —, hogy a beszédek és írások mindenekelőtt a párttal, illetve a párt és a tömegek kapcsolatával foglalkoznak.

Miután a befurakodott árulók az elkövetett hibák talaján a pártot szétzüllesztették és a legélesebb fegyveres osztályharc közepette a munkásosztálynak nem volt ütőképes pártja, a néphatalom és a munkásosztály sorsa mindenekelőtt a párt újrateremtését követelte meg. Amikor az ellenforradalom még amellett kardoskodott, hogy az üzemekben ne legyen se párt, se szakszervezet, Kádár elvtárs keményen odavágta az ellenforradalmárok szemébe: „Amíg lesz munkásosztály, addig lesz pártja is, volt a Horthy-korszak alatt is, a felszabadulás után is és a jovőben is lesz mindaddig, amíg a szocialista társadalom teljesen meg nem valósul. Ugyanez a véleményem a szakszervezetkről is." (15. oldal.) És az ellenforradalommal folytatott fegyveres, politikai és eszmei harcban újjászületett a magyar kommunisták pártja, a Magyar Szocialista Munkáspárt. „Most a három élő munkás-nemzedék: a 19-esek, az illegalitás éveinek harcosai és a felszabadulás utáni fiatal káderek szerencsésen együtt vannak és ez a párt jelenlegi szilárdságának egyik legfontosabb oka." (78. oldal.) A kommunista pártok feladatai, a munkásosztállyal szemben fennálló kötelezettségei ismeretesek, Lenin kifejtette ezt. De a mi pártunknak meg kellett újúlnia, újra kellett szervezkedne, hibákat kellett kiküszöbölnie és azt olyan körülmények között kellett végrehajtania, amikor nagy volt az eszmei

zűrzavar és még bőven történetek próbálkozások ellenséges eszmék terjesztés- ~ Ilyen helyzetben rendkívül fontos volt, hogy a párt vezetése egyszerűen és közérthetően megfogalmazza azt, milyennek kell lennie az új életre kelt pártnak. Ezeket a követelményeket tartalmazzák tömören és világosan kifejtve Kádár János beszédei és írásai.

„Meg kell tanulni, elvtársak — mondotta —, hogy a párt ereje az eszmében van." A marxizmus—leninizmus a mi fegyverunk. Marx és Lenin tanításaival ellenkezik a dogmatizmus, amelynek kártékony hatásait alaposan megismertük. „A dogmatizmus gátolta a tudományos munkát, az élő marxizmus—leninizmus lényegének megfelelő és a magyar valóság tényeinek ismeretén alapuló önálló elméleti általánosítások kidolgozását. A dogmatizmus gátolta a kommunista káderek képességeinek szabad kibontakozását, a marxizmus kritikai szellemének és módszereinek elsajátítását és ezért a hazai és külföldi jelenségeket elvtársaink többnyire kész formulák szerint ítélték meg... A formulákban való gondolkodás és a szektásság eltávolítja a párttól a tömegeket, mert a tömegek nap mint nap a valósággal találkoznak, és tapasztalják, hogy a tények nem fedik a dogmatikus formulákat." (84. oldal.)

Mi megismertük a kifejlett revizionizmus pusztításait; nagy árat fizettünk ezért a leckéért. „A kultúra és a sajtó hadállásainak átadása után a revizionisták a burzsoá elemek kezére játszották népi államunk politikai hadállásait is. Így nálunk, Magyarországon a teljesen kifejlett revizionista áramlat leplezetlenül megmutatkozott és feltárta ennek a munkásosztály-ellenes irányzatnak az osztályhátterét — a reakciós és imperialista burzsoáziát. Nálunk a gyakorlatban mutatkozott meg, hogy a revizionizmus, amelyre ők maguk, vagy imperialista barátaik ragasztották az úgynevezett „nemzeti kommunizmus" címkéjét, valójában se nem marxista, se nem nemzeti, se nem kommunista irányzat, hanem csupán a kapitalizmus visszaállításának, az imperialisták leigázó törekvéseinek cégére és faltörő kosa." (402. oldal.) Megtanultuk, hogy védelmezni kell a marxista—leninista elmélet tisztaságát és e felismerés következtében pártmunkánk elméleti színvonala nagymértékben megjavult.

„A párt ereje az eszmében van." Ebből az is következik, hogy a felvilágosító szót hatalmi szóval sohasem lehet pótolni (245. oldal), hogy az adminisztratív szemléletet ki kell űzni a pártból (253. oldal). Meg kell győznünk, meg kell nyernünk a munkásosztály többségét és rajta keresztül a legszélesebb dolgozó tömegeket. A munkásosztály megnyerése pedig olyan feladat, amelyet a kommunista pártnak napról napra végeznie kell.

A pártban régen is sok szó esett az egységről. De amikor éles harcban álltunk az ellenséggel, az egység követelménye még

fokozottabb mértékben lépett előtérbe. „Nem engedhetjük meg, hogy akár egyesek, akár kis csoportok bármilyen kismértékben bármely oldalról megkíséreljék aláásni, vagy megbontani pártunk egységét." (153. oldal.) Az egységhez hozzátartozik, hogy pártunk tagjai az 1956 decemberi határozatot, amely megállapítja, hogy milyen tényezők tették lehetővé az ellenforradalmi felkelést, teljes egészében magukévá tegyék. Az egységnek az a lényege, hogy ideológiai kérdésekben érvényre jussanak a marxizmus—leninizmus igazságai, ezen az alapon határozzuk meg politikai cselekvéseinket és ennek megfelelően végezzük el a szervező munkát. A mi helyzetünkben, minthogy arról folyt vita, hogy a munkásosztályé-e a vezető szerep, szükséges volt ebben a kérdésben a határozott állásfoglalás. „A mi pártegységünk legfontosabb kérdése, hogy a munkás-paraszt összefogáson belül sose feledkezzünk el a munkásosztály vezető szerepéről és arról, hogy a párt harcában két dolgozó osztályra: a munkásosztályra és a parasztságra támaszkodik, ez a párt mégis — a munkásosztály forradalmi pártja." (222. oldal.)

A párt tekintélyének emeléséhez az is szükséges, hogy a párt ne ingadozzék, helyes elhatározásait következetesen és keményen hajtsa végre. Pártunk tekintélyét nagymértékben rombolta az az ingadozás, amely 1953 júniusa és 1956 júliusa között volt tapasztalható. Joggal állapítja meg Kádár elvtárs, hogy „az eredeti hibáknál tízszer nagyobb kárt okozott az, ami kijavításuk körül történt. Mert azt a párttagság is, az ország népe is minden körülmények között megértette és megérti, hogy a munka hibákkal, néha súlyos hibákkal is jár, de azt sohasem fogják megérteni és nem is fogják a vezetőknek megbocsátani, ha a felismert, megnevezett, ország-világ előtt ismert és látott hibát újból megismétlik." (163. oldal.) „A tömegeknek legelső és legelemibb követelése a vezetéssel szemben az, hogy a vezetés mondja meg értelmesen: mit akar." (361. oldal.) Ez meg is történt. Pártunk vezetése már 1956 november 11-én megmondta, hogy az ellenséggel nem állunk oda alkudozni. Pártunk megmondta, hogyan kell a proletárdiktatúrát helyesen értelmezni és az elvet következetesen és keményen alkalmazta is. Így sikerült visszaszerezni azt a tekintélyt, amit az ingadozások megtépáztak.

A következetességnek testvére az őszinteség, amely a tömegekbe vetett bizalomból fakad. Az ellenforradalom által teremtett helyzetben az ár ellen kellett úszni, mert az élcsapatnak irányító szerepet kell vállalnia a tömegek spontaneitásával szemben. A párt ezt vállalta és őszintén kifejezésre juttatta, hogy miért teszi, megmagyarázta, hogy a tömegek igazi érdekeit védi akkor is, amikor egyes helytelen törekvésekkel szembefordul; az események ezt igazolták. „Véleményem szerint a tömegek tízszer jobban fogják becsülni azokat a vezetőket, s általában azt a veze-

tést, amelynek még azt is van bátorsága megmondani, ha a tömegeknek nincs igazuk egy bizonyos kérdésben, mint azt, aki a tömegek udvarlásával és demagógiával akar megbecsülést szerezni magának." (139. oldal.) Valóban, ez a magatartás is erősítette a párt tekintélyét.

Az eszmei tisztánlátásnak, az egységes akaratnak, a következetességnek és őszinteségnek a pártmunkában még szerénységgel is párosulnia kell. „A párt fő jellemvonásai között szerepeljen a szerénység." (279. oldal.) A szerénység, amely ellentéte a kártevő elbizakodottságnak. „Amikor a hatalom már kezünkben volt, jelentkezett az elbizakodottság. Bebizonyosodott, hogy a hatalom nemcsak nagy erő, hanem veszélyt is rejt magában mind a párt, mind az egyes kommunisták szempontjából." (160. oldal.) Az elbizakodottság csökkenti a tömegek támogatására, megnyerésére irányuló törekvést, olyan elképzelést támaszt, hogy a pártot helyettesítheti az állami szervezet, tompítja az éberséget az ellenséggel szemben.

Márpedig „a párt feladata fenntartani, nem engedni ellanyhulni az éberséget az ellenséggel szemben. A népi hatalom erősítéséhez hozzátartozik az ellenség elleni közvetlen és konkrét harc is. De, hogy az ellenséget állhatatosan és következetesen üthessük, annak feltétele, hogy a párton belül leküzdjük azt, ami az ellenség elleni következetes harcnak az akadálya lehet. Az ellenséggel szemben szükséges harcnak ilyen akadályai párton belül jelenleg a revizionista nézetek maradványai és a revizionista nézetekből fakadóan az ellenséggel való megalkuvás politikájának maradványai." (184. oldal.) Ne feledkezzünk meg az imperialisták aknamunkájáról, amelyet az ellenforradalom előtt folytattak, amellyel azóta is próbálkoznak. Ne feledkezzünk meg arról, hogy a pártban árulás történt, Nagy Imre és társainak szerepe a maga teljességében 1956 októberében még nem volt ismeretes. Az előre megfontolt árulás részletei csak fokozatosan derültek ki. 1956 október 24-én éjszaka Nagy Imre vállalta azt a programot, hogy aki fegyverrel támad a magyar állam intézményeire, azt fegyverrel kell megsemmisíteni. Így csalással belopta magát a hatalomba. „Arról akkor egy árva szót sem szólt, hogy neki 1956 januárjából van egy irata, amelyben benne van, hogy ki kell lépni a varsói szerződésből, hogy vissza kell állítani az úgynevezett koalíciós pártokat és azokkal kell kormányt alakítani." (421. oldal.) Ezek az árulók a döntő pillanatban megbénították a pártot, a szocializmushoz hű tömegek akcióképességét. „Ennek az árulásnak a Nagy Imreék, Losonczyék, Donáthék és mások áruló magatartásának következtében kerültünk olyan helyzetbe, hogy amikor várunkat kívülről ostromolták, ők belülről összejátszottak az ostromlókkal és végeredményben megnyitották előttük a kaput." (165. oldal.) Az osztályellenség ilyen

államunkája, a párton belüli árulás után az éberség tekintetében bűn volna minden lazaság. Fenti tények támasztják alá azt az intelmet, hogy az ellenséggel szembeni éberségnek nem szabad ellanyhulni.

A magyarországi ellenforradalmi kísérlet egyik legfontosabb célja a szocialista országok egységének megbontása volt. Az ideológiai támadás is javarészt erre irányult. A párt építése, az ország vezetése érdekében tehát ezt a támadást vissza kellett verni. Nyíltan és határozottan kellett állást foglalni. „Mi a proletár internacionalizmus eszméjéhez, a szocialista tábor egységéhez hűek maradunk" — ezt hirdették Kádár János szavai. (13. oldal.) A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány kijelentette, hogy Magyarország hű marad a varsói szerződéshez. A párt szembeszállt az ellenforradalom aljas szovjet-ellenes rágalmazásaival. Kitűnt, hogy ebben az esetben is olyan gondolatokat és érzéseket juttatott kifejezésre, amelyek a tömegekben érlelődtek. Megmutatkozott ez 1958 április 4-én. Ezen a napon a Hősök terén tartott nagygyűlésen Kádár János elvtárs azt mondotta: „Mi, magyarok éppen az ellenforradalom napjaiban tapasztalhattuk a proletár nemzetköziség erejét, s ezért most a magyar dolgozók nevében — ...az egész szovjet népnek ismét forró köszönetet mondunk." (389—390. old.) Aki ott jelen volt, hallotta és átérezte azt a helyeslést, amellyel a sok százezres tömeg e szavakra válaszolt, meggyőződhetett arról, hogy a magyar munkásosztály ki nem adja kezéből a proletár internacionalizmus zászlaját. Ez az elhatározás pártunkban és népünkben az ellenforradalom tanulságai és a meggyőző munka eredményeképpen ma erős, és a magyar—szovjet barátság is széles tömegek ügyévé vált.

Ennek a meggyőző munkának néhány, elvi szempontból is igen értékes példáját idézem az előttem fekvő könyvből. „Mi, magyarok, ha soha, most október—novemberben a magunk tapasztalatain lemérhettük a szocialista tábor egységének jelentőségét, ezért talán mi, magyarok tudjuk a legjobban, hogy a szocialista tábor nemcsak és nem is elsősorban katonai védelmi közösség, hanem a proletár internacionalizmus szellemétől áthatott új világ, amelynek éppen egységében, összeforrottságában, a közös gondok és örömök megosztásában, az egymás iránti testvéri szolidaritásban van lebírhatatlan ereje." (121. oldal.)

„A szocialista világrendszer kialakulása óta a proletár internacionalizmus a világnak ezen a részén új jelleget öltött; a proletár internacionalizmus a szocialista tábor országainak állami életében is törvénnyé vált és az országaink népei közötti baráti viszonyunk belső tartalma lett. Ez a magyarázata annak, hogy összefogott erővel védjük mindenütt a munkáshatalmat, közös erőfeszítéseket teszünk a szocializmus építéséért és a béke védelméért." (310. oldal.)

Ez a megállapítás a proletár internacionilzmus új vonását tárja fel. Annak a ténynek, hogy a proletariátus több országban megszervezte saját államhatalmát, igen fontos következményei vannak a proletár internacionalizmus megjelenési formáira és érvényesülésére. Ezt ilyen világosan megfogalmazva először Kádár János mondta ki. A könyv általában gazdag eredeti gondolatokban, akár elvi kérdésekről, akár a hazai tanulságok levonásáról, akár pedig a marxizmus—leninizmus tételeinek, a testvérpártok tapasztalatainak magyar viszonyokra való alkalmazásáról van szó.

Már említettem, hogy a könyv igen jelentős része a párt és a tömegek kapcsolatának kérdéseivel foglalkozik. Nem véletlen, hogy a párt és a tömegek kapcsolatának kérdése ilyen nagy súllyal merül fel. Ez következik a lenini elgondolások alapos mérlegeléséből, de következik a mi helyzetünkből is, nálunk ugyanis az elkövetett hibák a párt és tömegek kapcsolatának meglazulásához vezettek és ez hozzájárult az ellenforradalom átmeneti felülkerekedéséhez. Érthető tehát, hogy pártunk egész vezetését ez a kérdés igen erősen foglalkoztatta az ellenforradalmat követő időkben (és foglalkoztatja ma is). Ez az oka, amiért a tömegkapcsolat problémája igen hangsúlyozottan vonul végig az egész könyvön.

„Harcunk egyik lényeges, ha ugyan nem a leglényegesebb vonása az, hogy a tömegekbe vetett bizalom az alapja és a tömegek aktív támogatására épül. Ennek elnyerése nem megy másként, mint annak nyílt és határozott meghirdetésével, hogy mit akar pártunk." (403. oldal.) A tömegek támogatását úgy szerezhetjük meg, ha azt is megmondjuk, milyen módon kívánjuk elérni a kitűzött célt, ha a legfontosabb kérdéseket megvitatjuk a néppel és a nép valódi érdekeinek megfelelően cselekszünk. A tömegekkel való összeforrottság egyik felétele, hogy a közügyek intézésében necsak a kommunisták vegyenek részt, hogy szigorúan érvényesítsük azt az elvet, hogy „párttisztség kivételével a pártonkívüliek is betölthetnek bármilyen közfunkciót." (224. oldal.)

A munkástömegekkel való kapcsolat erősítését, aktivitásának növelését szolgálja az üzemi élet demokratizmusának fejlesztése, az üzemi tanács és a szakszervezet segítségével, a munkás-ellenőrzés fokozásával.

A munkás-paraszt szövetséget erősítette, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom területén megszűnt az erőszakos módszerek alkalmazása, a begyűjtés helyére a felvásárlás lépett és következetes harc folyik a törvényesség minden megsértése ellen. Erősítette a munkás-paraszt szövetséget a parasztság vívmányainak közös védelme az ellenforradalmi támadás időszakában.

A párt és a tömegek kapcsolatának megszilárdítása tette lehetővé a Hazafias Népfront-mozgalomnak erőteljes kibontakozását,

és még szorosabbra fűzte ezt a kapcsolatot a Hazafias Népfront tevékenysége a hármas cél — a szocializmus építése, a nemzet függetlenségének és békéjének védelmezése — érdekében.

A párt és a tömegek szilárd kapcsolatára épül a proletárdiktatúra. A harc az ellenforradalomban a hatalomért folyt. Tehát a párt újjáépítésével egyidejűleg előtérbe került a proletariátus államhatalmának kérdése is. „Első feladatunk a proletárdiktatúra, a munkás-paraszt állam erősítése. Ez megkívánja annak a fő elvnek maradéktalan érvényesítését, hogy hazánkban jog, szabadság és demokrácia jusson osztályrészül, a dolgozó népnek, és ne legyen szabadság a nép ellenségeinek." (181. oldal.) Először kíméletlenül le kellett számolni az ellenforradalmárokkal és támogatóikkal. E fegyveres és politikai harc közepette természetesen a proletárdiktatúrának diktatórikus oldala került túlsúlyba. „Csak az osztályellenség és a revizionista árulók erőinek elszigetelése és megsemmisítése útján lehet a szocializmus építése során előfordult hibákat is kijavítani és a proletárdiktatúra demokratizmusát érvényesíteni és fejleszteni." (403. oldal.) De a Magyar Szocialista Munkáspárt egy percig sem feledkezett meg a proletárdiktatúra demokratikus oldaláról. Ez nagyon világosan kifejezésre jut Kádár János beszédeiben. „Proletárdiktatúra nem állhat fenn a tömegek támogatása nélkül." (191. oldal.) „Különösen fontos számunkra, hogy a proletárdiktatúra legfőbb politikai alapját: a munkás-paraszt szövetséget erősítsük." (181. oldal.) A párt és a tömegek kapcsolatának szilárdsága tehát egyértelmű a proletárdiktatúra alapjainak szilárdságával. Az erős proletár államhatalom pedig előfeltétele a szocializmus építésének. A párt és a tömegek kapcsolata, a proletárdiktatúra, a szocializmus építése egységet képez. Érthető tehát, hogy ezek a kérdések együttesen széles helyet foglalnak el Kádár János gondolatmenetében.

Szemünk előtt játszódik le most olyan folyamat, amely megmutatja, hogy a párt tömegkapcsolatainak eredményei miként érlelődnek. A mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom hirtelen és szinte váratlan méretű kiszélesedésére gondolok. A párt megmondta, hogy nem nyúl az erőszak eszközéhez és ehhez tartotta magát. Megnyerte a parasztság bizalmát; a parasztság meggyőződött arról, hogy a munkás-paraszt szövetség nem üres jelszó, hanem igaz szándék, hogy a munkásosztály nemcsak a saját maga, hanem a parasztság javát is akarja ezzel a szövetséggel. A párt felvilágosító szóval megmagyarázta, hogy a falun is építeni kell a szocializmust, hogy nem nyugodhatunk bele mezőgazdaságunk elmaradottságába. A parasztság tapasztalatból meggyőződött arról, hogy a rendesen vezetett termelőszövetkezetben eredményesebb a munka, mint az egyéni gazdaságban. Azt tapasztalta, hogy a szövetkezeti tagok maguk igazgathatják szö-

vetkezetüket. „... a szövetkezeti parasztság maga igazgathassa saját szövetkezetét mind társadalmi, mind termelési vonalon. Azt gondoljuk, hogy ezek a szövetkezetek vonzók lesznek a parasztság számára." (243—244. oldal.) „Nem szeretik az emberek, ha lökdösik őket valami ajtó felé, odamennek ők maguktól is, ha megmagyarázzák nekik, hogy ott van dolguk és oda kell menniük." (324. oldal.) És oda is mennek. Nincs ebben semmi ördöngősség: türelmes meggyőzés, a tömegkapcsolatok helyes politikája, a bizalom légköre, a munkás-paraszt szövetség megszilárdítása meghozta gyümölcsét.

Túlságosan messzire vezetne, ha mindazt a tanulságot fel akarnám tárni, amit a 400 oldalas kötetből le lehet vonni. A gazdasági és kulturális kérdésekre nem is térek ki. De érinteni kívánom még azt a kérdést, hogy az ellenforradalom után a közélet legkülönbözőbb területein miért értünk el viszonylag gyorsan nagyon komoly sikereket. Kádár elvtárs a munkás-paraszt kormány megalakulása után 6 hónappal az országgyűlésnek már azt jelenthette, hogy van erős pártunk, teljesen helyreállítottuk köztársaságunk alkotmányos rendjét, működnek a minisztériumok, dolgoznak a tanácsok, javul a gazdasági tevékenység, növekszik a tömegek bizalma és elszigetelődött politikailag is az ellenforradalom. Egy esztendővel a munkás-paraszt kormány megalakulása után pedig már konszolidált volt a helyzet politikai, államhatalmi és gazdasági téren egyaránt. Ebben a gyors fejlődésben szerepet játszott az, hogy Magyarország dolgozó tömegei nem akarták a kapitalizmust, a gazdasági alapok pedig, amelyekre tovább építhettünk — az elkövetett hibák ellenére — erősek voltak. Ez azonban önmagában nem magyarázza meg a a gyorsan elért eredményeket, sőt, még az sem magyarázza meg teljesen, hogy az elkövetett hibákból és az ellenforradalomból helyesen vontuk le a tanulságokat. Ehhez még az is szükséges volt, hogy a párt és kormány a tanulságokat jól használja fel. A könyv gondolatainak ismertetésével igyekeztem megmutatni a tanulságok helyes levonását és jó alkalmazását, vagyis azokat a tényezőket, amelyekből sikereink fakadtak.

Nemcsak az elmúltak értékelése, hanem a további cselekvés meghatározása érdekében is szükséges tanulmányozni azokat az eszközöket, amelyekkel pártunk és kormányunk népünk segítségével az említett komoly eredményeket kivívta. Különösen szükséges ez egy olyan időpontban, amikor nagy lendületet vett hazánkban a szocializmus építése: kifejezésre jut ez a mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalom hatalmas kibontakozásában, a munkaverseny fellendülésében, 3 éves népgazdasági tervünk végrehajtásának megrövidítésében, a kulturális téren folyó előnyomulásunkban Megváltozott viszonyok között, az elbizakodottság mindenfajta jelentkezését elutasítva ugyanazokat az elveket

és eszközöket kell alkalmaznunk, amelyek a mostani fellendülést megalapozták, amelyeket Kádár János beszédei és írásai elénk tárnak.

Végezetül még a könyv címéről szólok. „Szilárd népi hatalom: független Magyarország". Ezt a címet viseli a kötet, amely kifejezésre juttatja, hogy a dolgozó magyar nép érdekében a szocializmus építését tűztük ki célul, ami csak szilárd népi hatalom útján érhető el. Másrészt csak a szilárd népi hatalom talaján állva tartozhatunk abba a közösségbe, amely a proletár internacionalizmus gondolatát vallja, a népek szabadságának lobogóját emeli magasra és ehhez a táborhoz való tartozásunk a megdönthetetlen biztosítéka hazánk függetlenségének. Szilárd népi hatalom és független Magyarország tehát egymással összeforrott, egymástól el nem választható célkitűzések. Ezért vívtak súlyos harcot a magyar kommunisták a népi demokratikus rendszer védelméért, amely egyszersmind a szocializmus, a béke és a szocialista országok testvéri egységének védelme. Ezért utasította vissza Kádár János nem egyszer kemény szavakkal az imperialista beavatkozást hazánk belügyeibe. „Ahogyan hűek maradunk népünkhöz, ugyanúgy hűek maradunk ahhoz az elhatározásunkhoz is, hogy az osztályellenségnek, a világimperializmusnak engedményt nem teszünk. Néphez hű csak az maradhat, aki nem tesz engedményt a nép ellenségeinek." (422. oldal.)

Ennek az elhatározásnak van egy másik oldala is. „Hazánk függetlenségének és szuverenitásának, népünk békéjének akkor teremthetjük meg legbiztosabb zálogát, ha a proletár nemzetköziség szellemében még szorosabbra fűzzük kapcsolatainkat a szocializmus országaival, erősítjük a testvéri közösség szálait a szocializmust építő országok népeivel, kormányaival, mindenekelőtt a szocializmus híveinek legerősebb bástyájával, a szocialista tábor vezető erejével, a Szovjetunióval." (119. oldal.)

A szocializmus országaival való szoros kapcsolatunk megóv bennünket attól, hogy letévedjünk arról az útról, amely minden szocializmust építő ország számára közös. A tömegekkel való szoros kapcsolatunk megóv bennünket attól, hogy megfeledkezzünk nemzeti sajátosságainkról és azokról a tényezőkről, amelyek országunk adottságaiból következnek.

Ez a könyv címének értelme.

Az 1957 júniusi pártkonferencián az egyik felszólaló a vezetés népszerűsítését javasolta. Kádár elvtárs azt válaszolta, hogy nincs erre szükség. „Ha a vezetőség jól dolgozik, népszerűvé válik a tömegek előtt, kivívja bizalmukat, megbecsülésüket." Ezért tartózkodtam ebben a könyvismertetésben a szerző népszerűsítésétől, és csak azt kívántam elérni, hogy minél többen kedvet kapjanak a könyv elolvasásához. Ha eközben a szerző népszerűsége is növekszik, ez Kádár János munkásságának eredménye.

A Kommunista Internacionálé történelmi jelentősége

Megalakulásának 40. évfordulójára

Írta **KOMJÁT IRÉN**

A Kommunista Internacionálé létrejöttét hosszú történelmi folyamat készítette elő. A kapitalizmusnak imperializmussá fejlődése fokozta, hallatlanul kiélezte valamennyi belső ellentmondását, ami forradalmasítólag hatott a munkásosztályra és a gyarmati szabadságmozgalmakra. A monopolkapitalizmus másfelől kialakította a munkásarisztokráciát és az opportunizmust a munkásmozgalomban; a szociáldemokrata pártok opportunista vezetői kifejlesztették a tömegek becsapásának „művészetét". Voltak ugyan csaknem minden országban a munkásságnak osztályhű, marxista vezetői is, de tömegbefolyásukat az osztályárulók sokáig meg tudták akadályozni. Amikor azonban a kapitalizmus általános válsága az első világháborúban kirobbant — ami napirendre túzte a proletariátus forradalmi ellenállását — az opportunizmus szinte egycsapásra lelepleződött: a Szocialista Internacionálé 1912. évi Bázeli Kiáltványával[1] ellentétben, a szociáldemokrata pártok vezetői, a bolsevik párt kivételével, „saját" kapitalistáik támogatására siettek, megtagadták a proletár internacionalizmust, megszavazták a hadihiteleket, a „haza védelmére" mozgósítottak, szociálsovinizta renegátoknak bizonyultak. Ez volt a II. Internacionálé ideológiai és politikai csődje, amely nyomban szervezeti széteséshez is vezetett.

Szörnyű árulásukkal a II. Internacionálé pártjai lehetővé tették az imperialista kormányok számára, hogy a népeket belehajtsák a háborúba, amelyben négy évig öldösték egymást. S az eredmény? — 20 millió halott.

De ez az árulás váltotta ki a háborúellenes mozgalmakat is

[1] A Szocialista Internacionálé Bázeli Kiáltványa kimondta, hogy a háború, amelyre a nagyhatalmak akkor készülődtek, imperialista háború lesz, ami arra kötelezi az osztálytudatos proletariátust, hogy nemzetközi összefogással, forradalmi akcióval vessen véget a háborúnak.

világszerte és hónapról hónapra növelte soraikat. Sokféle árnyalatú mozgalmak voltak ezek: a pacifisták „lelkiismereti okokból" tagadták meg a katonai szolgálatot és inkább vállalták a börtönt; az anarchisták egyéni akciókkal, merényletekkel vélték elérni, hogy a burzsoázia mondjon le a háborúról és így tovább. De természetesen a munkásosztályra várt a forradalmi ellenállás megszervezése. A proletariátus egyre inkább hallgatott bátor, marxista vezetőire és a lenini jelszóra: „Változtassátok át az imperialista háborút polgárháborúra!"

A tömegeket a háború egyre súlyosabb szenvedésekre ítélte: nélkülözések, járványok, s az elesettek végnélkül növekvő listái mélységes utálatot és dühöt támasztottak a háborús kormányok, a hadigazdagok és áruló szociáldemokraták ellen. Míg az utóbbiak megszavazták a hadihiteleket és „a haza védelmére" hívták fel a népet — amivel kiérdemelték az imperailista miniszterek, sőt Vilmos császár dicséretét — Liebknechtet börtönbe vetették és vele a háború elleni harc hőseinek százait Németországban, Franciaországban, Angliában, Ausztriában és egyebütt. Magyarországon is már 1915—1916-ban sztrájkok törtek ki a hadiüzemekben, helyenként háborúellenes politikai jelszavakkal.

Lenin a háború elleni harcnak csak forradalmi útját ismerte, ami forradalmi heroizmust követelt. „...nem könnyű dolog — mondotta — egy szörnyű imperialista háború idején valóban internacionalistának lenni. Kevés ilyen ember van, de *csakis* ők a szocializmus jövőjének hordozói, *csakis* ők a *tömegek vezérei* és nem a tömegek megrontói".[2]

A világháború éveiben Lenin szünet nélkül dolgozott az új Internacionálé feltételeinek megteremtésén. Meg kellett értetnie az antimilitaristákkal és a szociáldemokrácia ellenzéki csoportjaival, hogy az imperialista háborúnak véget vetni és demokratikus békét kivívni csak a tőke megdöntésével lehet; hogy *a háború elleni harc elválaszthatatlan a proletariátus általános osztályharcától, ennélfogva elválaszthatatlan az opportunizmus elleni harctól is.* A III. Internacionálénak az opportunizmustól mentes, hamisítatlan marxizmus álláspontján kellett létrejönnie. Csak olyan szocialistákkal lehetett azt megalakítani, akik elméletben és gyakorlatban is hívek a marxizmushoz, mint arra a bolsevikok mutattak példát.

Lenin hatalmas elméleti munkát fordított arra, hogy a baloldali szocialisták ideológiai tisztánlátását előmozdítsa. Az imperialista háború okait és jellegét, az opportunizmus gyökereit Lenin fedte fel „Az imperializmus a kapitalizmus legfelső foka" című művében. A háború igazi okait, a II. Internacionálé árulásának eredetét világossá csak Lenin elméleti alkotása tette,

[2] Lenin Művei 24. kötet, 65. oldal.

melyben Marx tanait továbbfejlesztette, azokat a kapitalizmus új, monopolista korszakára alkalmazta.

Lenin már ezt a művét megelőzően számos írásában leleplezte a hivatalos szociáldemokráciát, antimarxista renegátságát és annak az irányzatnak a befolyását is igyekezett lerombolni, amelyet a II. Internacionálé legtekintélyesebb vezetője, Kautsky képviselt. Lenin 1914—1916-ban számos cikket szentelt a kautskysta centrizmus leleplezésének: kimutatta a centrista nézetek antimarxista lényegét és a centrista magatartás kártevését a proletariátus háborúellenes harca szempontjából.

Kautsky a szociálsoviniszta álláspontot akarta összeegyeztetni a háborúellenes baloldal állásfoglalásával, ezt a két irányzatot szerette volna egymással „kibékíteni". Felemás magatartása is ezt fejezte ki: amikor a hadihitelek megszavazása volt napirenden, nem szavazott se a törvényjavaslatra, se ellene, hanem tartózkodott a szavazástól. Pedig Kautsky 1909-ben könyvet írt a háború és a forradalom összefüggéséről és a Bázeli Kiáltvány aláírói közé tartozott. Mégsem állt Liebknecht mellé; szavakban elismerte ugyan a marxizmust, annak forradalmi harci eszközeit azonban nem vállalta.

Lenin kimutatta, hogy Kautsky centrizmusa nem véletlen jelenség, hanem „a II. Internacionálé ellentmondásainak szociális terméke, ... hogy szavakban hűséget fogadtak a marxizmusnak, a valóságban pedig alárendelték magukat az opportunizmusnak".[3]

A centristák „marxista hangzású kifogásokkal" ellenezték a szakadást és a munkásosztály egységét mindenek fölé helyezve szépen megalkudtak a szociálsovinisztákkal. „A centrum — mondotta Lenin — a jámbor kispolgári frázisok, a csak szavakban megnyilvánuló nemzetköziség, a tényleges gyáva opportunizmus és a szociálsovinisták előtti hajbókolás birodalma."[4]

A centrizmus kártevése megmutatkozott már a zimmerwaldi Nemzetközi Szocialista Konferencián,[5] ahol két irányzat harcolt egymás ellen: a kautskysta többség és a forradalmi internacionalisták, akiket Lenin vezetett. Lenin dolgozta ki „a Zimmerwaldi Baloldal határozati javaslatát", melyet azonban a többség nem fogadott el. A kautskysták főleg abban a kérdésben ingadoztak, hogy helyes-e, kell-e szakítani a szociálsovinisztákkal, a régi Internacionáléval. Lenin ezt a szakítást elengedhetetlennek és a munkásmozgalom sorsdöntő kérdésének tartotta és azt hirdette, hogy haladéktalanul meg kell alakítani „azt az Internacionálét, mely hajthatatlan ellensége lesz mind az áruló szociál-

[3] Lenin Művei 28. kötet, 232. oldal.
[4] Lenin Művei 24. kötet, 61. oldal.
[5] Zimmerwaldban 1915. szept. 5—8-ig 11 ország internacionalistáinak küldötte gyűlt össze, hogy megvitassa a háború elleni harc feladatait.

sovinisztáknak, mind az ingadozó centristáknak".[6] A zimmerwaldi kautskysta többség, mely a konferencián még ingadozott, nem sokkal később teljesen kapitulált és lepaktált a sárga Internacionálé vezetőivel, szociálsovinizmusba süllyedt.

A valódi internacionalisták Lenin harcát vívták; minden országban kialakították a forradalmi frontot „saját" imperialista burzsoáziájuk és a szociálsoviniszták ellen. Németországban a Spartakus csoport Liebknecht vezetésével, Franciaországban Loriot, Henri Guilbeaux, Angliában Wiliam Russel, Mac Lean, Olaszországban Serrati és Lazzari, Bulgáriában a Tyesznyákok stb. Ők terjesztették azokat a lenini eszméket, amelyek a III. Internacionálé ideológiai alapjává lettek.

De az internacionalisták minden erőfeszítése együttvéve sem lehetett olyan meggyőző és mozgósító hatású, mint az 1917. évi hatalmas horderejű események: az oroszországi februári, majd a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Azok a napok, melyek „megrengették a világot" azt mutatták, hogy a lenini harc győzelmes lehet. Az orosz munkások, szövetkezve a szegényparasztsággal, forradalmi úton, *a lenini jelszó valóraváltásával, polgárháborúval vetettek véget a háborúnak.* A proletárdiktatúráról szóló marxi tanítások érvényét bebizonyították azzal, hogy Oroszországban ténnyé tették a proletariátus diktatúráját. A kapitalizmus általános válsága elmélyült: megkezdődött a proletárforradalmak korszaka.

Az egyenlőtlen fejlődés — mint Lenin tanította — azzal jár, hogy a forradalom nem győz egyidejűleg valamennyi fejlett kapitalista országban, vagy akárcsak többségükben, hanem egész korszakra terjed ki, amely felölel számos nemzeti demokratikus mozgalmat és gyarmati felszabadító harcot is. Az Októberi Forradalom szemléltette, tanította: a győzelem kivívásának feltétele az, hogy a proletariátust forradalmi párt vezesse. Ezt megértette a háborúval szembeforduló proletariátus és ez a felismerés meggyorsította a balratolódást és az újtípusú pártok megalakulását számos országban. A bolsevik párt 1917-es győzelme és nagy tapasztalatai, a szocialista forradalom Lenin által kidolgozott elmélete, az új történelmi helyzet, melyet az Októberi Forradalom teremtett, a bolsevik pártot a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom hatalmas központjává tette, mely köré minden ország proletariátusának leghaladottabb csoportjai tömörültek. Ezzel ki is alakult a Kommunista Internacionálé megalakításának politikai és szervezeti bázisa.

A Kommunista Internacionálé volt az első nemzetközi szervezet, amely az európai és az amerikai munkásság leghaladottabb részét összekapcsolta Ázsia és Afrika elnyomottaival; létre-

[6] Lenin Művei 24 kötet, 69. oldal.

hozta az imperialista országok fejlett proletariátusának szervezett szövetségét az antiimperialista nemzeti mozgalmakkal és a legtapasztaltabb párt, a bolsevik párt vezetését biztosította számukra. A III. Internacionálé azzal, hogy a forradalmi tömegek számára a legtapasztaltabb párt vezetését biztosította, *nemzetközi méretekben segítette a tudományos szocializmus egyesítését a munkásmozgalommal.*

*

A Kommunista Internacionálé megalakulása egybeesett az 1919—1920-as forradalmi hullám emelkedésével. Míg az imperialisták blokáddal és katonai intervencióval próbálták megdönteni a szovjethatalmat, a nemzetközi proletariátus az Októberi Forradalom vívmányainak védelmére kelt és ezt a harcát összekapcsolta a „saját" kapitalistái elleni *forradalmi harccal a hatalomért.*

A szovjethatalom iránti megértés és lelkesedés egymáshoz közel hozta, testvérekké tette sokféle ország proletárjait. „Csak azt kellett programként leszögeznünk — mondotta Lenin a Kominternalapító kongresszusának végén —, ami már bevéső dött a tudatába és a szívébe még azoknak a munkásoknak is, akik valami istenhátamögötti faluban vannak eldugva, akiket rendőri és katonai kordonok zárnak el tőlünk." A „proletárdiktatúra" latin szavait — mondotta Lenin —, a világ minden nyelvére lefordították. Magyarországon, Bajorországban, Szlovákiában tanácsköztársaságok jöttek létre. De hatalmas forradalmi mozgalmak rázták meg a „győztes" imperialista országokat is.

Franciaországban 1919-ben a szovjetellenes katonai intervenció széles forradalmi sztrájk-mozgalmat váltott ki; a hadseregben itt is, ott is megtagadták az engedelmességet és a híres fekete-tengeri lázadás után Clemanceaux kénytelen volt Dél-Oroszországból visszahívni a francia csapatokat.

Forrongásban volt egész Olaszország, ahol 1919 folyamán több mint egymillió munkás vett részt a sztrájkokban. Gramsci vezetésével az észak-olaszországi üzemekben munkástanácsokat alakítottak forradalmi programmal: a hatalom kivívásának célkitűzésével. Dél-Olaszországban a parasztok földesúri latifundiumokat foglaltak el.

Az 1918 novemberi németországi forradalom — a parasztháború óta legnagyobb méretű német tömegmozgalom — viharában született a Német Kommunista Párt. Előfutára, a Spartakusz szövetség, Liebknecht és Luxemburg vezetésével hősies erőfeszítéseket tett, hogy a polgári demokratikus forradalmat a szociáldemokraták és független szocialistaák (centristák) ellenére, következetesen végigvigye és továbbfejlessze szocialista forrada-

lommá. Amikor 1918. december 30-án a spartakisták létrehozták a kommunista pártot, Lenin azt mondotta, hogy a Kommunista Internacionálé megvalósultnak tekinthető.

Az angliai hatalmas sztrájkmozgalom, melyben különösen a bányászok tűntek ki elszántságukkal és harci egységükkel, az angol flottában és szárazföldi egységekben egymást követő lázadások, az „el a kezekkel Oroszországtól" jelszóval kibontakozó mozgalom — mindez arra kényszerítette Lloyd George kormányát, hogy visszavonja a szovjet kormányhoz intézett ultimátumot.

Az amerikai sztrájkmozgalomban 4 millió dolgozó vett részt. Finnországban, a balti államokban, Lengyelországban az osztályharc magas hullámokat vert. *Mindezek a mozgalmak mélységes proletárinternacionalizmusról tanúskodtak és megmutatták, hogy az európai és amerikai munkásság saját győzelmének érzi az Októberi Szocialista Forradalom győzelmét.*

Gyújtó hatással volt az oroszországi forradalom a kínai nép harcaira, az indonéziai, koreai, egyiptomi nemzeti mozgalmakra.

Ezeknek a mozgalmaknak mindenike egy-egy alapkövet rakott le a Kommunista Internacionálé fundamentumába.

Bár a forradalmi hullám elleni küzdelmében a nemzetközi burzsoázia 1919 elején feltámasztotta a II. Internacionálét, a szocialista pártokban világszerte mély válság uralkodott, mely a baloldali csoportoknak az opportunistáktól való elszakadására, kommunista pártok szerveződésére és az új Internacionáléhoz való csatlakozásokhoz vezetett.

A Kommunista Internacionálé a nemzetközi proletariátus győzelme volt, melyet a háború és az opportunizmus elleni hősies harccal vívott ki.

A Komintern alakuló kongresszusa (Moszkva 1919. március 2—6-ig) elfogadta a Lenin által kidolgozott téziseket, melyek a polgári demokrácia és a proletárdiktatúra kérdését tisztázzák, vagyis azokat a legfőbb kérdéseket, amelyek elvileg elválasztják a marxistákat a reformistáktól, a III. Internacionálét a II.-tól. A szocialista Internacionálé „teoretikusai" meghamisították Marx tanításait. Ők a *demokráciáról általában,* osztálymeghatározás nélkül beszéltek, s ennek az általában vett demokráciának a nevében elvetették a proletariátus diktatúráját. A lenini tézisek leleplezték a reformisták általában vett „demokráciájának" igazi értelmét. Kimutatták, hogy a legfejlettebb európai kapitalista országok demokráciája sem egyéb, mint a burzsoázia diktatúrája a dolgozók felett. Hiszen Németországban már a német imperializmus összeomlását követő „köztársasági szabadság" első napjaiban megmutatkozott ennek a „demokráciának" az osztálytartalma. „Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg meggyilkolása — mondotta Lenin — világtörténelmi jelentőségű esemény nemcsak

azért, mert a Kommunista Internacionálé valóban proletár, legjobb vezetői haltak tragikusan halált, hanem azért is, mert meggyilkolásukkal Európa vezető állama . . . kimutatta osztályjellegét".[7]

A tézisek rámutatnak arra, hogy a II. Internacionálé szociálárulói Oroszországban is és minden európai országban, ahol forradalmi mozgalmak törtek ki, a polgárháborúban a burzsoázia oldalán állnak, — a proletariátussal szemben. Ami pedig a centralistákat illeti, azok a válságos pillanatokban cserbenhagyják a proletariátust és az osztályellenséggel kacérkodnak.

Lenin a polgári demokráciával — mely nem egyéb, mint a burzsoázia leplezett diktatúrája — szembehelyezi a *proletárdemokráciát*, mely a dolgozó milliók diktatúrája a kizsákmányoló kisebbség felett.

Az I. kongresszus felhívással fordult a világ proletárjaihoz, amelyben rámutatott az új Internacionálé megalakításának szükségességére és forradalmi feladatára. „Míg az I. Internacionálé előre látta az elkövetkezendő fejlődést és kijelölte útját, míg a II. Internacionálé a proletárok millióit tömörítette és szervezte meg, a III. Internacionálé — a nyílt tömegakciók Internacionáléja, a forradalmi megvalósítások, a tett internacionáléja."[8]

*

„Bizonyos értelemben a Kommunista Internacionálé egész tevékenységét a munkáspártok bolsevizálásában lehet megjelölni."[9]

Mi a bolsevizálás?

A burzsoázia és a szolgálatban álló opportunisták szerint a bolsevizálás a kommunista pártok turelmetlenségre és terrorizmusra való elvadítása, a munkásmozgalom szakadásának szándékos elmélyítése. A valóságban *a bolsevizmus egyértelmű a marxizmus—leninizmussal; a bolsevizálás pedig a pártok hamisítatlan leninista ideológiájának biztosítása a revizionizmus és a „baloldaliság" elleni harcban.* Az SZKP bolsevizmusa is e kétfrontos harcban nőtt ki. Csakhogy Oroszországban, ahol a forradalmi marxisták már 1903-ban elváltak a mensevikektől, az 1905-ös forradalmi tapasztalatok és Lenin vezetése folytán a bolsevizmus hamarabb fejlődött ki, mint más országok munkásmozgalmában.

---

[7] Lenin tézisei a polgári demokráciáról és a proletárdiktatúráról. Kommunista Internacionale. 1. fuzet. 1919 augusztus (németul).

[8] Uo.

[9] Tézisek a kommunista pártok bolsevizálásáról. Elfogadta a Kommunista Internacionále Végrehajtó Bizottságának 1925. március 21-től április 6-ig tartó plénuma.
Internacionále Presse Korrespondenz 1925. 80. szám.

A reformisták azt is hajtogatták, hogy a bolsevizálással a Kommunista Internacionálé az „orosz módszereket" rákényszerítette minden ország kommunista pártjára. A valóságban a Kommunista Internacionálé pártjainak bolsevizálása: az orosz munkásosztály három forradalomban szerzett tapasztalatainak, és más országok munkásosztálya szerezte tapasztalatoknak értékesítése volt a nemzetközi proletariátus számára.

„A bolsevizálás a leninizmus általános elveinek alkalmazása az adott konkrét helyzetre az egyes országokban... arra képesíti a pártot, hogy megragadja azt a legfontosabb „láncszemet", amellyel az egész láncot elhúzhatja. De minthogy a körülmények és a politikai helyzet sokféle, ez a láncszem, mint azt megfigyelhetjük, nem ugyanaz minden országban."[10]

A pártok bolsevizálása megkövetelte azoknak az ideológiai hibáknak a leküzdését, melyeket a szociáldemokratizmus és az anarcho-szindikalizmus hozott magával az új típusú pártokba, az új Internacionáléba.

A Kominternhez csatlakozó fiatal kommunista pártok ideológiailag nem voltak még egységesek: magukon viselték a szociáldemokrata pártok és a II. Internacionálé befolyásának maradványait, amelyből éppen hogy kiszakadtak; sokszor liberálisak voltak elvi kérdésekben, magukban foglaltak centrista elemeket is, és alig voltak képzett kádereik. Másrészt — a szociáldemokráciából való kiábrándulás és az árulók iránti gyűlölet „baloldali" túlzásokba és hibákba vitte az új pártokat. A szociáldemokratizmus abban nyilvánult meg, hogy viszolyogtak a bolsevik fegyelemtől, nem értették meg a demokratikus centralizmus jelentőségét és követelményeit; a „baloldaliság" viszont a szakszervezeti munkától való idegenkedésben (merthogy a szakszervezetek reakciósak), a parlamenti munka lebecsülésében, és mindennemű kompromisszum merev elvetésében jutott kifejezésre. Bár főleg a jobboldali opportunizmus ellen kellett harcolni — hiszen ennek a befolyása volt a legerősebb — a „baloldaliság" is komoly veszélyekkel járt: akadályozta a kommunista pártoknak tömegpártokká való fejlődését. A „baloldaliságot", a túlzott radikalizmust Lenin a fiatal kommunista pártok olyan betegségének tekintette, mely éretlenségükből, tapasztalatlanságukból eredt Elsősorban a kispolgári elemek türelmetlenségében gyökerezett. abban az óhajban, hogy gyorsan utolérjék a bolsevik párt győzelmeit, átugorva azt a kitartó, szívós, elengedhetetlen munkát melyet a tömegek megnyeréséért minden kommunista pártnak végig kellett küzdenie.

1920 tavaszán, néhány hónappal a Komintern II. kongresszusa előtt írta meg Lenin a „Baloldaliság, a kommunizmus gyer-

[10] Uo.

mekbetegsége" című művét. Bár még javában folyt az intervenció elleni harc, Lenin mégis szakított időt elméleti munkára, hogy ezzel segítse az új kommunista pártok megszilárdulását, bolsevizálását, hogy felvértezze azokat az előttük álló harcokra.

A „baloldali", szektás hibák különösen a német és az angol kommunista pártban voltak súlyosak. Ezekkel foglalkozott Lenin legbehatóbban művében, valamint a II. kongresszuson. A baloldaliság veszélyességét mutatta, hogy a német baloldali, úgynevezett „elvi ellenzék" külön lapot kezdett kiadni, melyben antileninista elveket terjesztett. Angliában a baloldaliak külön pártot alakítottak és ezzel szétforgácsolták a kommunista erőket.

A német baloldaliak többek között azt a szektás jelszót hangoztatták, hogy „Ki a szakszervezetekből!". Vajon miért haragudtak a német baloldaliak a szakszervezetekre? Azért, mert a szakszervezetek jobboldali szociáldemokraták vezetése alatt állottak és a tagság az opportunista áruló vezetőket követte. Lenin felvetette a kérdést: mennyiben javulhat a helyzet azzal, ha a kommunisták otthagyják a szakszervezeteket? Ezzel csak a tőkéseknek tesznek jó szolgálatot, mert ha nincsenek kommunisták a szakszervezetekben, akkor a még fejletlen, még nem elég osztálytudatos munkásokat az áruló vezetők továbbra is befolyásolják, félrevezetik, harcukat könnyen leszerelhetik. A kommunisták kivonulása a reakciós szakszervezetekből, legfontosabb harci feladatok feladását jelentené. Holott a kommunistáknak, — magyarázta Lenin — éppen ellenkezőleg, aktívan kell részt venniök a szakszervezetek életében: az a kötelességük, hogy ott tanítsák és neveljék a munkásság nagy tömegeit, leleplezzék az áruló vezetőket és felemeljék a munkásság tömegeit a pártban szervezett legfejlettebb munkások politikai színvonalára. A kommunisták helye ott van a tömegek közt.

A „baloldali" kommunisták másik súlyos tévedése a burzsoá parlamentben való részvétel elvetése volt. Kiindulva a német „baloldaliak" állásfoglalásából, Lenin kifejtette, hogy ez szektás politika, hogy a kommunistáknak a polgári parlamentekben van mit tenniök, hogy fel kell használniok a parlament szószékét a burzsoázia diktatúrájának leleplezésére. Ez a tömegek politikai nevelésének egyik legfontosabb eszköze. Így használták ki a bolsevikok is annak idején az állami dumát. Ha a kommunisták a kapitalista országokban lemondanak a parlamenti munkáról, ebből csak az osztályellenségnek lesz haszna: a kommunistáktól mentes parlament kényelmesebben folytathatja a kizsákmányolás, az elnyomás és a háború politikáját, a jobboldali szociáldemokraták — parlamenti árulásukat.

Ha körülnézünk a nagy kapitalista országok mai munkásmozgalmában, látjuk, hogy a kommunista pártok Lenin tanítását megszívlelték és a parlamentet mindenütt felhasználják, harcol-

nak azért, hogy minél több mandátumot szerezzenek; a kommunista képviselők valóságos hadbírósággá változtatják a parlament tribünjét, ahol a proletariátus képviselői vádbeszédeket és ítéleteket mondanak az imperializmust szolgáló miniszterek és képviselők ellen.

Lenin a „Baloldaliság"-ban behatóan foglalkozott azzal a téves nézettel, miszerint kommunista az, aki soha, semmi körülmények között nem tesz engedményt az ellenségnek, aki nem ismer kompromisszumot. Lenin elvtárs rámutatott arra, hogy a bolsevik párt évtizedes harcainak története tele van kompromisszumokkal, hogy kompromisszum nélkül nincs politikai munka. *A kompromisszum kérdése* — tanítja Lenin — nem egyéb, mint *a forradalmi párt ideiglenes szövetségeseinek kérdése.* A kompromisszum engedmény, lemondás saját követeléseink egy részéről abból a célból, hogy megegyezzünk más párttal. Megegyezünk vele azért, hogy támogasson bennnüket az adott történelmi pillanatban legveszedelmesebb ellenséggel szemben. A kompromisszum tehát szükséges. Veszélye ott kezdődik, ahol a marxista nem tudja lemérni, hogy melyik a helyes, a proletariátus ügyét szolgáló kompromisszum, és melyik a helytelen, az ellenség előtti opportunista kapitulálás. A proletariátus ügyét, a forradalmat szolgáló kompromisszum volt a bolsevik párt politikája a breszti béke idején. Viszont opportunista kompromisszum volt az, melyet a II. Internacionálé szociálsovinisztái kotottek a burzsoá kormányokkal, hogy azok a világháborút nyugodtan megindíthassák és folytathassák.

Lenin a kommunistákat elvi hűségre, következetességre, éberségre, de ugyanakkor hajlekonyságra is tanította. E tanítások követése sok győzelmet szerzett a későbbiekben a kommunista pártoknak, míg azokban az esetekben, ahol ezekről megfeledkeztek, vereséget szenvedtek.

A Komintern II. kongresszusa az elsőhöz képest hatalmas haladásról tanúskodott. Az első kongresszus idején még nagyobbára csak kommunista irányzatok és csoportok léteztek. Egy évvel később a Komintern már a nemzetközi proletariátus tömegszervezete volt. A II. kongresszuson már 41 ország kommunista pártjai, illetőleg baloldali szervezetei vettek részt európai és amerikai kapitalista országokból, és mellettuk a gyarmati felszabadító mozgalmak képviselői Indiából, Kínából Koreából és más országokból. Képviseltettek magukat a forradalmi szakszervezetek és olyan pártok, illetőleg csoportok, amelyek — hogy úgy mondjuk — útban voltak a Kominternhez való csatlakozás felé; ezek között a francia és olasz internacionalisták. Egy év alatt, objektív és szubjektív okokból a lenini eszmék a tűz sebességével terjedtek el, s *a Komintern II. kongresszusa már világkongresszus volt.*

De a Komintern növekvő befolyása és tekintélye centrista csoportokat is vonzott, amelyek csatlakozni kívántak a III. Internacionáléhoz, bizonyos „autonómia" megőrzésével. Ebben az a veszély rejlett, hogy nem kívánatos, opportunizmussal terhelt szervezetek betódulásával a Komintern bolsevizmusa „felhígulhat". Ezért volt szükség arra, hogy pontosan meghatározzák a Kommunista Internacionáléba való felvétel feltételeit.

A II. kongresszus által elfogadott nagyfontosságú dokumentum, a Kominternbe való felvétel feltételeiről, amelyet Lenin dolgozott ki, a munkásmozgalom történetében a „21 pont" néven ismeretes. Lenin arra törekedett, hogy a nemzetközi proletariátus forradalmi szervezete számára olyan szervezeti-politikai feltételeket szabjon, amelyek a Komintern belső egységét biztosítják és az opportunisták — elsősorban a centrista elemek — behatolását kivédjék. Lenin a magyar Tanácsköztársaság tanulságait is számba véve, „melyeket egyetlen kommunistának sem szabad elfelejtenie" —, hangsúlyozta az opportunizmus beszivárgása elleni ideológiai és szervezeti önvédelem fontosságát. A lenini 21 pont az újtípusú pártról szóló marxista—leninista tanítást foglalta össze a bolsevik párt évtizedes tapasztalatai alapján, és meghatározta azokat a kötelességeket, amelyeknek vállalása nélkül semmilyen párt nem vehető fel a Kominternbe.

E dokumentum elfogadását hosszas és igen heves vita előzte meg, melyben a kongresszus visszautasította az opportunista nézeteket. Egyébként a II. kongresszus utáni fejlődés megmutatta, milyen óriási jelentősége volt a 21 pontnak valóban kommunista pártok kialakítására, a nemzetközi proletariátus forradalmi-taktikai egységének kimunkálására. Mind a 21 pont, mind pedig Lenin tézisei a kommunista pártok szerepéről a proletár-forradalomban a II. kongresszuson csak szenvedélyes viták után, kétfrontos harcban győzedelmeskedtek.

A II. kongresszus nagy figyelmet fordított a bolsevik stratégia és taktika kidolgozására, nevezetesen az agrárkérdésben és a gyarmati-nemzeti mozgalmak kérdésében. Az agrár-tézisekkel kapcsolatban foglalkozott a kongresszus a magyar és a bajor tanácsköztársaság tapasztalataival, illetőleg azokkal a hibákkal, melyeket a parasztkérdésben annak idején elkövettek. A lenini tézisek meghatározták a kommunisták taktikáját a parasztság minden egyes rétegével kapcsolatban, a proletárdiktatúráért folyó harc különböző szakaszaira.

Az agrárkérdésben a II. kongresszuson elfogadott lenini Irányelvek megfogalmazták a munkásosztály és a falu dolgozóinak egymásrautaltságát és forradalmi szövetségének lényegét. Lenin felhívta például a francia kommunistákat arra — ez még a Fran-

cia Kommunista Párt megalakulása előtt volt[11] —, hogy szervezeteiket a városokból terjesszék ki a falura is.

„A proletariátus csak abban az esetben valóban forradalmi, valóban szocialista módon cselekvő osztály, ha az egész dolgozó és kizsákmányolt nép élcsapataként lép fel... Ez azonban teljesíthetetlen, ha az osztályharcot nem viszik be a faluba, ha a falu dolgozó tömegeit nem tömörítik, lehetetlen a városi proletariátus kommunista pártja nélkül, lehetetlen anélkül, hogy a városi proletariátus nevelje a falusi proletariátust."[12]

Az opportunista nézetekkel vitázva, az Irányelvek bizonyították, hogy a falu dolgozó rétegei, melyek minden országban a lakosság többségét teszik, a forradalmi proletariátus potenciális szövetségesei, mint azt az orosz proletariátus tapasztalatai is bizonyítják, s hogy azok között gondos propagandát kell folytatni. Az Irányelvek tanítása arról, hogy a proletariátusnak a forradalom győzelme után maradéktalanul le kell gyűrnie a kulákok ellenállását, mert enélkül a kivívott győzelem nincs biztosítva, — nemcsak a Szovjetunióban, de 25 évvel később a népi demokratikus államokban is még — teljes megerősítést nyert.

A nemzeti és gyarmati kérdésre vonatkozólag a kongresszus ugyancsak nagyfontosságú határozatot fogadott el. Lenin az erről szóló beszámolójában rámutatott arra, hogy a szovjethatalom nemzeti politikája példaadó és iránytmutató minden imperialista ország kommunistái számára. A legfőbb elv: a nemzetek önrendelkezési joga, beleértve az elszakadás jogát is. Lenin megindokolta azt a rendkívül fontos tételt, hogy a nem-kapitalista országok számára, az elmaradt gyarmati országok népei számára nyitva áll annak lehetősége, hogy a legfejlettebb országok proletariátusának segítségével eljuthatnak a szocializmushoz anélkül, hogy átmennének a kapitalista fejlődési szakaszon.

A Komintern II. kongresszusa arra kötelezte a kommunista pártokat, hogy támogassanak minden gyarmati-nemzeti mozgalmat, ha az valóban forradalmi antiimperialista mozgalom. A gyarmati országok kommunistáinak azt ajánlotta, hogy ahol csak lehet, lépjenek szövetségre a nemzeti burzsoázia demokratikus antiimperialista pártjaival, amelyekkel együtt haladhatnak mindaddig, amíg azok progresszív történelmi szerepe le nem jár.

Most, csaknem 40 évvel a Komintern II kongresszusa után, amikor az imperializmus gyarmatrendszere már rohamos ütem-

[11] A II. kongresszuson részt vett Marcel Cachin elvtárs, aki Moszkvából való hazatérése után szenvedélyes kampányt vezetett a Francia Szocialista Pártnak a III. Internacionáléhoz való csatlakozása érdekében. A tours-i kongresszuson, 1920 decemberében, a párt többsége el is fogadta a „21 pontot" és Kommunista Párt néven felvételét kérte a Kominternbe. A kisebbség elszakadt és reformista párt maradt mind a mai napig.

[12] A Kommunista Internacionále II. kongresszusának jegyzőkönyve. 1921. (németül).

ben esik szét, és a nemzeti felszabadító mozgalmak, s azokban a kommunisták nagy győzelmeket aratnak — felemelő dolog „visszalapozni" a Kominternek II. kongresszusának dokumentumaira, amelyekből Lenin e győzelmeket megalapozó, elévülhetetlen tanításai szólnak.

•

A kétfrontos harc a Kominternek egész történetén végigvonul. A kapitalizmus viszonylagos és átmeneti stabilizációjának éveiben (1924—1929), különösen azokban az országokban, ahol erős szociáldemokrata pártok működtek, megnőtt a jobboldali elhajlás veszélye a kommunista pártokban. De ugyanebben az időben fennállt a baloldali veszély is, amely főleg egységfrontellenes hangulatokban jutott kifejezésre.

A kommunista pártoknak az volt a feladata, hogy a marxizmus—leninizmustól való mindkét elhajlás ellen harcoljanak. Ehhez a harchoz a Kominternek új ideológiai fegyvereket adott kezükbe a VI. kongresszuson[13] elfogadott programjában.

A program — a szovjet tapasztalatok általánosításával — megfogalmazta a marxizmus—leninizmus tanításait a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenetről, a proletárdiktatúra törvényszerűségeiről. Ez a nagyfontosságú dokumentum aláhúzta, hogy *a proletárdiktatúra kivívásának útjai a különböző országokban sokfélék lehetnek, de a proletárdiktatúrának közös alapvonásai lesznek minden országban.* Ezzel összefüggésben a Kominternek a magyarországi tapasztalatokat is számba vette: „Az 1917. évi Októberi Forradalom és a magyar forradalom, amelyek a Párizsi Kommün tapasztalatait nagymértékben kibővítették, azt tanítják, hogy a proletár államhatalomnak legcélszerűbb formája egy újtípusú állam ... a tanácsállam".[14]

A Kominternek programja oly módon általánosította a Szovjetunió és a Magyar Tanácsköztársaság tapasztalatait, úgy vette számba az európai és amerikai országok munkásmozgalmának fejlődését és a gyarmati függetlenségi mozgalmak növekvő hatását a kapitalizmus általános válságának további elmélyülésére, hogy mindezek lényegéből kiszűrte a világ kommunista mozgalmára érvényes törvényszerűségeket, tanulságokat és taktikai feladatokat. *A program minden vonatkozásban nemzetközi jellegű.*

A program hangsúlyozta, hogy a szocializmus győzelme lehetséges előbb csak néhány, vagy akár egyetlen országban is.

Abban a történelmi szakaszban, amelyről itt szó van, a kapi-

[13] A VI. kongresszus 1928. július 17—szeptember 1-ig tartott. Ezen már 55 kommunista párt és 10 más szervezet vett részt 532 küldöttel.

[14] A Kommunista Internacionále programja. Inprekorr 1928. 130. szám (németül).

talista országok kommunista pártjainak — amelyek már tömegpártokká fejlődtek — szembe kellett nézniök az imperialista háború veszélyével és fel kellett venniök a harcot ellene. Ez kiemelkedő fontosságot adott a szociálsovinizmus és a szociál-imperializmus, mindennemű revizionista tendencia leküzdésének. A Komintern programja már foglalkozott a fasizmussal és megállapította, hogy az szociális demagógiájával még elmaradottabb munkásrétegeket is meg tud nyerni. Megállapította, hogy a fasizmus a kapitalizmus általános válságának elmélyülését mutatja és a burzsoázia új eszköze a forradalom elhárítására. Ez a meghatározás természetesen még hiányos, hiszen a fasizmus „tökéletes" kifejlődése még csak azután következett be Németországban. Csak a 30-as években, különösen Hitler hatalomrajutása után szerzett a munkásosztály a fasizmusról olyan tapasztalatokat, amelyek elemzése annak gyökereit, természetét, céljait maradéktalanul feltárhatta és az antifasiszta harc módszereinek kidolgozását megalapozhatta.

Ezeket, a világ proletariátusára sorsdöntő fontosságú kérdéseket a Komintern VII. Kongresszusa tisztázta és G. Dimitrov kongresszusi beszámolója ismertette a világ dolgozóival, egész haladó közvéleményével.[15]

Ismeretes ennek a beszámolónak azóta klasszikussá vált meghatározása a fasizmusról, annak osztályjellegéről és szerepéről az imperialista világháború előkészítésében. A VII. kongresszus megállapította és hangsúlyozta, hogy a fasizmus és a háború ellen a kommunisták nem harcolhatnak egyedül, hogy a legádázabb, legagresszívabb imperializmus ellen csak a munkás-egységfront és a köré szerveződő legszélesebb népfront küzdhet sikerrel. A VII kongresszus idején a Komintern erre vonatkozólag már jelentős pozitív tapasztalatokkal is rendelkezett. Az 1934-es franciaországi harcok megmutatták, hogy munkásegységgel valóban meg lehet akadályozni a fasizmus hatalomrajutását. A kongresszus utalt arra is, hogy a népfrontért folytatott harc elvezethet népfront-kormányok létrehozásához, amelyek bár nem a proletárdiktatúra kormányai, de a háború, a reakció és a fasizmus ellen küzdő kormányok lehetnek. Indokolt és helyes, hogy a kommunisták támogassák az ilyen kormányt.

A háború és a fasizmus elleni harcban, mely jelenleg a német imperialista militarizmus újraszerveződése és fegyverkezése idején annyira időszerű, a nemzetközi proletariátus ma is támaszkodhat a Komintern VII. kongresszusának mélyreható marxista

[15] A fasizmus offenzívája és a Kommunista Internacionálé feladatai. A munkásosztály egységéért a fasizmus ellen. Dimitrov beszámolója a Komintern VII. kongresszusán. Rundschau 1935. 39-es szám (németül).

elemzésére, a fasizmusról adott jellemzésére és az ott kidolgozott taktikai elvekre.

*

A második világháború körülményei között csaknem lehetetlenné vált a kommunista pártoknak egy nemzetközi központból való irányítása. A Komintern I. kongresszusán elfogadott szervezeti formák is elavultak. Negyedévszázad alatt felnőttek, bolsevizálódtak a pártok, megtanulták a marxizmus—leninizmust hazájuk sajátos körülményeire alkalmazni, úgyhogy már a háború előtti utolsó években a kozpontosított irányítás inkább csak nehézségeket okozott.

Mindez arra indította a Komintern Végrehajtó Bizottságát, hogy 1943 májusában kimondja a Kommunista Internacionálé feloszlatását. A Végrehajtó Bizottság határozatával, amelyet a Komintern szekciónak megkuldott, valamennyi kommunista párt egyetértett.

A Kommunista Internacionálé még ebben az utolsó dokumentumában is irányt mutató tanácsokat adott a világ kommunistáinak a háborúban való magatartásukra vonatkozóan. „A hitleristák által kirobbantott világháború — mondotta — még jobban kiélezte az egyes országok helyzetének kulonbségeit... Míg a hitlerista tomb országaiban a munkások, a dolgozók és minden becsuletes ember fő feladata, hogy mindenképpen ennek a tömbnek a vereségéért kuzdjenek, s e célból a náci hadigépezetet belulről romboljak, hogy a háborúban bűnös kormány megdöntésére torekedjenek, — a hitlerellenes koalíció országaiban a széles néptomegek és főleg a fejlett munkások szent kotelessége, ez országok kormányait támogatni, hogy a hitlerista tömböt minél előbb szétzúzzuk, és a népek egyuttműködését az egyenjogúság alapján biztosítsuk."[16]

Az egyes kommunista pártok számára a Komintern feloszlatása megkonnyítette a más haladó erőkhoz való közeledést, a nemzeti fuggetlenségi frontok kialakítását az ellenállási mozgalom szervezését a hitleristák ellen. A hitleri Németország katonai összeomlása és a második világháború befejezése után a kommunista pártok megnövekedett tekintéllyel és befolyással rendelkeztek. 1945-ben egy sor kapitalista országban az ellenállási egységmozgalomban részt vett antifasiszta pártok magától értetődőnek vették, hogy a kommunista pártoknak, amelyek az ellenállási harcok legnagyobb terhét viselték és annyi áldozattal adták tanujelét hazafiságuknak, részt kell venniok az országos ugyek intézésében, helyet kapniok a kormányban. A délkelet-

[16] A Kommunista Internacionále elnokségének közleménye. 1943. május 15.

európai országokban, amelyeket a szovjet hadsereg felszabadított, népi demokratikus kormányok alakultak a kommunisták vezetésével.

A kommunista pártok hősiessége a háborúban, politikai érettsége a kormányzásban, annak a felmérhetetlen becsű tanításnak és nevelésnek az eredménye, melyet a Komintern — ez a proletárnemzetköziségtől áthatott testvéri közösség — minden egyes tagjának: minden egyes pártnak nyújtott. A Kommunista Internacionálé a bolsevizálás nagy lenini iskoláján vezette át a kommunista pártokat, beléjük oltotta a proletárinternacionalizmus eszméjét és rávezette őket annak gyakorlati alkalmazására.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának, amely a Kommunista Internacionálé alapítói közé tartozik, a Komintern segített kimunkálni belső egységét. Támogatta nehéz illegális harcait a Horthy-időkben, mozgósította a világ dolgozóit a magyar fehérterror áldozatainak megmentésére, nevelte, képezte a magyar kommunista káderekét. E nélkül pártunk nem küzdhette volna végig harcait, melyekkel előkészítette a második magyar proletárdiktatúrát.

A Kommunista Internacionálénak nagy szerepe volt a bolsevik típusú nemzetközi sajtó kialakításában, melynek elveivel már a „21 pont" foglalkozott. A Komintern Végrehajtó Bizottságának hét nyelven megjelenő folyóirata, az Inprekorr — melynek szerzőgárdájához a világ minden kommunista pártjának vezetői és marxista publicistái tartoztak, és amely megszólaltatta a nemzetközi haladó értelmiség legkiemelkedőbb képviselőit — példát mutatott a kommunista újságírásra.

A Komintern Végrehajtó Bizottsága ismételten foglalkozott a forradalmi munkássajtó problémáival. Ihletően hatott sok íróra és bevonta őket a kommunista lapok munkájába, a nagy nemzetközi szolidaritási kampányokba, a fehér terror és a fasiszta agresszorok elleni harcba. A Kommunista Internacionáléban tanulták meg az újtípusú pártok sikerrel forgatni az ideológiai harc lenini fegyvereit a revizionizmus és a szektásság ellen, megtanulták megvédeni a marxista elméletet a nyílt és burkolt támadásokkal szemben.

Lényegében ezekkel a fegyverekkel harcoltak és harcolnak a mai magyar kommunisták is az 1956-os ellenforradalom okozta zűrzavar és annak maradványai ellen; ezeket a fegyvereket kell bolsevista elszántsággal bevetniök kétfrontos harcukban: mindenütt, ohol szektásság akadályozhatja pártunk tömegmunkáját, ahol revizionista nézetek gátolják vagy lassítják a szocializmus építését.

A második világháború után a kommunista pártok soha nem volt fejlődésnek indultak; ma 83 országban élnek és küzdenek és összesen mintegy 33 millió tagot számlálnak.

Az utóbbi években a kommunista pártok újfajta kapcsolatai alakultak ki, az együttműködésnek számos új formája. A szocialista országok kommunista pártjai, tehát a Magyar Szocialista Munkáspárt is, államaik együttműködésében is érvényesítik a proletárinternacionalizmust, amely a szocialista építés tapasztalatainak kicserélésében, tudományos, gazdasági, kulturális együttműködésben és a Varsói Szövetségben létrehozott fegyverbarátságban is megvalósul.

A kommunista pártoknak ma is és mindenkor szükségük lesz egymás tanácsára, bírálatára, segítségére. Legfőképp pedig az SZKP segítségére, amely ma is a legerősebb, a legtapasztaltabb, a legdicsőségesebb kommunista párt.

A kommunista és munkáspártok — bár most nincs nemzetközi szervezetük — épp úgy vallják és gyakorolják a proletárinternacionalizmust, mint a Komintern korszakában. Hiába remélték a Szocialista Internacionálé bürokratái, hogy a Komintern megszűnésével elhal az az erő, amely a világ kommunistáit hatalmas egységbe fogta; hiába hitték, hogy „megosztott erőkkel" szemben könnyebb dolguk lesz a kapitalizmus védelmét szolgálni. Az 1957 novemberi moszkvai értekezlet megmutatta, hogy a kommunista pártok egysége megbontatlan és megbonthatatlan, s hogy ma is hittel és tudatosan szolgálják a Kommunista Kiáltvány nagy jelszavát:

Világ Proletárjai, Egyesüljetek!

A materializmus és az idealizmus harca a mai genetikában

Írta G. V. PLATONOV

a filozófiai tudományok doktora

A természettudomány és ezen belül a biológia hatalmas eredményei évről évre egyre újabb és újabb bizonyítékát adják a marxista—leninista filozófia erejének és helyességének. Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy a természettudományokban korábban érvényesülő idealista koncepciók most már önmaguktól elhalnának és eltűnnének. Épp ellenkezőleg, a materializmus megerősödésével az idealizmus nemcsak a filozófia terén, hanem a természettudomány terén is fokozza ellentámadásait. Az idealista koncepciók a legváltozatosabb áltudományos köntösbe burkolva jelennek meg, s ezek néha annyira bonyolultak és külsőleg annyira meggyőzőeknek tűnnek, hogy legtöbbször nagyon nehéz valódi, tudományellenes lényegüket leleplezni. A helyzetnek ezt a bonyolultságát még fokozza az is, hogy az idealista tanok követői elméleteik felépítésénél gyakran felhasználnak egyes materialista és dialektikus tételeket is. Ez utóbbiak itt persze csak másodrendű szerepet játszanak és a legcsekélyebb mértékben sem változtatnak a szóbanforgó koncepciók általános idealista irányzatán.

A burzsoá tudósok között elterjedt különböző elméleteknek főként erre a külső megfogalmazására fordítva figyelmüket, egyes természettudósok nemcsak a kapitalista országokban, hanem a szocialista országokban is azt kezdték hangoztatni, hogy a természettudományokban nem léteznek és elvileg nem is létezhetnek idealista elméletek.

Az idealista és metafizikus burzsoá filozófia — véleményük szerint — csupán a tudós személyes világnézetére lehet bizonyos hatással, de semmiképpen sem vezethet magában a természettudományban idealista koncepciók keletkezésére. Minthogy a természettudományos elméletek valamely tényanyag általánosítását jelentik, ezért lényegüket tekintve állítólag elkerülhetetle-

nül materialista elméletek. A természetet kutató tudós — mondják — legfeljebb egyes idealista szellemű megállapításokat tehet, de nem állíthat fel idealista elméleteket.

Az efajta vélemény tarthatatlansága teljesen nyilvánvalóvá válik, hacsak futólag is megismerkedünk a kapitalista országokban elterjedt természettudományos, s köztük biológiai tanokkal. A megismerkedés olyan — a kapitalista országokban rendkívül elterjedt — biológiai irányzatokkal, mint a finalizmus, a vitalizmus, a pszicholamarckizmus stb., az elfogulatlan olvasóban a legcsekélyebb kétséget sem hagyhatja atekintetben, hogy azok az idealizmus teljesen félreérthetetlen megnyilvánulásai a biológiában. S a dolog lényege itt egyáltalában nem egyes idealista fenntartásokban vagy egyes idealista jellegű tévedésekben keresendő, hanem tanításaik lényegében, mert mindegyikük alapját az az állítás képezi, hogy az életet, az életfolyamatot és az élet fejlődését nem a természeti, anyagi erők, hanem valamilyen csodálatos, természetfeletti erők tartják fenn.

Ez azt jelenti-e, hogy az említett elméletek hívei nem törődnek a tényekkel, nem végeznek kísérleteket, nem figyelik meg az állatokat és a növényeket? Nem, nem ezt jelenti! Mindannyian bizonyos megfigyelésekre és kísérletekre támaszkodnak. Csakhogy a kapitalizmus viszonyai között uralkodó idealista világnézet hatására ezeknek a tényeknek hamis, idealista magyarázatot adnak. Ennek megvannak az ismeretelméleti gyökerei is, — a biológiai jelenségek megismerésének folyamatában. Eltúlozzák és felfújják az életnek, mint az anyag kulonleges biológiai mozgásformájának specifikus sajátosságait, ennek bonyolult voltára spekulálnak, valamint arra, hogy az organizmusok életműködésének még sok oldala tisztazatlan. Elszakítják az élet fogalmát az életet hordozó testtől és valamiféle kiagyalt életerő, finalitás stb. alakjában önálló léttel ruházzák fel.

Mindenféle szóbeszéd arról, hogy a társadalomban uralkodó világnézet a természettudományok szempontjából közömbös, vagy arról, hogy a materializmus és az idealizmus harca csupán a filozófia és a társadalomtúdományok teruletére lokalizálódik, a természettudományokban pedig ez a harc nem érvényesül: nem más, mint kísérlet a hírhedt burzsoá objektivizmus, a tudomány pártatlansága elvének becsempészésére. Maguk ezek az eszmék pedig köztudomású, csupán a tudomány burzsoá pártosságának speciális megnyilvánulási formái, ezért terjesztik őket erőteljesen a burzsoázia ideológusai.

De, ha a problémának az az általános felvetése, mintha a természettudomanyokban lehetetlenek lennének az idealista elméletek, hamis is, ez még nem jelenti azt, hogy minden olyan természettudományos elmélet, amelyet idealista világnézetű tudósok

fejlesztettek ki, alapjában feltétlenül idealista lenne. Köztudomású, hogy A. Einstein filozófiai nézeteit tekintve közelebb állt az idealizmushoz, mint a materializmushoz, s ez a körülmény bizonyos mértékben éreztette is hatását elméleti tanaiban. De az általa megalkotott relativitás-elmélet, a benne megtalálható néhány idealista tétel ellenére, alapjábanvéve mégis helyes materialista elmélet. Ugyanezt mondhatjuk a kvantum-mechanikáról is, amelynek kidolgozásában jelentős szerepet játszottak olyan idealista világnézetű fizikusok, mint N. Bohr, W. Heisenberg és mások.

A fentmondottakra akkor is figyelemmel kell lennünk, amidőn azt a kérdést vizsgáljuk, hogy milyen nézetek uralkodnak ma a genetikában. Immár néhány évtizede annak, hogy ebben a tudományban két irányzat érvényesul, a micsurini és a weismannista—morganista. Tíz évvel ezelőtt a Szovjetunió Agrártudományi Akadémiájának 1948 augusztusában megtartott tudományos ülésszaka a genetika weismannista—morganista irányzatát idealista és metafizikus irányzatként jellemezte. Az utóbbi évek folyamán a szovjet és a külföldi biológusok egyrészében olyan hangok halatszottak, hogy a weismannizmus—morganizmusnak ez a minősítése nem felel meg a valóságnak és gyökeres revízióra szorul. A Szovjetunióban hevesen védelmére kelt ennek a felfogásnak a Szovjetunió Tudományos Akadémiája által kiadott „Botanyicseszkij Zsurnal", valamint a „Természetkutatók Moszkvai Társaságának Közleményei". Az ezekben a folyóiratokban megjelent számos cikk szerzői, köztük Dubinyin, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja, Turbin, a Belorusz Tudományos Akadémia rendes tagja, Petrov professzor azt állítják, hogy a weismannista—morganista genetikai tanok materialista, sőt dialektikus elméletek. Egyesek ebből azt a következtetést vonják le, hogy a weismannizmus—morganizmus ugyanúgy létjogosult, mint a micsurini genetika és hogy egyesítésüket kell célul kitűzni. Mások még ennél is tovább mennek, amidőn kijelentik, hogy micsurini genetika, mint ilyen, egyáltalán nem is létezik, hogy I. V. Micsurin nem tudós volt, hanem kertész. Ami T. D. Liszenko akadémikust illeti, neki semmi köze sincs I. V. Micsurin nézeteihez, s ezért nem is sorolható a micsurini genetika követői közé. S ehhez hasonló nézetek nemcsak a Szovjetunióban hangzottak el, hanem más szocialista országokban is. De különösen az Amerikai Egyesult Államok és más kapitalista országok sajtójában térnek ezek a nézetek folyton folyvást vissza. A weismannista—morganista genetikát ez utóbbi esetben persze nem nevezik marxista, dialektikus materialista genetikának.

Milyen érveket hoznak fel Dubinyin, Turbin és Petrov annak

alátámasztására, hogy a weismannista—morganista korpuszkuláris genetika dialektikus materialista jellegű? Érvelésükben fontos helyet foglal el az az állításuk, hogy a korpuszkuláris genetikának állítólag nagy érdemei vannak a gyakorlatban. Továbbá azt állítják, hogy a weismannista—morganista korpuszkuláris genetikának, vagy másként az öröklődés kromoszóma-elméletének jelenlegi helyzete tartalmát tekintve teljesen különbözik attól, amit húsz évvel ezelőtt, sőt attól is, amit öt-tíz évvel ezelőtt jelentett, s ahhoz ma már állítólag semmi köze sincs. Korábban még — mondják — valóban morganista volt, minthogy alapját T. Morgan elképzelései képezték, a mai elméletet azonban már nem lehet morganizmusnak nevezni, minthogy tartalma elvileg megváltozott. Ehhez még azt is hozzáteszik, hogy Morgan felfogásának egyébként sincs semmi köze Weismann tanításaihoz amiértis helytelen dolog az öröklődés weismannista—morganista elméletéről beszélni.

Mindez arra késztet, hogy nagyon figyelmesen és nagy gonddal közelítsük meg azt a kérdést: milyen álláspontra kell helyezkednünk a kromoszóma-elmélettel kapcsolatban. Helyes e az az értékelés, amelyet erről az elméletről a Szovjetunió Lenin Agrártudományi Akadémiájának 1948. évi augusztusi ülésszaka adott, s vajon az elméletben bekövetkezett változások elegendő alapot adnak-e annak a következtetésnek a levonására, hogy ez az elmélet jelenlegi állapotában elvileg különbözik azoktól a nézetektől, amelyek tíz évvel ezelőtt még alapjául szolgáltak?

* *
*

Foglalkozzunk mindenekelőtt azzal a kromoszóma-elmélet tudományossága mellett felhozott érvvel, amelyet a gyakorlatból merítenek. A kromoszóma-elmélet egyik legnagyobb eredményeként általában a nagy terméshozamú beltenyésztéses kukoricahibridek előállítási módszerének kidolgozását tartják. A valóságban azonban ezeknek a módszereknek a kidolgozása csak nagyon távoli kapcsolatban van az öröklődés kromoszóma-elméletével. Amerikai szerzőknek a Szovjetunióban 1955-ben a „Hibridkukorica" cikkgyűjteményben megjelent cikkeiből is az derül ki, hogy a magas terméshozamú kukoricahibridek előállítási módszerének alapját a morganisták részvétele nélkül rakták le. G. H. Shull amerikai növénynemesítő munkáira gondolunk, aki kutatásaiban Ch. Darwinnak az idegentermékenyülés hasznosságáról szóló tanításából indult ki.

Amikor a szóbanforgó probléma kidolgozásába a weismannista—morganista genetika képviselői is bekapcsolódtak, s megkísérelték a megfigyelt jelenségeket, a hibridek első nemzedékének magasabb terméshozamát, a maguk módján megmagyarázni,

G. H. Shull eléggé szkeptikus véleményének adott hangot próbálkozásaikkal szemben. Kijelentette, hogy ezt a jelenséget genetikailag az egyes specifikus gének kölcsönhatásának tanulmányozása alapján elemezni nem lehet.[1]

S ez érthető is. A morganisták az első nemzedékhez tartozó egyes hibridek rohamosan megnőtt termőképességét és fejlődésképességét (heterózis) az előnyös domináns gének kölcsönhatásával magyarázzák. Ez a magyarázat azonban homlokegyenest ellenkezik a tényekkel. Ha a heterózis oka valóban ez volna, akkor a hibridek óriási növekedése nemcsak az első nemzedékben következne be, hanem — esetleg csak az egyedek egy részénél — a későbbi nemzedékeknél is. Másszóval bekövetkeznék egyes heterózis formák szelekciója és ezek alapján létrejönnének olyan kukoricafajták, amelyek megtartanák azt a tulajdonságukat, hogy a további generációk is nagyobbra növekszenek. Ez azonban éppenséggel nem így történik. A hibridek első nemzedékének (F_1) fokozott termőképessége hirtelen esik a második és a következő nemzedékeknél (F_2, F_3 stb.), mégpedig kivétel nélkül minden egyes egyednél.

A kromoszóma-elmélet tehát nemcsak, hogy nem szolgál alapul a hibridkukorica előállításához, hanem mégcsak többé-kevésbé meggyőző magyarázatát sem képes adni a heterózis jelenségének. Ennek magyarázatát nem a kromoszóma-elmélet képviselői adták meg, hanem a tudományos biológia megalapítói, Ch. Darwin, K. A. Tyimirjazev, I. V. Micsurin és különösen az életrevalóság elméletének megalkotója, T. D. Liszenko fejlesztették tovább.

Ami a magas antibiotikum-termelőképességgel rendelkező gombák, valamint a búza, hajdina és más kultúrnövények poliploid formáinak kitermesztését illeti, amit a weismannista—morganista öröklődés elméletek követői végeztek el, ez nem elméleti koncepcióik eredményeként történt, hanem annak volt az eredménye, hogy széleskörűen alkalmaztak az organizmusokra bizonyos külső behatásokat. Az első esetben arról van szó, hogy penészgombákat ionizáló sugárzások hatásának tettek ki, ami olyan megváltozott öröklődő formák (mutánsok) véletlenszerű keletkezésére vezetett, amelyek antibiotikus anyagok termlésében mutatkozó igen nagy aktivitásukkal tűntek ki. Az ionizáló besugárzást alkalmazták néhány olyan új mustár-, borsó- és babfajta kitermesztésénél is, amelyek kiindulási formájukkal szemben bizonyos előnyös tulajdonságokat mutattak.

A második esetben a megváltozott számú kromoszómák által jellemzett új növényi formák (poliploidok) létrehozása mérgek —

[1] Lásd G. H. Shull: A heterózis elmélet keletkezése. „A hibridkukorica" című cikkgyűjtemény, 1955. 117. oldal oroszul.

kolhicin, acenaftén — segítségével sikerült, amelyek a sejtek normális osztódását megzavarták.

Megjegyzendő, hogy az úgynevezett besugárzásos nemesítési módszerekkel elért gyakorlati eredmények még rendkívül szerények. Maguk a besugárzásos nemesítési módszerekkel dolgozó kísérletezők is rámutatnak arra, hogy nagyszámú kísérleteik, amelyekben besugárzás segítségével akartak gazdaságilag hasznos fajtákat nyerni, eredménytelenek maradtak. A mesterségesen előidézett mutációk legfőbb értékét abban látják, „hogy azok új nyersanyagot adnak a hibridizálásnál nyert jegyek új kombinálásával kapcsolatos munka továbbfolytatásához.[2] Azokban az esetekben viszont, amidőn a besugárzásos nemesítési módszerekkel kísérletezőknek már sikerült bizonyos új növényváltozatokat kialakítaniuk, ezeknek előnyös tulajdonságai kiindulási formájukhoz képest rendkívül jelentéktelenek. Így például a radiomutánsok kiválasztásával kitermesztett mustárfajta, a Primex, 30,43 százalék olajtartalommal rendelkezik, míg a kiindulási forma 29,68 százalékkal. Következésképpen a zsíradéktartalom mindössze 0,75 százalékkal növekedett. Ugyanakkor a micsurini szelekciós módszerrel dolgozó szovjet növénynemesítők, V. Sz. Pusztovoj és L. A. Zsdanov az új napraforgófajták olajtartalmát a réginek másfélszeresére és ennél is többszörösére növelték. Jelenleg egyes fajtáknál az olajtartalom eléri az 54 százalékot.[3]

Az idézett anyagok meggyőzően bizonyítják, hogy mennyire alaptalan egyes biológusainknak az az állítása, miszerint a mutációs nemesítéssel máris óriási gyakorlati eredményeket értek el. De nem is ez a legfontosabb!

Nem tagadjuk, hogy a mutációs nemesítéssel értek el bizonyos — igaz, egyelőre még csak nagyon is jelentéktelen — eredményeket, és reméljük, hogy az eredmények a jövőben még sokkal nagyobbak lesznek. Ugyanakkor azonban hangsúlyoznunk kell, hogy ezek a sikerek sem az öröklődés kromoszóma-elméletével függnek ossze, hanem annak eredményei, hogy a szervezetekre gyakorolható behatások fizikai módszereit alkalmazták, ami pedig távolról sem ugyanaz.

Általában nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy valamely tudós munkájával elért egy-egy gyakorlati eredmény, vagy a benne felfedezhető egy-egy helytálló elméleti tétel még egyáltalán nem azt jelenti, hogy az illető általános elméleti koncepciója is igaz.

Gyakran az is előfordul, hogy valamely, általában tudomány-

---

[2] „A radioaktív sugarak és a növénynemesítés" című cikkgyűjtemény, M. 1957 11. oldal oroszul.

[3] „Kommunyiszt" 1958. évi 7. sz. 81. oldal.

ellenes, idealista elmélet egyes olyan részleteket, egyes olyan láncszemeket tartalmaz, amelyek többé-kevésbé megfelelnek a valóságnak. Ezek, ha a gyakorlatban alkalmazzák őket, bizonyos pozitív eredményekre vezetnek.

Jól tudjuk például, hogy G. Cuvier katasztrófa-elmélete tudományellenes, s leplezett kísérlet volt arra, hogy a biológia adatait összeegyeztesse a teremtésről szóló tanítással, s ennek ellenére mégis Cuvier volt a paleontológia és az összehasonlító anatómia egyik megalapítója. Az általa hirdetett elvek a paleontológiai és az anatómiai kutatás gyakorlatában pozitív eredményeket hoztak.

Ezért az a tény, hogy az öröklődés kromoszóma-elméletének hívei munkájukban bizonyos gyakorlati eredményeket értek el, még nem szolgálhat elegendő ervként ahhoz, hogy magát az elméletet tudományos, materialista elméletnek tekintsuk. Ahhoz, hogy ennek az elméletnek filozófiai és teoretikus jellegéről helyes ítéletet alkothassunk, tényleges tartalmát kell elemzésnek alávetnünk.

Mielőtt azonban ezt megtennők, vizsgáljuk meg, mennyire felelnek meg a valóságnak azok az állítások, hogy az öröklődés mai kromoszóma-elmélete feladta Morgan nézeteit, valamint hogy tulajdonképpen nem is Weismann tanaiból származik. Meg kell mondanunk, hogy maga Morgan, noha tett egyes lebecsülő kijelentéseket Weismannal kapcsolatosan, mégiscsak kénytelen volt elismerni kromoszóma-elméletének közvetlen rokonságát Weismannak a csíraplazmáról szóló elméletével. „Jelentős mértékben vagyunk lekötelezve Weismannal szemben — írta — az öröklődési anyag függetlenségéről és állandóságáról szóló eszméi miatt."[4]

Hogy Morgan eszméi közvetlen rokonságban állnak Weismann nézeteivel, azt teljesen nyíltan hangoztatják az öröklődés kromoszóma-elméletének a kapitalista országokban működő mai képviselői is. Így a durhami egyetem tanára, Philip Fothergill, a korpuszkuláris elmélet (kromoszóma-elmélet) elméleti forrásaival kapcsolatos kérdések vizsgálata során a következő megállapítást teszi: „Az öröklődés korpuszkuláris elmélete, amelyet mi gén-elméletnek nevezünk, nem új eszmén alapszik. Spencer fiziológiai egységein és Darwin pángénjein keresztül Weismann csíraplazmájából származik. Számos érv, amelyet a weismannizmus ellen hoznak fel, vonatkozik a gén-elméletre is."[5]

Fothergill utolsó mondatából ítélve azt gondolhatnók, hogy ő kritikusan áll szemben mind a weismannizmussal, mind a morganizmussal. Valójában azonban nem ez a helyzet. Ellenkezőleg, a szerző véleménye szerint a mai gén-elmélet adja az evolúció

[4] P. Morgan: Gén-elmélet, Leningrád, 1927. 30. oldal oroszul.
[5] Ph. Fothergill: Historical aspects of organic evolution, 1953, 241. oldal.

folyamatának legmélyrehatóbb magyarázatát. Ha figyelembe vesszük még azt is, hogy Fothergill a darwinizmus ellensége és a szerves világ fejlődését úgy tekinti, mint az állatok és növények isten által történt teremtésének időben elhúzódó folyamatát, akkor könnyen megérthetjük, hogy ennek a rokonszenvnek mi az oka. A gén-elméletet úgy tekinti, mint a darwinizmus „tudományos" megcáfolásának eszközét.

De lehetséges talán, hogy a kromoszóma-elméletben a „forradalom" már Morgan után következett be? Lehetséges esetleg, hogy a mai genetikusok nézetei és Morgan nézetei között már semmi közösség sincs?

Természetesen a weismannizmus—morganizmus nem áll egyhelyben. Problémáin a tudósok százai és ezrei dolgoznak. Egyre újabb és újabb kísérleteket, megfigyeléseket végeznek. Az eközben nyert eredmények gyakran ellentmondásba kerülnek a morganizmus koncepcióival. Ilyenkor azt némileg megújítják, kijavítják. Előfordul — amint azt alább be fogjuk mutatni —, hogy egyes különösen értelmetlen dogmákat elvetnek és újakkal helyettesítik őket. De az öröklődés kromoszóma-elmélete, bár egyes részletekben engedményeket is tesz, egészében véve továbbra is megmarad azokon az alapokon, amelyeket megalapítói, Morgan, Bateson, de Vries, Johannsen dolgoztak ki. A külföldi morganisták nemcsak, hogy nem szégyellik ezt bevallani, hanem ellenkezőleg, nagyon büszkén hivatkoznak rá. Ahhoz, hogy a mondottakról meggyőződjünk, elegendő elolvasnunk a mai morganizmus oszlopainak, H. Mullernek, K. Darlingtonnak, F. Dobzsanszkinak, J. Huxleynek és másoknak legutóbbi műveit.

*

* *

Mi hát az alapja az öröklődés kromoszóma-elméletének? Ennek az elméletnek a sarkköve az az állítás, miszerint a szervezetben különleges öröklődési anyag van és, hogy a szervezet átöröklott változásai véletlen jellegűek (mutációk). Ebben a tanulmányban csupán az első állítás lényegének megvizsgálására szorítkozunk.

Elemzéséhez kezdve először is emlékeztetünk kell arra, hogy a micsurini és a morganista irányzatokhoz tartozó biológusok között nemcsak az öröklődés anyagi alapjának problémájára vonatkozó magyarázatokban van nagy különbség, hanem magának az öröklődés lényegének a felfogásában is.

Míg a morganisták az öröklődés tulajdonságát az átöröklés tényére, vagyis a szülők tulajdonságainak és jegyeinek az utódokban való megjelenésére egyszerűsítik le, addig a micsurinisták ebben a tényben az öröklődésnek csupán egyik mozzanatát látják. Míg a morganisták az öröklődést csupán a csírasejt bizo-

nyos meghatározott speciális struktúrájának tulajdonítják, addig a micsurinisták szerint az öröklődés az egész élő szervezet sajátossága. Az öröklődés az élő szervezet egyik attributuma. Minthogy a szervezetben nincs és nem is lehet az életnek külön szerve, ezért nincs és nem is lehet benne külön szerve az öröklődésnek sem.

Ez nem zárja ki azt, hogy a bonyolult, soksejtű szervezetnek rendszerint külön szervei vannak az ivaros és a vegetatív reprodukció „és szaporodás" megvalósítására. Az ilyen szervezeteknél nagymértékű differenciáltságuk következtében nem minden egyes szerv, nem minden egyes sejt lehet egy új teljes szervezet fejlődésének kiinduló csírája. De minden egyes sejt mégiscsak rendelkezik bizonyos öröklődéssel, amennyiben bizonyos meghatározott típusú anyagcserét végez, és ha osztódásra képes, ezt az anyagcseretípust az osztódás során keletkező mindkét új sejtben képes megőrizni.

Ha viszont a csírasejtről beszélünk, ez egy egységes teljes rendszer, amely arra szolgál, hogy a szülők tulajdonságait „átadja" a következő nemzedékeknek. A kromoszóma-elmélet szerint az öröklődés úgy alakul ki, hogy az élő szervezet egyes részecskéi fel vannak ruházva az öröklődés tulajdonságával, mások pedig nincsenek.

A weismannizmus—morganizmus történetének különböző szakaszain ezt a hipotetikus öröklődési anyagot különböző elnevezésekkel látták el, és a szervezet különböző struktúráinak tulajdonították. Weismannál csíraplazma volt a neve és Weismann azt tartotta, hogy az ivarsejtekben és az azt környező sejtekben foglal helyet. Annak a megállapítása, hogy az ivaros szaporodási rendszerrel rendelkező szervezeteknél (például sok növényfajnál) a szaporodás az ivarsejtek és az azt környező sejtek részvétele nélkül, vegetatív úton is létrejöhet, arra késztette Morgant és a vele egy nézetet vallókat, hogy Weismannak ezt a dogmáját elvessék. Ekkor arra a következtetésre jutottak, hogy az öröklődési anyagot a kromoszómák képezik, amelyeket mind az ivarsejtek, mind a vegetetív sejtek egyaránt tartalmaznak.

A tudomány későbbi fejlődése bebizonyította, hogy az öröklődés átszármaztatásában a kromoszómák (sőt az egész sejtmag) monopolisztikus szerepéről szóló elképzelések nincsenek összhangban a valósággal. Ezért a morganista genetika számos mai képviselője arra hajlik, hogy az öröklődési anyagot ne csak a sejtmagban (a génben) lássa, hanem a plasztidákban, sőt a citoplazmában is.[6]

[6] H. Stubbe: „Ergebnisse und Probleme der Vererungsforschung", Kühn-Archiv, 1953, Bl. 67, Heft 1, S. 1—16.

A mondottak figyelembevételével nyilvánvalóvá válik, hogy az öröklődés kromoszóma-elméletének összeomlása már annyira haladt, hogy ténylegesen még korábbi elnevezésének megtartása sem jogos. Ez az elmélet már nem is nevezhető kromoszóma-elméletnek, hanem legfeljebb valamiféle kromoszómaplasztida-citoplazma öröklődési elméletnek. Nem véletlen, hogy a külföldi genetikusok között az „öröklődés kromoszóma-elmélete" elnevezés helyett egyre gyakrabban használnak olyan megjelöléseket, mint például az „öröklődés korpuszkuláris-elmélete" vagy „atom-elmélete".

Így tehát a mai morganisták egyik álláspontjukat a másik után kénytelenek feladni és akarva-akaratlánul egyre közelebb kerülnek a micsurini tan felfogásához, amely szerint *nincs külön öröklődési anyag, az öröklődés az egész élő szervezet tulajdonsága.* A morganisták azonban, bár ténylegesen elég közel jutottak ehhez a következtetéshez, mégis makacsul elzárkóznak attól, hogy ezt a következtetést levonják és a szervezetet továbbra is, akárcsak Weismann, metafizikusan két tulajdonságaira és rendeltetésére nézve egymástól gyökeresen különböző plazmára, öröklődő és nem öröklődő plazmára osztják fel.

Egymással való ilyen metafizikus szembeállításuk elkerülhetetlenül idealista következtetések levonására vezet. A morganisták az élő szervezetet két részre, két plazmára szakítják, s egyuttal az egyiket olyan tulajdonságokkal ruházzák fel, amellyel az anyagi testek a valóságban nem rendelkeznek, míg ezzel szemben a másikat teljesen megfosztják minden olyan tulajdonságtól, amellyel az anyag elválaszthatatlanul rendelkezik. Az elsőt, azaz az öröklődési plazmát a legnagyobb aktivitással, teremtő erővel ruházzák fel, a másikat a passzivitás, a tehetetlenség megtestesüléseként tüntetik fel. Az első teremti, élővé teszi a másikat, de attól a legcsekélyebb mértékben sem függ. Az első megváltozása elkerülhetetlenül a másik megváltozását is maga után vonja. De a másik megváltozása állítólag a legcsekélyebb hatással sincs az első tulajdonságaira.

Teljesen egyértelműen beszél erről a mai morganizmus egyik vezéregyénisége, H. Muller, az amerikai „Science" című folyóiratban 1955-ben megjelent „Az élet" című programjellegű cikkében, amelyben a következőket írja: „Azt az anyagot, amely a sejtek többségének az anyagát alkotja, gyakran ugyan egy szóval protoplazmának nevezzük, valójában azonban a számtalan összetevő bonyolult elegye. Számos ilyen összetevőnek a keletkezése, ideértve olyanokat is, amelyek nagyon fontosak... speciális gének csoportjaitól függ. Távolítsák el ezen gének valamelyikét, eltűnik az illető protoplazmaanyag, vagy pedig valamilyen másik váltja fel; hozzák vissza a gént s ez a protoplazmaanyag újból

megjelenik. Ezzel ellentétben bármiféle géntípusnak a keletkezése nem olyan folyamat, amely valamely meghatározott protoplazma anyagok meglétének a következménye... A protoplazma olyan anyagokból áll, amelyek a génekhez viszonyítva másodrendű jelentőségűek és amelyeket a gének hoztak létre... Azt a következtetést lehet levonni, hogy az élet lényege nem a protoplazmában van, sem pedig azokban a folyamatokban, amelyek a protoplazmában mennek végbe s amelyeket egyuttesen anyagcserének nevezunk; maguk ezek a biológiai evolúció eredményei. Az élet lényege az a kepesség, amely alkalmassá tesz a biológiai evolúcióra, ezzel a tulajdonsággal pedig a gén rendelkezik, mégpedig azon sajátossága következtében, hogy változásait duplikálni képes."[7]

Mint az idézetből is látható, az öröklődési anyagot, a géneket Muller úgy tekinti, mint valamit, ami az élő szervezet összes életfolyamatait irányítja és a szervezetet alkotó valamennyi anyagot meghatározza, de maga azoktól a legcsekélyebb mértékben sem fugg, sót az általuk megvalósított anyagcserében sem vesz részt. Az élet lényege Muller szerint nem a protoplazma anyagcseréjéből áll, hanem a gén önduplikálásából, önreprodukciójából, maga ez az onreprodukció pedig állítólag teljesen független a protoplazmától. Következésképpen az önmagához hasonlónak reprodukcióját abszolutummá változtatják, amelynek az összes többi életfolyamatok, maga az élet, mint olyan, alá van rendelve. A valóságban pedig az onreprodukció csupán egyik mozzanata az életfolyamatnak, amely a szervezet anyagainak megújulásából, a növekedésből és a szaporodásból tevődik össze.

Bár van a kromoszóma-elméletnek néhány olyan képviselője is, aki nem osztja Muller álláspontját, mégis nagy tobbségük között ez az uralkodó nézet. Sok morganista a gént az élet alapját képező anyagcsere-folyamatból kizárja. Így például Stich azt írja, hogy a DNS (akárcsak Muller, a géneket ő is a DNS-molekulákkal [desoxiribonukleinsav-molekulák] kapcsolja össze) úgy tekinthető, mint a „sejt stabil összetevője, amelynek anyaga nem, vagy csak kis mértékben megy keresztül megújuláson". A DNS-t a morganisták úgy tekintik, mint egy „hatalmas dinamikus géngyár komponensét", amely résztvesz a különféle anyagok előállításában, maga azonban eközben „nem fárad ki és nem szorul felújításra".

A génnek a szervezetben működő valamiféle autonóm és mindenható dologgá való változtatása a morganizmus és a vitalizmus között fennálló közvetlen rokonságra mutat. A köztük levő egész különbség alapjában véve röviden abban foglalható össze, hogy

[7] H. Y. Muller: Life, Science, 1955. Vol. 121. N. 3132. p. 1—9.

a vitalizmusban a hírhedt „életerő" alakjában magát az életet szakítják el az élő szervezettől és látják el természetfeletti tulajdonságokkal, a morganizmusban pedig az öröklődés tulajdonságát istenítik. Ezért egyet kell értenünk A. Morton angol micsurinista biológussal, aki a következőket írja: „A gén autonóm voltához ragaszkodni csak abban az esetben lehetséges, ha feltételezzük, hogy a gén a táplálkozás és az energia tekintetében ugyanúgy függ a citoplazmától, mint ahogyan például a baktériumok függnek ebben a tekintetben táptalajuktól. Másszóval a gén rendelkezik az élő test minden tulajdonságával. A biológia minden más területéről száműzött „életerő" menedékhelyet talált a génben. Ezt a meggondolást folytathatjuk is, mert ha a gén organizmus, akkor magának is rendelkeznie kell gének alakjában genetikus determinánsokkal, s ilymódon a következtetések olyan végtelen láncolatához jutunk, amely kétségtelen bizonyítéka a premissza hibás voltának."[8]

Egyébként a morganizmus és maga a vitalizmus közötti különbség a Morton által említett eltérésen kívül még abban áll, hogy a vitalizmus amidőn az életet „életerő", „entellecheia" stb. alakjában istenné avatja, többé-kevésbé nyíltan valamiféle természetfeletti szubstanciának: eszmének, szellemnek, pszihikai jelenségnek tekinti. Ami viszont a morganizmust illeti, az ezt a kiagyalt szubstanciát ezenfelul még bizonyos meghatározott organikus struktúrákkal (kromoszómákkal, plasztidákkal), biokémiai vegyületekkel (nukleinsavakkal, nukleoproteidokkal) is összekapcsolja. Más szóval a morganizmus olyan tulajdonságokkal ruházza fel a sejt ténylegesen meglevő alkotórészeit, amelyekkel a sejt, mint egész rendelkezik. Emellett a morganisták semmibe veszik azt a tényt is, hogy a nukleinsavak ugyanúgy, mint a fehérjék és az élő testet alkotó bármely más biokémiai vegyületek nem valamiféle abszolút önálló, autonóm dolgok az élő testben, hanem csupán egy bonyolult, heterogén rendszernek integráns alkatelemei. Ettől a rendszertől elkülönítve a rendszert alkotó egyetlen összetevő sem él s ezért önmagában nem is rendelkezik az önreprodukció tulajdonságával.

„A jelenlegi élő szervezetek nukleinsav molekulája — írja A. I. Oparin akadémikus — nem önálló »élő molekula«, hanem csupán a protoplazma része, szerve, bizonyos meghatározott, az élethez szükséges funkciók hordozója."[9] Ugyanezt a gondolatot fejti ki A. I. Oparin a fehérjékkel és más biokémiai vegyületekkel kapcsolatban is. Ehhez közelálló nézeteket vallanak más szovjet és külföldi biokémikusok is.

---

[8] A Morton· A szovjet genetika. 1952 47 old. oroszul.
[9] A. I. Oparin: Az élet keletkezése a földon. 1957. 269. old. oroszul.

Ezzel ellentétben a morganisták tagadják az élő szervezet egységes, oszthatatlan voltát, és az öröklődést csak egyes alkatelemekhez fűzik. Ennek következtében az öröklődés az ő értelmezésükben erősen eltorzul és valami misztikus dolog vonásait veszi fel. Éppen ezért a burzsoá idealista filozófusok már régóta tapsolnak a weismannizmus—morganizmusnak.

Így például a pragmatizmus egyik megalapítója, W. James azt írta, hogy a weismannizmusban megtalálta annak a következtetésnek az alátámasztását, amely szerint ösztöneink többsége „a szabálytalan menetű genetikus módszer szerint keletkezett, nem pedig az öröklődési tapasztalatoknak megfelelően, az öröklődés szó tulajdonképpeni értelmében". Ezzel kapcsolatban az ismert amerikai marxista filozófus, Harry Wells a következőket írja: „Az öröklődés problémájának döntő jelentősége van James számára, mert éppen ezen alapszik az örök és változhatatlan emberi lélek ösztönök formájában való újjászületése. Egyáltalán nem véletlen, hogy James a morganista—weismannista génben találta meg a lélek újjászületéséről szóló elmélet utolsó menedékét."[10]

A weismannista—morganista elmélet öröklődési elméletére támaszkodik a pragmatizmus másik vezéregyénisége, J. Dewey is. Segítségével próbálja bebizonyítani, hogy az egyén szellemi és fizikai tulajdonságainak összessége nem függ sem a környezettől, sem a neveléstől, hanem teljes egészében a „faji" jellegzetességek határozzák meg azokat. Erre Dewey-nek azért volt szüksége, hogy megalapozza faji autogenetikai elméleteit, amelyek szerint az iskola és a nevelés nem képesek arra, hogy a személyiséget alakítsák, hanem csak kifejlesztik az emberben meglevő örökölt tulajdonságokat.

Néhány olyan külföldi természetkutató, aki szakított az öröklődés kromoszóma-elméletével és a micsurini tanok álláspontját tette magáévá, rámutatott azokra az osztályindítékokra, amelyek az élő szervezetet két homlokegyenest ellentétes plazmára felosztó és a géneket valamiféle természetfeletti tulajdonságokkal és jegyekkel felruházó weismannista—morganista koncepció mögött meghúzódnak. Így például J. Fyfe angol biológus azt írja, hogy a morganista öröklődési anyag részecskéit — a géneket — a burzsoá genetikusok olyan „kiváltságos dolgok"-ként kezelik, amelyek a folyamatokat irányítják, maguk azonban azok gyakorlati megvalósításában nem vesznek részt. „A gének — mondja

[10] H. Wells: A pragmatizmus, — az imperializmus filozófiája. 1955. 93. old. oroszul.

Fyfe — az uralkodó osztály vetületét ábrázolják úgy, ahogyan magát az uralkodó osztály elképzeli."[11]

Hogy Fyfe-nek ez a megállapítása nem esik messzire az igazságtól, azt az amerikai morganista biofizikusnak, G. Gamow-nak a fejtegetéseiből láthatjuk. Gamow a szervezet sejtjeit gyárakhoz hasonlítja, amelyekben a sejtmag az igazgatói iroda, a citoplazma a gyárhelyiség, az enzimek a munkások. Minden enzim csak az igazgató, azaz a sejtmagban elhelyezkedő kromoszómák rendeletére működik.

Számos morganista teljesen nyíltan kifejezésre juttatja a vallás és az idealista filozófia iránti rokonszenvét és a determinizmus megdöntése mellett kardoskodik. A morganizmus korifeusai, J. Huxley, K. Darlington különös dühvel foglalnak állást a munkásosztály marxista—leninista világszemléletével szemben, minthogy benne a kapitalizmus és valamennyi ideológiai oszlopának halálos ellenségét látják — és pedig joggal.

Rendkívül jellemző, hogy a morganistáknak a micsurini tanok ellen intézett dühödt támadásait is mindenekelőtt éppen az idézi elő, hogy ez a tan a marxista filozófián alapszik.

* * *

A morganista—weismannista genetika képviselői minden igyekezetük ellenére képteleneknek bizonyultak arra, hogy csak valamennyire is értelmes választ adjanak egész sor olyan természettudományi kérdésre, amelyek megoldása nélkül pedig egész elméletuk gyakorlatilag teljesen értelmét veszti. A morganisták felfogása szerint a kromoszomák a nukleoproteidok óriási molekulái (Goldschmidt), vagy pedig a géneket alkotó apróbb molekulák által alkotott láncok. Emellett egyesek (Darlington, Dobzsanszkij és mások) azt tartják, hogy kémiai természetüket tekintve a gének nukleoproteid-molekulák, míg mások szerint (Muller, Stich, Stubbe) desoxiribonukleinsav-molekulák. Az öröklött tulajdonságoknak nemzedékről nemzedékre való átszármaztatása annak következtében valósul meg, hogy minden egyes kromoszoma önmaga mellett pontosan ugyanolyan kromoszomát hoz létre (duplikálja önmagát), amely azután a megfelelő jegyeknek az utódokban való megőrzését meghatározza.

Ily módon van biztosítva állítólag a kromoszomáknak nemzedékről nemzedékre való állandó fenntartása és átszármaztatása. De ha ez valóban így történne, akkor a citologusoknak a mikroszkóp-technika mai fejlettségi színvonala mellett észleliük kellene a kromoszoma-fonalaknak a sejtmagokban való állandó meglétét. Ezzel szemben viszont jól ismert tény, hogy a

[11] I. Fyfe: Liszenkónak igaza van. 1952. 47. old. oroszul.

kromoszomák a sejtmagokban a sejtmagok életének csak jelentéktelen szakasza alatt láthatók, kariokinetikus osztódásuk előkészülete és megvalósulása idején. Azt a tényt, hogy a kromoszomák a sejtmagok életének további szakaszaiban nem észlelhetők, korábban azzal magyarázták, hogy a kromoszomák szerkezete ezekben az időszakokban annyira finom, hogy a rendelkezésre álló mikroszkópok nem teszik lehetővé megfigyelésüket. De ma, amidőn a citologusok elektronmikroszkóppal vannak felszerelve, amelyek lehetővé teszik 10 A méretű részecskék pontos megfigyelését is, nyilvánvalóvá vált, hogy a kromoszomák — minthogy a kromoszomafonalak átmérőjének Wattson és Crick számításai szerint legalábbis 40 A nagyságúnak kell lennie — a sejtmagban csakis azért nem figyelhetők meg, mert a sejtfejlődésnek ezen szakaszaiban egyszerűen nem léteznek. A kromoszomák a profázis stádiumában minden alkalommal újonnan jönnek létre. Következésképpen szó sem lehet a kromoszomák semmiféle folytonosságáról.

Nem tud továbbá az öröklődés kromoszoma-elmélete magyarázatot adni arra sem, hogy miként fejlődik ki az egyetlen kromoszoma-készlettel rendelkező csírasejtből a teljes, oszthatatlan szervezet a maga legkülönfélébb részeivel, szerkezetében és funkcióiban rendkívül változatos szerveivel és sejtjeivel. A morganisták zsákutcába kerülnek, amidőn arra a kérdésre kell válaszolniuk, hogy miként irányíthatja a változatlan öröklődési anyag a szervezeteknek egyéni fejlődésük folyamán bekövetkező változásait, vagy hogy mivel magyarázható például a rovarok metamorfózisa, az ivaros és ivartalan nemzedékváltás ciklusossága egyes állat- és növényfajtáknál.

Nem véletlenül kényszerült számos külföldi morganista annak a beismerésére, hogy a morganista genetika helyzete mélységesen válságban van. „Számos genetikus által elismert tény, — írja F. Dobzsanszkij amerikai genetikus —, hogy a génelmélet válságon megy át." Egy másik amerikai genetikus, Lerner professzor, a Belladgio-ban (Olaszországban, 1953-ban) megtartott IX. genetikai kongresszus eredményeit összegezve, az ugyancsak a Science c. folyóiratban megjelent cikkében kijelentette, hogy a kongresszus legfigyelemreméltóbb jelensége az a tendencia volt, hogy ténylegesen feladják a gén klasszikus fogalmát, mint naív és szimplifikáló fogalmat. Még nagyobb mértékben vonatkozik Lerner megállapítása a tokiói (1956. évi) nemzetközi genetikai szimpozionra és különösen a Kanadában (1958-ban) megtartott X. genetikai kongresszusra.

Évről évre egyre több és több genetikus fedezi fel, hogy az általa megállapított tényadatok nyilvánvaló ellentmondásban vannak a weismannizmus—morganizmus idealista és metafizikus

koncepcióival, s ennek következtében egyre többen és többen szakítanak azzal, és térnek át a micsurini genetika álláspontjára. Rendkívül jellemző ebben a tekintetben a híres japán tudósnak, a sapporoi egyetem professzorának, H. Macuura-nak, jelenlég a Japán Micsurin-Társaság elnökének a kijelentése. „A mendelizmus kritikája" c. cikkében a következőket írta: „Miközben ismereteket halmoztam fel és kutatásaimat a mendelizmus alapján folytattam, ellentmondásokba ütköztem, kételyek gyötörtek, míg végül letértem erről a hálátlan útról."

A micsurini tan korunkban az egyetlen tudományos, materialista irányzat a genetikában. Ezt sem összeegyeztetni, sem összebékíteni a weismannizmus—morganizmussal nem lehet, amint nem lehet összebékíteni a materializmust és a dialektikát az idealizmussal és a metafizikával. Más lapra tartozik viszont, hogy a micsurinista biológusok nem hagyhatják figyelmen kívül azokat a tudományos kutatásokat, amelyeket a weismannista—morganista genetika követői végeztek el. Nem szabad elvetniük a morganisták által feltárt nagy tényanyagot és a sejt kutatásával kapcsolatosan kidolgozott egyes eljárásokat, azokat általánosításaikhoz kritikusan fel kell használni. Sajnálatos azonban, hogy ezt az elvet, amelyet mindazok, akik a micsurini genetika továbbfejlesztésével foglalkoznak, formálisan elismernek, mindezideig nem eleggé következetesen valósítják meg a gyakorlatban.

Miközben a weismannista—morganista öröklődési elméletet, mint idealista és metafizikus koncepciót — egyébként helyesen — elutasítják, gyakran a fürdővízzel együtt kiöntik a gyereket is. Micsurinista genetikusaink kritikai cikkei az utolsó évtizedek alatt túlnyomó részt arra irányultak, hogy bebizonyítsák a weismannizmus—morganizmus helytelenségét. Ezt a munkát továbbra is folytatni kell. De nem feledkezhetünk meg arról, hogy ez a munka még eredményesebb lehet, ha a weismannista—morganista genetika által felhalmozott tényanyagnak micsurini, materialista magyarázatát adják, ami a micsurini elmélet megalapozása és továbbfejlesztése szempontjából is hasznos.

A marxista biológusok nem léphetnek azoknak a biológusoknak az útjára, akik megpróbálják alátámasztani a morganizmus roskadozó épületét. De az is értelmetlen volna, ha elvetnék azokat a tényeket, azt az építőanyagot, amely az évtizedek folyamán felhalmozódott. Természetesen nem minden régi téglát használhatunk fel az új épület felépítésénél. Egyes építőkövek nem bírták ki az idők próbáját. De azokat, amelyek épen megmaradtak, meg kell tisztogatni a régi cementtől és fel kell használni a micsurini elmélet új épületének további építése terén végzendő munkában.

Visszatérve a társadalom uralkodó világnézete és a természettudományok közötti viszonyra vonatkozólag a tanulmány elején felvetett kérdéshez, szükségesnek tartjuk kihangsúlyozni, hogy az idealista filozófia távolról sem marad meg mindig valamiféle külső díszként a különböző természettudományos elméletek homlokzatán. Gyakran az történik, hogy az idealista filozófia kisebb-nagyobb mértékben behatol magába a természettudományos elméletbe s ezzel pusztító hatást gyakorol rá. Néha ez a behatolás a különböző általános elméleti koncepcióknak csupán egyes részleteire, egyes láncszemeire korlátozódik. Ez a helyzet például a relativitás-elmélettel, a kvantum-mechanikával. Ilyen esetben a tudomány megfelelő területeinek sikeres továbbfejlesztése nem teszi szükségessé az általános elmélet megdöntését. Ellenkezőleg, ez az illető elmélet tökéletesítése útján valósítható meg, oly módon, hogy az elméletet megszabadítjuk azoktól a részleges, néha csupán tisztára külsőleges idealista rétegektől, amelyek megalkotóik világnézetének idealista természetével kapcsolatosan rakódtak le rájuk.

De előfordulhat az is, hogy meghatározott történelmi körülmények következtében az idealizmus mélyebben hatolt be az elméletbe, egészen annak lényegéig, átfogja annak alapjait is. Ez volt a helyzet annak idején a flogiszton-elmélettel és a vitalizmussal. Hasonló a helyzet a weismannizmus—morganizmus esetében is. Ilyen esetben a tudomány fejlődésének és haladásának az érdekei azt kívánják, hogy alaposan felülvizsgálják a tudományt bilincsbe verő idealista és metafizikus elméleteket, de a felhalmozott tudományos tényanyagot a revízió természetesen nem érinti.

Mindkét említett esetben a materializmusnak az idealizmus ellen vívott harcával van dolgunk, de az mindegyik esetben másképpen folyik. Ezt a különbséget figyelembe kell vennünk, amikor kidolgozzuk a tudományban egymással harcban álló elméletekhez való viszonyunkat. Helytelen idealista koncepciók új életre galvanizálásának vagy életben tartásának kizárólag azon az alapon való megkísérlése, hogy bennük különböző érdekes tények vagy egyes helytálló elméleti következtetések találhatók, vagy hogy bennük néhány hathatós kutatási módszert használnak —, nem kevésbé káros, mint egészében helyes elméleteknek nihilisztikus elvetése csak azért, mert annak idealista filozófiai magyarázatokat adnak, vagy mert egyes idealista és metafizikus értelmezésű következtetéseket tartalmaznak.

DOKUMENTUMOK ÉS VISSZAEMLÉKEZÉSEK 1918-19 HŐSI HARCAIRÓL

Emlékezés a Magyar Tanácsköztársaságra*

Írta: SZÁNTÓ BÉLA

A monarchista hivatalnokok, tisztek és a tanácshatalom

A tanácshatalom felállítása nagy zavart idézett elő a monarchista hivatalnokok körében. Az Oroszországból visszatért hadifoglyoktól is sok mindent megtudtak a volt oroszországi államhivatalnokok sorsáról és attól féltek, hogy rájuk is ugyanaz vár. De az a mód, ahogyan Magyarországon a tanácshatalom létrejött, enyhítette félelmüket. Sőt még bizonyos reményeket is ébresztett bennuk az, hogy a tanácshatalom Magyarországon polgárháború, barikádharcok, összecsapások nélkül, békés úton alakult meg, hogy a lemondott kormány átadta a hatalmat a munkásságnak.

Amikor az első napon megjelentem a hadügyi népbiztosságon, alig tudtam bejutni dolgozószobámba. Az előszoba tele volt a minisztérium tisztviselőivel és tisztekkel. Mindannyian siettek, hogy felajánlják szolgálataikat. Én még rosszabbul jártam, mint a többi népbiztos. A világháború utolsó éveiben ugyanis ott, a hadügyminisztériumban teljesítettem szolgálatot. Nemcsak saját osztályom hivatalnokait és tisztjeit, hanem egy sor más osztályét is személyesen ismertem. Ezek az ismerősök sok bosszúságot okoztak nekem. A legszívesebben mind a pokolba kergettem volna. Túlságosan jól és közelről ismertem őket és tudtam, hogy a legtöbbje ostoba, iszákos fickó.

...Az első napon betolakodott dolgozószobámba a volt had-

* Szántó Bélának (1881—1951) a magyar munkásmozgalom régi harcosának, a KMP egyik megalapítójának és a Tanácsköztársaság volt hadügyi népbiztosának a Tanácsköztársaság 10. évfordulójára, 1929 március 21-ére német nyelven írott feljegyzéseiből közlünk részleteket. A kézirat utolsó oldalai hiányoznak, a hiányzó részt Szántó Béla kéziratban hátrahagyott visszaemlékezéseiből egészítette ki a Párttörténeti Intézet. A kézirat teljes szövegét a Párttörténeti Közlemények 1959 márciusi száma közli.

ügyminisztérium irodaigazgatója, mélyen meghajolt és azt mondta:

— Népbiztos elvtárs! Valószínűleg nem tudja, hogy én mindig kommunista voltam. Szurmayt gyűlöltem, mert nem akart irodaigazgatóvá kinevezni. Megbízhat bennem. Már most megmondom Önnek: itt sok ellenforradalmár dolgozik, ezeket ki kell innen dobni!

Pontosan tudtam, miféle szerzet ez az ember.

A tanácshatalom idejéből legmaradandóbb élményeim a május 2-a utáni szakaszból származnak. Április utolsó napjaiban, amikor a fronton nagyon csúnya volt a helyzet, a népbiztosság egész apparátusa szabotált. Mindenki a tanácshatalom összeomlására számított. Amikor azután a munkásság lelkesedése meghozta a fordulatot és megteremtette a Vörös Hadsereget, újra jobban mentek a dolgok. A tisztek nagy része odaadóan dolgozott, de másik része továbbra is megmaradt a szabotálásnál. Javában folyt az újonnan megteremtett alakulatok felszerelése és frontra küldése. Naponta bejártam minden kaszárnyát, hogy az alakulatok felszerelését ellenőrizzem. Naponta azt kellett megállapítanom, hogy a felszerelést vezető tisztek szabotálnak. Egyik reggel telefonon felhívtak a lakásomon, hogy a felszerelés megakadt, mert nincs anyag. Pontosan tudtam, hogy az előző napon a kaszárnya megkapta a szükséges anyagot. Kimentem hát a kaszárnyába. Ott egy nevetséges figura szalad elém egyenruhában, de széleskarimájú kalappal a fején és jelenti:

— Népbiztos elvtárs, jelentem, a kaszárnyában *minden rendben van!*

— Kicsoda maga? — kérdeztem.

— Én vagyok a kaszárnya parancsnoka!

— Ön hivatásos tiszt?

— Igen, ezredes voltam!

— Mi van a fején? Nevetségessé teszi a Vörös Hadsereget!

— Népbiztos elvtárs! A hadseregnek nincsenek sapkái, az alakulatok civil kalapban kénytelenek a frontra menni!

— Kaszárnyaőrség! Azonnal tartóztassák le ezt az embert! — adtam ki a parancsot, azután átkutattam a ruharaktárakat. A szükséges felszerelés természetesen ott volt és az alakulatok még aznap este kimentek a frontra.

A munkásság lelkesedése és forradalmi áldozatkészsége május 2-án megteremtette a Vörös Hadsereget. Felejthetetlenek számomra azok a napok, amikor megalakítottuk a hadsereget. De nem volt tüzérségünk. A demokratikus népköztársaság idején a néphadseregnek mindössze néhány ütege volt, amelyeket a Vörös Hadsereg átvett, s május 2-ig nem is volt több. Állítólag a világháború összeomlásakor a tüzérség egész felszerelése az ország

határain kívül maradt, s ezért nem volt sem a köztársasági kormány néphadseregének, sem a magyar vörös hadseregnek tüzérsége.

De az a 98 zászlóalj, amelyet a munkásság lelkesedése május 2-án megteremtett, a tüzérséget is előcsalogatta rejtekhelyéről. Azok a hivatásos tisztek ugyanis, akik a köztársasági kormány idején az imperialista hadsereg leszerelését végrehajtották, elrejtették az egész tüzérségi felszerelést. Amikor a köztársasági kormány tüzérséget akart felállítani, azt mondták, hogy a tüzérségi felszerelés igen hiányos, teljes tüzérségi anyag nincs. Mikor azonban május 2-án 98 zászlóaljával készen állt a Vörös Hadsereg, s amikor a hivatásos tisztek látták, hogy komollyá válik a dolog a hadsereggel, akkor megszületett a vörös tüzérség is. Jellemző, hogyan történt.

Mikor május 2-a után a vörös gyalogság már megalakult, és a tüzérség hiánya lidércnyomásként nehezedett a tanácshatalomra, magamhoz hivattam egy általánosan elismert tüzérségi szakértőt, a monarchista hadsereg volt tüzérezredesét, akiről az a hír járta, hogy ellenforradalmi beállítottságú, tehát tanácsos lesz óvatosan bánni vele.* Kijelentései hűségesen tükrözték a Vörös Hadseregbe belépett hivatásos tisztek nagy részének hangulatát. Arra a kérdésemre, hogy miként vélekedik egy tüzérség nélküli hadseregről, kijelentette:

— Neveltetésem és múltam alapján nem vagyok forradalmár. A forradalom eddigi folyamán inkább ellenforradalmárrá lettem. A kormánynak és az országnak hadsereg nélkül el kell pusztulnia. A köztársasági kormány pacifizmusból megsemmisítette a régi hadsereget, sőt még egy igazi hadsereg megteremtésének feltételeit is. A tanácskormány május 2-ig általában tovább folytatta a csődbe jutott köztársasági kormány hadügyi politikáját. Most azonban komoly fordulatot látok. Látom, hogy a kommunisták a tanácskormányban fölülkerekedtek. Látom, hogy a kommunisták értenek ahhoz, hogyan kell a tömegeket az ország védelmére mozgósítani és hogyan kell hadsereget teremteni. Ez tisztelettel tölt el! Nem vagyok kommunista, katona vagyok! Rendelkezésére bocsátom szaktudásomat, lelkiismeretesen fogok dolgozni és minden parancsát teljesítem!

Beszélgetés közben végül is azt mondtam neki: — Körül kell néznünk, hogy a lehető leggyorsabban felállíthassuk a tüzérséget! — mire így válaszolt:

— 48 órán belül beterjesztem Önnek terveimet!

Két nap múlva az ezredes a következőket jelentette:

— 48 órán belül hadosztályonként négy üteg, továbbá 48 óra

* Schreiner tüzérezredesről van szó.

múlva további két-két üteg áll menetkészen. Abban a helyzetben vagyunk, hogy tüzérségünket két héten belül hadosztályonként 8 ütegre, négy hét alatt hadosztályonként 12 ütegre szaporítsuk, feltéve, hogy a szükséges legénység és a lovak rendelkezésre állnak. Tüzérségi anyag elegendő van raktáron. Tüzérségi muníciójával egy évre el vagyunk látva.

Az ezredes jelentése azt a benyomást keltette bennem, hogy nagyzol. Néhány kérdés után kijelentette:

— Én mindig csak a minimumát ígérem annak, amit be is tudok tartani. A határidőket még rövidíthetjük is, sőt az ütegek hadosztályonkénti számát még emelhetjük is!

Néhány nap múlva Vörös Hadseregünk már kitűnő tüzérséggel büszkélkedhetett, amely a későbbi harcokban elért teljesítményeivel nagy dolgokat vitt végbe. A vörös tüzérség nemcsak a Vörös Hadseregnek, hanem a tanácshatalomnak is büszkeségévé lett. Nagy tekintélyt szerzett magának az ellenséges hadseregek előtt, s erejéről, felszereléséről és teljesítőképességéről a külföldi kapitalista sajtó valóságos legendákat terjesztett.

Az említett tüzérezredes egyéb személyi tulajdonságaival is egész embernek bizonyult. A többi tiszt mindig „elvtárs"-nak szólított engem. Néhányan közülük ezt komolyan is vették, kommunista irodalmat kezdtek olvasni és alkalmazkodni próbáltak a tanácshatalomhoz, anélkül, hogy tolakodók lettek volna. Mások ugyanezt tették, de karrierizmusból, s ráadásul még tolakodók is voltak. A Vörös Hadsereg hivatásos tisztjei között ez a tüzérezredes volt az egyetlen ember, aki mindig „népbiztos úr"-nak szólított. Midőn június 24-én Budapesten ellenforradalmi puecs tört ki, és a dunai monitorok a várost lőtték, ez az ember dolgozta ki az elhárító intézkedéseket és visszavonulásra kényszerítette a monitorokat. Büszke volt a vörös tüzérségre. Amikor júliusban megtettük az előkészületeket a Románia elleni offenzívára, azt a kívánságát fejezte ki, hogy bízzuk rá a tüzérség előkészítését. A rábízott feladatot ragyogóan oldotta meg, minden kijelölt ponton tervszerűen átléptük a Tiszát. Ez az ember a tanácshatalom összeomlásáig becsülettel szolgálta a Vörös Hadsereget.

Június vége felé a hivatásos tisztek kezdték mindenféle kifogással kihúzni magukat a szolgálat alól. Elöntöttek a szabadságkérések. Ha teljesítem őket, megbénul a Vörös Hadsereg. Ezért a továbbiakig szabadságtilalmat rendeltem el. Két nappal a szabadságtilalom kihirdetése után futott be hozzám egy hadbiztos szabadságkérése. Elutasítom. Másnap a hadbiztos megjelenik nálam, szóban újra előterjeszti kérését. Újra elutasítom. Két nap múlva jelentik, hogy a hadbiztos szabadságra utazott és csak négy hét múlva tér vissza. Erre a hadbiztost elbocsátottam a szolgálatból.

Másnap reggel megkaptam az összes hadbiztosok beadványát, amelyben kijelentik: szolidárisak az elbocsátott hadbiztossal és követelik szolgálatba való visszahelyezését és számára a szabadság engedélyezését.

A népbiztosság hadbiztosi osztályain nagy izgalom uralkodott, válaszomat várták. Délután két óra tájt valamilyen kifogással bejön hozzám az intendantúra vezetője, aki eddig becsületesen dolgozott. Amint hivatalos megbeszélésünk véget ért, megkérdi tőlem, hogy állást foglaltam-e a beadvány ügyében.

— Igen! — válaszoltam.

— Eddig még semmit sem tudunk róla — mondja ő.

— Semmiféle válasz is válasz!

— Tehát el akarja utasítani? Gondolja meg jól, mit jelent a hadsereg számára az, ha az intendantúra nem dolgozik! — jegyezte meg.

— Az intendantúra dolgozni fog, de nem önökkel! A tisztviselők szakszervezetétől annyi világháborút megjárt katonai csapatszámvivőt és számvivő altisztet kapok, ahányat akarok. Aki akar, elmehet!

A főhadbiztos elsápadt, látta, hogy komolyan gondolom a dolgot.

Fél óra múlva a főhadbiztos megjelent nálam a hadbiztosok írásos nyilatkozatával, amelyben elítélik a hadbiztos önkényes eljárását, s felhívják őt, hogy szakítsa meg „önkényesen kivett" szabadságát és térjen vissza, engem viszont arra kérnek, hogy állítsam újra szolgálatba.

— A hadbiztos ügye részemről el van intézve! — jelentettem ki.

— Népbiztos elvtárs! Fél órán belül jelentkezhetem még egyszer önnél?

— Ha még akkor itt vagyok, igen!

Nem telt fél órába, a főhadbiztos újra ott állt íróasztalom előtt. Átadott egy új nyilatkozatot, amelyet minden hadbiztos aláírt s amelyben kijelentik, megbánták szolidaritási nyilatkozatukat, visszavonják, és tovább akarnak dolgozni.

A június 24-i ellenforradalmi lázadás

Clemenceau június közepén átadott jegyzéke, amelyben az antant-hatalmak nevében közölte Magyarország végleges határait és követelte a csapatok visszavonását ezekre a határokra, erősen demoralizálta a Vörös Hadsereget. A Vörös Hadsereg katonáinak egy része pacifista indokolással ki akart lépni, mert az antanthatalmak határozata szerintük biztosítja az ország békéjét és határait, tehát a további háborúzásnak sem célja, sem értelme nincs. Másik részük viszont — a tisztára parasztalakulatok — a mo-

narchista tisztek hatására úgy érezte, hogy nacionalista céljaik megvalósítása — az ország régi határainak visszaállítása — a jegyzék következtében meghiúsult. A Vörös Hadseregben meglevő pacifista hangulatot a jobboldali szociáldemokraták szították, akik ebben az időben már szoros kapcsolatokat létesítettek az antant-missziókkal és serényen dolgoztak a tanácshatalom megbuktatása érdekében. Az ellenforradalom igen jól ismerte a jobboldali szociáldemokraták és az antantmissziók között lefolyt titkos tárgyalásokat és felkészült az előretörésre. Jól volt informálva a kommunisták és a szociáldemokraták közötti ellentétekről is.

Június közepén, a pártkongresszuson a jobboldali szociáldemokraták támadásra indultak, hogy a kommunistákat kiszorítsák. Támadásuk nem sikerült ugyan, de második előretörésük a tanácsok kongresszusán — ahol Böhm Vilmos, a legbefolyásosabb szociáldemokraták egyike, defetista beszédet mondott — már porondra szólította az ellenforradalmat.

Június 24-én délután 2 órakor megbeszélést tartottam a vezérkarral és a hadtestparancsnokokkal. A megbeszélés 4 órakor végződött. Onnan a budapesti munkástanács ülésére mentem. Az utca képe nyugodt volt, semmi sem jelezte, hogy máris megkezdődött az ellenforradalmi lázadás. A munkástanács ülésén éppen a szociáldemokrata Göndör — akinek újságját ellenforradalmi tevékenység miatt betiltották — izgágáskodott a maga megszokott módján. Éppen akkor, amikor magasra csapott az elvtársak felháborodása ez ellen a fickó ellen, berohant Szamuely György elvtárs az ülésterembe és elkiáltotta magát:

— Önök itt civakodnak, odakint pedig a dunai monitorok felhúzták a nemzeti zászlót és már elérték a Szovjetházat! Kitört az ellenforradalom!

Az ülésen nagy zűrzavar támad, mindenki a kijárat felé igyekszik. Én kikérdezem Szamuely elvtársat a részletek felől, majd a Szovjetházba megyek, hogy személyesen győződjem meg a helyzetről. Odaérkezve látom, hogy a Dunán két monitor úszik, nemzeti zászlóval. Azonnal felsorakoztattam a Szovjetház őrségét s kiadtam a parancsot: távolítsák el mindazokat, akik nem laknak a Szovjetházban, lakoltassanak ki mindenkit a Dunára néző szobákból, tisztítsák meg és zárják le a Szovjetház környékét. Éppen a harmadik emeleten voltam, amikor a monitorok három lövést adtak le a Szovjetházra — mind a három telitalálat volt. A Szovjetház falai erősen megsérültek, de sebesülés nem történt.

Innen a Szovjetház közelében levő IV. hadtestparancsnokságra mentem, amely a budapesti őrszolgálatot látta el. Itt találkoztam Kun Bélával, aki néhány perccel előbb érkezett meg. Haubrich hadtestparancsnok — a vasmunkás-szövetség egyik ismert vezetője — ismertette velünk az eddig felderített eseményeket, a helyzetet és az elrendelt elhárító intézkedéseket. Kiderült, hogy a lá-

zadás megkezdésére a Hungária úti tüzérkaszárnyából adták meg a jelet a Margitszigetre leadott több ágyúlövéssel. Ezzel riasztották a régi katonai akadémia növendékeit, akik már megszállták a józsefvárosi telefonközpontot — amely egyúttal interurbán központ is volt —, majd nemzeti zászlóval felvonultak a monitorok, hogy lőjék a Szovjetházat, ahol a népbiztosok laknak. Időközben megérkezett Jancsik elvtárs is, a Vörös Őrség parancsnoka, aki közölte, hogy a tüzérkaszárnya tisztjei riasztották a legénységet azzal az ürüggyel, hogy gyakorlatozni fognak. Miközben a lövéseket leadták, a legénység felocsúdott, letartóztatta a tiszteket és azonnal átadta őket a Vörös Őrségnek.

Kissé különösnek láttuk a helyzetet, mert minden kerületből olyan jelentések érkeztek, hogy egyébként teljes rend és nyugalom uralkodik. Minden jel arra mutatott, hogy valami nincs rendben a lázadással.

Rövid megbeszélés után a következő intézkedéseket tettük: 1. a munkásság, főként a nagyüzemi munkásság azonnali riasztása és készenlétben tartása; 2. erős járőrszolgálat az egész városban; 3. a telefonközpont visszahódítását Haubrich, a monitorok elleni elhárító intézkedéseket én hajtom végre.

Abból, hogy a katonai akadémiát bevonták a lázadásba, sőt vezető szerepet juttattak neki, arra következtettünk, hogy a hadseregfőparancsnokság vezető tisztjei kapcsolatban vannak a lázadókkal. Kun Béla elhatározta, hogy Gödöllőre, a hadseregfőparancsnokságra utazik, onnan pedig esetleg a frontra, megakadályozni azt, hogy a Vörös Hadsereget is bevonják a lázadásba. Ebben a pillanatban érkezett meg Korvin Ottó elvtárs, a politikai osztály vezetője s közölte Kunnal és velem, hogy teljesen megbízható bizonyítékai vannak arra, hogy a lázadás központja ugyanaz a IV. hadtestparancsnokság, ahol mi éppen most tartózkodunk. Erre elhatároztuk, hogy nem hagyjuk el a hadtestparancsnokság épületét s én minden rendelkezésemet innen adom ki. Azonnal megtettük a szükséges biztonsági és ellenőrzési intézkedéseket.

Időközben a dunai monitorok beszüntették a lövöldözést és elindultak felfelé a Dunán. A népbiztosság tüzérségi osztályának vezetőjével azonnal megbeszéltem a monitorok elleni intézkedéseket és megkezdtük azok végrehajtását. Ezek az egész éjszakát igénybevették.

Este 10 óra felé visszaérkezett Gödöllőről Kun Béla. Nem jó benyomást keltett benne az ottani helyzet. Közvetlen veszély nincs ugyan, de Böhm Vilmos, a tisztek és a tábori vörös őrök magatartása nem kifogástalan. Elhatároztuk, hogy Gödöllőre vezénylünk egy vasmunkás-zászlóaljat, a hadseregfőparancsnokság biztosítására.

Már késő este volt, de a helyzet nem változott. A telefonközpont és a katonai akadémia még mindig a lázadók birtokában, de

a városban tökéletes a rend és nyugalom. Este 11 óra körül csengett Haubrich hadtestparancsnok telefonja. Ezen az estén minden telefonhívás esemény volt számunkra, mert minden alkalommal azt reméltük, hogy hír érkezik a telefonközpont visszahódításáról. Haubrich hadtestparancsnok veszi az egyik kagylót, én a másikat. A legnagyobb meglepetésemre a következő beszélgetést hallom:

— Itt Haubrich hadtestparancsnok!

— Itt a józsefvárosi telefonközpontot megszálló csapat parancsnoka. Haubrich elvtárs, kérem további parancsait!

— Az én *további* parancsaimat? Egyáltalában, hogy került ön oda? Mit keres ön ott?

— Az ön parancsára, Haubrich elvtárs!

— Én önnek semmiféle parancsot nem adtam!

— Dehogynem! Én *öntől* kaptam a parancsot a telefonközpont megszállására!

— Tőlem? Mikor és hol? Én önt nem is ismerem!

— Írásos parancsot kaptam, az ön aláírásával!

— Az én aláírásommal? Én sem önnek, sem senki másnak ilyen parancsot nem írtam alá. De ha ön azt hitte, hogy az én parancsomra cselekszik, akkor most azt parancsolom önnek, hogy azonnal ürítse ki a telefonközpontot!

A beszélgetés itt megszakadt, a megszálló csapat parancsnoka többé nem válaszolt.

Haubrich egész testében reszketett. Esküdözött, hogy semmi köze a lázadáshoz. Szigorú vizsgálatot követel és addig lemond tisztségéről.

Korvin elvtárs délutáni közlései arról, hogy a lázadás központja a IV. hadtestparancsnokságon van, mintha igazolást nyernének. Pillanatnyilag számunkra az volt a legfontosabb, hogy minél gyorsabban likvidáljuk magát a lázadást, s csak azután következhet a Haubrich-rejtély megoldása. Rövid megbeszélés után azt a megbízást kaptam, hogy még az éjszaka folyamán mindenáron hódítsam vissza a telefonközpontot.

A telefonközponthoz hajtatok. Nagy új épület a Mária Terézia téren, a legmodernebb berendezéssel.

Éjjel 12 óra volt. Félelmetes sötétség. A Mária Terézia téren szétlőtték az összes utcai lámpákat, az egész környéken egyetlen lámpa sem világított. Minden épület ablakait szétlőtték, a kerületi munkástanácsét is.*

A késő délutáni órákban Haubrich az én jelenlétemben adott parancsot a 32. gyalogezrednek a telefonközpont visszafoglalására. Amikor odaérkeztem, a sötétben mindkét részről ide-oda lövöldöztek. A vörös parancsnok jelentkezett. Nyomban meg kellett

* A német nyelvű eredeti még egy rövid, csonka szövegrészt tartalmaz. A továbbiakat már Szántó Béla említett magyar nyelvű „Visszaemlékezései"-ből közöljük. — *A szerk.*

állapítanom, hogy a telefonközpont visszafoglalására a mi részünkről nem történtek komoly intézkedések. A IV. hadtestparancsnokság szabotált. A helyzet a következő volt: A telefonközpont épülete kimagaslott a környékbeli épületek közul, lapos volt a teteje, amelyet a ludovikások megszálltak, s ott a gyalogsági tűz ellen nagyszerűen védett pozíciójuk volt, ahonnan az egész környéket uralták. A téren levő templomtoronyban a ludovikásoknak egy gépfegyverosztaga dolgozott. Arra a kérdésemre, hogy milyen erős lehet a ludovikások megszálló osztaga, a vörös parancsnok azt felelte, hogy szerinte 100 embernél nemigen lehetnek többen.

— Mikor kapta ön a parancsot?

— Este hét órakor! — válaszolta a parancsnok.

— Hány halottja és sebesültje van? — kérdezem a parancsnokot.

— Halott és sebesült nincsen.

Magamhoz rendelem a századkürtöst, hogy fújjon „tüzet szüntess!"-t.

A jelre a tűz lassan alábbhagy, mindinkább gyengébb lesz, míg végre néma csend, a fegyverek elhallgatnak. Parlamentereket küldök azzal, hogy a ludovikások parancsnoka azonnal jelentkezzen nálam, a kerületi munkástanács helyiségében.

Eltelt 20 perc, a parlamenterek nem tértek vissza. Erre üzenetet küldök, hogy a parlamenterekért az épületben levő minden ludovikás saját életével felel.

Alig 15 perc múlva a parlamenterek kíséretében jelentkezett nálam a ludovikásoktól egy főhadnagy:

— Maga a parancsnok? — kérdeztem.

— Nem, én a helyettese vagyok. A parancsnokot nem találjuk! — felelte.

— Én azt a parancsot adtam, hogy nálam a parancsnok jelentkezzen!

— Akkor én visszamegyek — feleli a főhadnagy —, hogy megkeressem a parancsnokot.

— Maga itt marad! A parancsnok majd egyedül is megtalálja ide az utat.

— Népbiztos úr, engedje meg, hogy néhány sorban tanácsoljam neki, hogy jöjjön ide.

— Megteheti!

A főhadnagy levelét egy küldönc elvitte és alig 15 perc múlva jelentkezett nálam Szabó László főhadnagy, a ludovikások századparancsnoka, akinek a következő parancsot adtam: „20 percen belul jelentést várok arról, hogy a ludovikás-század a telefonközpont udvarán kettős rendekbe sorakozva, fegyvert gúlába rakva, készen áll!

— Néhány feltételt állítanék! — felelte a főhadnagy.

— Nincsen semmi feltételnek helye! A parancsot kell végrehajtania. Írásban adja ki a parancsot, de azonnal!

20 perc múlva megkaptam a jelentést, hogy a parancsot végrehajtották. A kerületi munkástanács helyiségében a két tisztnél őrséget hagytam, egyébként a vörös századot bevonultattam a telefonközpontba, amelyet megszállt. Ott még a harmadik ludovikás tisztet is letartóztattam, és másik két társával együtt beszállíttattam a IV. hadtestparancsnokságra, a ludovikás századot pedig személyi motozás után bekísértettem a 32. gyalogezred közeli laktanyájába. A templomtoronyban levő gépfegyverosztag időközben meglógott.

A Ludovika Akadémia másnap délfelé kapitulált. Ugyanebben az időben a monitorok megint megjelentek a Dunán, búcsúzóul még két lövést adtak le, azután elhajóztak dél felé és Jugoszláviában kötöttek ki.

A budapesti üzemek és kaszárnyák munkássága a lázadást 20 óra leforgása alatt erélyes fellépéssel elnyomta. Ebben a harcban — túlnyomórészt a Ludovika Akadémia körüli harcokban — a budapesti munkásság 18 bátor harcosa esett áldozatul.

A budapesti lázadással szoros szervezeti kapcsolatban állott az újpesti Mauthner-bőrgyár csatlakozása az ellenforradalomhoz. A Mauthner-bőrgyári lázadás megkezdésére óbudai monitorok lövései adták a jelet. 13 srapnellövést adtak le Ujpest felé, amelyek egy vöröskatonát megoltek, nyolc embert pedig súlyosan megsebesítettek. Az újpesti direktórium azonnal riadót fúvatott és a városházára rendelte a munkászászlóaljak parancsnokait. A beérkezett jelentésekből kitűnt, hogy Újpesten egyedül a Mauthner-bőrgyár csatlakozott az ellenforradalomhoz. A gyár falára felhúzták a nemzetiszínű lobogót, a gyárőrség pedig nemzetiszínű kokárdákat kitűzve cirkált a Váci úton. Miközben harsányan bőgtek az újpesti gyárak szirénái, a Mauthner-gyárból nemzetiszínű lobogó alatt egy autó hajtott ki és a bennülők szidalmazták a proletárdiktatúrát. Amikor az autó a villanygyár előtt megállt, hogy annak dolgozóit csatlakozásra szólítsa fel, a villanygyár munkásai az autóban ülő ellenforradalmárokat — egy főiskolai hallgatót, egy sofőrt, a vízművek egy hivatalnokát és egy polgárembert — agyonlőtték. Az újpesti munkásság egységes fellépése néhány órán belül elfojtotta a Mauthner-bőrgyári lázadást, amelyben a gyár munkásságának csak kisebbik, politikailag elmaradott része vett részt. Maga a lázadás a gyáron kívül álló polgárok vezetése alatt állott.

Sokkal komolyabb volt a pestmegyei ellenforradalmi felkelés, amely Kalocsáról, az érsekség székhelyéről indult ki. Volt katonatisztek vezették, akik a falvak népét antiszemita jelszavakkal mozgósították, becsődítették Kalocsára és ott felfegyverezték. Miután a kisszámú vörös őrséget lefegyverezték és a vá-

rost hatalmukba kerítették, a kalocsai pártszervezet elnökét, Csapó elvtársat, a városháza udvarán kivégezték és több vörös őrt legyilkoltak. Az ellenforradalmi felkelés Kalocsán kívül több községre terjedt ki, köztük Dunapataj, Kunszentmiklós, Tass, Szalkszentmárton, Harta, Dunavecse, Lacháza, Solt, Apostag, Szentbenedek, Miske. A Kormányzótanács az ellenforradalmi felkelés leverésével Szamuely Tibor elvtársat bízta meg, aki — megfelelő fegyveres erő igénybevételével — 3 napi heves harc után, amelyben ágyúkat is bevetettek, és amelyben a felkelők oldalán több mint 300 halottat számláltak — teljesítette feladatát.

Az ellenforradalom szálait csak részben sikerült kibogozni. Arkner József, az óbudai katonai kikötő jobboldali szociáldemokrata politikai megbízottja, a Vasmunkás Szövetség ismert tagja, a dunai flottilla tisztjeit és a hadügyi népbiztosságon dolgozó volt tisztek egy csoportját állandóan informálta a szociáldemokrata jobboldali bürokrácia soraiban végbemenő eseményekről, a hadügyi népbiztosok cselekedeteiről stb. Ezek az információk nemcsak serkentették a volt tisztek ellenforradalmi tevékenységét, hanem azt a meggyőződést is keltették bennük, hogy egy esetleges fegyveres lázadásban a jobboldali szociáldemokraták részt fognak venni. A IV. hadtest vezérkari főnöke, Lajtos volt százados, közölte az ellenforradalmi volt tisztekkel, hogy a IV. hadtest szociáldemokrata parancsnoka, Haubrich, hajlandó a lázadás élére állni. A statárium elrendelése június 24-én, a végrehajtó hatalom átruházása Haubrichra, ezen rendelet megjelenése a lapok első oldalán és falragaszokon — mind a lázadás megkezdésére szóló jeladásként szolgáltak.

Az Engels tüzérségi laktanya szociáldemokrata politikai megbízottja június 24-én „eltávozott" és engedte, hogy a volt tisztek ott szabadon garázdálkodjanak. Ezek Haubrich nevében a kaszárnyában szigorú készültséget rendeltek el. Amikor a vörös tüzérek ennek oka felől érdeklődtek, a volt tisztek kijelentették, hogy Haubrich ellenforradalmi összeesküvésnek jött a nyomára, a szigorú készültség egy esetleges lázadás elnyomását célozza. „Haubrich majd megmutatja, mi is az a proletárdiktatúra!" Két órával később a tisztek tüzet nyitottak a Margitszigetre.

Az elfogott tisztek azt vallották, hogy ők az összes parancsokat Lajtos századostól, de Haubrich nevében kapták, Haubrichhal azonban sohasem tárgyaltak. A józsefvárosi telefonközpont elfoglalására szóló parancs, amelyet állítólag Haubrich írt alá, ekkor már meg volt semmisítve, annak valódiságát már nem lehetett kivizsgálni és megállapítani. Lajtos százados megszökött, kihallgatni nem lehetett. Magára a lázadás tervére nézve a volt tisztek kijelentették: őket biztosították arról, hogy a tüzérség jeladása után, azután, hogy a józsefvárosi telefonközpontot megszállták és a monitorok megkezdték tevékenységüket, Haubrich

a munkásságot a kommunisták ellen fogja mozgósítani, s az ellenforradalom élére áll. Haubrich természetesen mindezt tagadta és mindvégig kitartott amellett, hogy neki a lázadáshoz semmi köze sem volt, az ő nevével visszaéltek.

Megcáfolhatatlanul bebizonyosodott, hogy Haubrich, mint hadtestparancsnok, a volt tisztekkel együtt kocsmázott, részeg és józan állapotában helyeselte a tisztek ellenforradalmi kijelentéseit, s ő maga is tett ellenforradalmi megjegyzéseket a kommunistákra és a tanácshatalomra s ezzel serkentette a tiszteket és kétségkívül azt a meggyőződést keltette bennuk, hogy a lázadást az ő oldalukon végig fogja csinálni...

*

Az ellenforradalmi összeesküvés áldozatainak a temetése 1919 június 29-én volt. Budapest munkássága hatalmas demonstrációval egybekötött temetést rendezett a Tanácsköztársaság hősi halottainak. Díszsírban helyezték el Szokoli József, Korbély Ferenc, Lajkó Ferenc, Gyenis Géza, Szabó I. István, Pető Gyula, Grósz Mór, Pigécz István és Szentgáli Ferenc elvtársakat, a 32. vörös gyalogezred; Meleg János, Deutsch János, Budai Gusztáv, Hermin Mihály elvtársakat, az 1. voros gyalogezred hős katonáit, Szóry István elvtárs vorostuzért, Lőwy Béla elvtárs politikai megbízottat, továbbá Blausch, Gosztonyi és Kósa elvtársakat. Az elesettek közül Korbély Ferenc és Lőwy Béla elvtárs a KMP alapító tagjai közé tartozott.

A budapesti munkások, sőt nemcsak a budapestiek, hanem a vidékiek is, a jobboldali szociáldemokrata aknamunka ellenére, erélyes fellépésukkel és határozott cselekvésukkel elnyomták az ellenforradalmi összeesküvést és megvédték a tanácshatalmat.

Közli: *dr. Szántó Rezső*

A Nemzetközi Ezredek szervezése a Tanácsköztársaság idején

Írta GÁBOR MÓZES

...Március 21-én, késő délután híre jött, hogy a kormány lemondott.

A szociáldemokrata párt vezetői felkeresték a Gyűjtőfogházban Kun Bélláékat. Ott megállapodtak a két párt egyesülésében a marxista—leninista program alapján, a Tanácskormány megalakításában és a proletárdiktatúra kikiáltásában.

Bár kissé kétkedve fogadtam ezt a számomra hihetetlenül hangzó hírt, mégis néhány elvtársammal sietve elindultunk a Visegrádi utcai párthelyiségbe. Az utcán már szürkült, csendes eső szemerkélt. Villamosnak, vagy bérkocsinak nyoma sem volt és így gyalog tettük meg az utat. Alighogy kiértünk a Teréz körútra, már itt is, ott is elhangzott egy-egy kiáltás: „Éljen a proletárdiktatúra!" Tehát már mások is hallották a hírt, — mégis csak igaz lehet! A Visegrádi utca odaérkezésünkkor még egészen néptelen volt, de a párthelyiséget már nyitva találtuk. Négy elvtárs és egy elvtársnő tartózkodott ott. Egyiküket sem ismertük. Mindenekelőtt összeköttetést próbáltunk teremteni a miniszterelnökségi palotával, hogy valakitől utasítást kérjünk a további teendőket illetően. A telefonközpont nem kapcsolta a miniszterelnökséget. Közben mind többen és többen gyülekeztek a párthelyiségben és az utcán is nagy tömeg verődött össze. Egymás után érkeztek a küldöttségek, mindegyik a kommunista párt iránti hűségéről biztosított bennünket.

A hűségesküt letenni szándékozó küldöttek között volt a ludovikásoké és a mészáros- és hentes-szakszervezet vezetőségéé — most éles bárdok nélkül.[1]

Alighogy beesteledett, már komolyabb dolgunk is akadt. Jelentések érkeztek, hogy a rendőrség és védőrség eltűnt az utcá-

[1] 1919. február 21-én, a kommunista vezetők letartóztatásának napján, az SZDP tüntetést szervezett a kommunisták ellen. A húsipari szakszervezet bárdokkal vonult fel a tüntetésre.

ról és huligánok kezdték feltörni az üzleteket, elsősorban az élelmiszer- és ékszerüzleteket.

A burzsoá lapok és velük versenyezve a Népszava is, hetek óta azzal a rémhírrel ijesztgették a vagyonukat féltő polgárságot és kispolgárságot, hogy a kommunisták, uralomrajutásuk esetén 48 órás szabadrablást ígértek.

Villámgyorsan meg kellett tehát szervezni az élelmiszer-, ékszer- és más üzletek, valamint a bankok őrizetbevételét, már csak azért is, hogy a tulajdonosoknak és igazgatóknak ne legyen módjuk elrejteni az értékeket.

Még az éjszaka folyamán megjelentek a Tanácskormány első plakátjai, amelyek feltétlen nyugalomra hívták fel a lakosságot. Életbe lépett a statáriális rendelet a rablók és fosztogatók ellen.

A párthelyiség hamarosan szűknek bizonyult, ezért rekviráltunk ugyanabban a házban még egy-két irodahelyiséget. Néhány őrjáratot szerveztünk a párthelyiségben erre önként jelentkezők közül, felfegyvereztük őket a kaszárnyákból rövid úton szerzett fegyverekkel, és a fosztogatások megakadályozására, a rablók és fosztogatók letartóztatására küldtük őket. Hajnalra már valamennyi nagyobb bank és ékszerüzlet előtt fegyveres őr vigyázott arra, hogy se a fosztogatók, se a tulajdonosok vagy igazgatók ne tudjanak hozzáférni. A néhány tettenért betörő és fosztogató erősen méltatlankodott. „Még csak egy-két órája vannak uralmon a bolsevikiek és máris csalódtunk bennük! Elsinkófálták a jó 48 órás szabad lopást és rablást!"

A rend és nyugalom fenntartásánál még fontosabb teendő volt a munka folytonosságának biztosítása a gyárakban és az üzemekben. A párthelyiségben önként jelentkező elvtársakból két-három tagú agitációs csoportokat alakítottunk. Ezek a csoportok kora hajnaltól kezdve sorra kimentek a gyárakba és nagyobb üzemekbe, ott rövid rögtönzött gyűléseken megmagyarázták a munkásoknak a proletárdiktatúra kikiáltásának jelentőségét és a munka folytatására hívták fel őket. „A gyár, az üzem most már a mienk, a dolgozóké, most már maguniknak dolgozunk a munkások és parasztok Tanácsköztársaságában" — volt a jelszó.

A kormány március 23-ra, vasárnapra, országos nagygyűlést hívott össze a parlament előtti térre.

Ezen a nagygyűlésen százezres tömeg előtt Kun Béla fejtette ki a Tanácskormány programját. A gyűlés, amelyen vidéki küldöttségek is részt vettek, viharosan ünnepelte a Tanácskormányt, és gyakran, szűnni nem akaró tapssal és éljenzéssel szakította félbe Kun Béla nagyhatású beszédét, és egyhangú lelkesedéssel hagyta jóvá a proletárdiktatúra kikiáltását és a Tanácskormány megalakulását.

A gyűlés után holtfáradtan hazamentem. Március 21 — pén-

tek — óta akkor kerültem először haza. Három napig egyfolytában dolgoztam a Visegrádi utcai párthelyiségben, a gyárakban és az üzemekben, vagy ott, ahová küldtek.

A Hadügyi Népbiztosság felhívást intézett mindazokhoz, akik Szovjet-Oroszország Vörös Gárdáiban, vagy Voros Hadseregében harcoltak, valamint a Magyar Tanácsköztársaság területén tartózkodó orosz és más nemzetbeli hadifoglyokhoz; lépjenek be a magyarországi Vörös Hadsereg alakulóban levő nemzetközi ezredeibe és azonnal jelentkezzenek a nemzetközi ezredeknek a Várban, a Lovarda utcában levő szervező helyiségében.

Első megbízatásom a Nemzetközi Ezred gyors megszervezése és mielőbbi harcképessé tétele volt. A Hadügyi Népbiztosság említett felhívására már két nap múlva a kora reggeli óráktól kezdve tömegesen jelentkeztek az oroszországi volt vörös gárdisták és vörös katonák. Egy nagy csoport már türelmetlenül várt a toborzóhelyiség kinyitására.

A toborzás simán ment. Mindig sok jelentkező volt. Ezekkel én, vagy a párttól hozzám beosztott, vagy a jelentkezők közül általam kiválasztott agitátor rövid beszélgetés során igyekezett megismerkedni és meggyőződni megbízhatóságukról. Ezenkívül mindenkitől megkívántuk, hogy megfelelően igazolja, tagja-e a kommunista, vagy a szociáldemokrata pártnak, vagy valamely szakszervezetnek, vagy hadifogoly volt-e.

Az elsők között jelentkezett Friedrich Gyula, a szaratovi I. Nemzetközi Ezred volt ezredparancsnoka, régi szervezett vasmunkás, aki Szaratovban tagja volt a külföldi kommunisták szaratovi szervezetének. Nagyon megörültem neki.

Az első napon jelentkezőkhöz az épület udvaran rövid beszédet mondtam, Friedrich Gyulát parancsnoknak neveztem ki és azután útnak indítottam őket a kelenföldi laktanyába. Ezt a kaszárnyát jelölte ki nekünk a Tanácskormány. A következő napokon már oly sok volt a jelentkező, és annyira igénybevettek a szervezéssel járó egyéb feladatok, hogy a jelentkezőkkel való beszélgetést és a napjában többször tartandó beszédeket az agitátorokra kellett bíznom.

A hadifoglyoknak és elsősorban az orosz hadifoglyoknak a nemzetközi ezredekbe való minél szélesebbkörű bevonása céljából március végére a hadifoglyok nagygyűlését hívtuk össze a budapesti Műegyetem Múzeum körúti udvarára, a Gólyavárba. A nagygyűlést a Szovjet-Oroszországi Vörös Kereszt budapesti megbízottja azzal nyitotta meg, hogy felolvasta Csicserin szovjet külügyi népbiztos táviratát, amelyben a Magyar Tanácskormány sürgönyére válaszolva felhívta az orosz hadifoglyokat a Tanácshatalomhoz való csatlakozásra.

A toborzás és a szervezés gyorsan haladt előre. Ezért néhány nap múlva az egész ezred részére parancsnoki névsort állítottunk

össze és azt beterjesztettem a hadügyi népbiztosnak, kérve a parancsnokok mielőbbi kinevezését.

Az I. Nemzetkozi Ezred szervezésének befejezése után rögtön hozzáfogtunk a II. ezred felállításához.

Nemsokára a II. Nemzetközi Ezred szervezésének megkezdése után Budapestre érkezett a bécsi Landwehr (honvéd) ezred kommunista zászlóalja, parancsnokának és komiszárjának vezetésével. Ebből az osztrák zászlóaljból szerveztük meg azután a III. Nemzetkozi Ezredet.

Az osztrákok megérkezését követő másod, vagy harmadnap érkezett Budapestre egy Smuts nevű magasrangú angol tiszt, mint az antant megbízottja. Emlékezetemben úgy maradt meg, hogy ő volt az az egykori búr generális, aki az angol—búr háborúban elárulta a búrokat, és átment az angolok szolgálatába. Ez az angol tiszt „informálódni" jott hozzánk.

A Tanácskormány elhatározta, hogy felvonultatja Budapest utcáin a három Nemzetközi Ezredet, hadd lássa és jelentse urainak ez a Smuts, hogy komolyan hozzáfogtunk a fegyveres erők szervezéséhez.

Az MSZMP K. B. Párttörténeti Intézetének visszaemlékezés-gyűjteményéből

KRITIKA ÉS KÖNYVISMERTETÉS

Marx: Értéktöbblet-elméletek

Kossuth kiadó, 1958.

Első rész

A marxista irodalom terjesztésének jelentős eseménye Marx: „Értéktöbblet-elméletek" című alapvető műve I. kötetének magyar nyelvű kiadása. A marxizmus hazai tanulmányozóinak régi kívánsága teljesült ezzel, s „A tőke" magyar nyelven hozzáférhető anyaga vált teljesebbé.

Az „Értéktöbblet-elméletek" elmélettörténeti mű, amely negyedik könyvként szervesen kapcsolódik „A tőke" magyar nyelven már megjelent három kötetéhez. Utóbbiakban Marx hatalmas történeti tényanyagra támaszkodva a tőkés termelési mód mozgástörvényeit tárta fel. Nem szorítkozott azonban csupán a termelési viszonyok vizsgálatára, hanem megvizsgálta a közgazdasági elméleteket is. Megmutatta, hogy a tőkés gazdaság valósága különböző történelmi korszakokban miként tükröződött a polgári társadalom különböző osztályai ideológusainak tudatában. „A tőke" mindhárom kötete bőségesen tartalmaz elmélettörténeti anyagot, hiszen Marx saját nézeteit — ahogyan azt „A tőke" alcíme „A politikai gazdaságtan bírálatához" is kifejezésre juttatta —, polemikusan, a polgári közgazdák nézeteivel vitázva fejti ki. A történelmi feladat is erre kötelezte. Marxnak, aki az általa kidolgozott politikai gazdaságtanában forradalmi módon szakított mindazzal, ami a fennálló osztálytársadalmat védi, kritikailag fel kellett dolgoznia az évszázadok folyamán felhalmozott politikai gazdaságtan tudásanyagot. Szükség volt ezek bírálatára azért is, hogy a munkásmozgalomban uralkodó helytelen nézeteket felszámolják s így lehetővé tegyék a marxizmus behatolását, a társadalom törvényszerűségének felismerését és elsajátítását. Az elmélettörténeti anyag azonban kidolgozása során túlnőtt „A tőke" három kötetének keretein, és Marx lassan arra az elhatározásra jutott, hogy külön könyvben, „A tőke" negyedik részeként fogja kidolgozni.

Az „Értéktöbblet-elméletek"-ben Marx az elmélettörténeti anyagot problémakörök szerint csoportosítja. Az elméletek tárgyalása során igyekszik feltárni a különböző közgazdasági irányzatok között fennálló eszmei kapcsolatot, mintegy kidomborítva azt a tényt, hogy adott kor gondolkodása az előző koroktól örökölt gondolati anyag felhasználására épül. Ugyanakkor tudományos módszerének megfelelően az egyes elméleteket a termelési viszonyokból kiindulva elemzi, s így „A tőke"

negyedik könyve is a történelem és a logika egységét juttatja kifejezésre. Magától értetődő tény ez az érett marxizmus termékeinél, mégis hangsúlyoznunk kell, mert a revizionista Hilferding kétségbevonta az „Értéktöbblet-elméletek" materialista módszerét.

Figyelmét teljesen lekötötték a különböző elméleti irányzatok között Marx által feltárt eszmei kapcsolatok s azt állította, hogy Marx csupán a közgazdasági elméleti rendszerek logikai összefüggésének ábrázolására törekedett s nem tárta fel a kapcsolatukat a társadalmi termelési viszonyokkal. Marx tudományos módszerének durva meghamisítása ez.

De maga Kautsky, aki az „Értéktöbblet-elméletek"-et Engels halála után sajtó alá rendezte, sem értette meg a mű szerkezeti felépítését, az elméletek kaotikus halmazát látta csupán benne, s ezért önkényes „feldolgozásnak" vetette alá. Ahogyan az új kiadás kiadói előszava is utal rá, felborította az anyag elrendezését és külsőleges, krónológiai szempontból a tárgyak, szerzők időrendje szerint csoportosította a fejtegetéseket, megbontva ezzel a problématörténeti tárgyalásokat, sok helyütt szétszaggatva a problémák belső összetartozását. Számos rövidítés és kihagyás van a Kautsky-féle kiadásban, amelyeknek nem egyszer elvi fontosságú részek estek áldozatul, máshol pedig Kautsky önkényesen beleírt a marxi szövegbe. Mindenképpen szükségessé vált tehát az „Értéktöbblet-elméletek" megbízható szövegű kiadása, amely teljesen Marx kéziratára támaszkodik.

Az „Értéktöbblet-elméletek"-et tanulmányozva döbben rá az olvasó igazán arra a hatalmas eszmei forradalomra, amit Marx munkássága a politikai gazdaságtan területén jelentett, s ismeri fel a tudományosság és a pártosság szoros kapcsolatának döntő jelentőségét a politikai gazdaságtan területén. A politikai gazdaságtan Marx előtt az angol polgári klasszikus közgazdászok tanításában érte el fejlődésének legmagasabb fokát. Az angol polgári klasszikusok a haladó polgárság ideológusai voltak, ezért tudták a politikai gazdaságtant tudományosan művelni. Elméleti rendszerük a marxizmus egyik forrásává vált, s nézeteik bírálata központi helyet foglal el az „Értéktöbblet-elméletek"-ben. Az angol polgári klasszikusok kutatási körét azonban osztályhelyzetük korlátozta. A polgári politikai gazdaságtan műveikben áthághatatlan korlátokhoz érkezett. Tudományosan tovább polgári alapon már nem fejlődhetett, csak a munkásosztály álláspontján állva lehetett továbbfejleszteni. A polgári szemlélettel való gyökeres szakítás, és a politikai gazdaságtannak a polgári korlátok ledöntése révén való továbbfejlesztése jelentette a marxi forradalmat a politikai gazdaságtan területén. A marxizmus tehát *lényegileg* különbözik a polgári klasszikus politikai gazdaságtantól, s ez osztályhelyzet különbségén nyugszik.

Marx az „Értéktöbblet-elméletek"-ben, mint azt a mű címe is jelzi, elsősorban a különböző közgazdasági irányzatok értéktöbblet-elméletével s az alapjukul szolgáló értékelméletével foglalkozik. Számára, aki az értéktöbbletet tekinti a politikai gazdaságtan sarkkövének, az egyes kozgazdasági irányzatok tudományos vol-

tának fokmérője értéktöbbletelméleteik. Nyomon kísérve az értéktöbblet-elmélet kialakulását, Marx feltárja a fiatal, feltörekvő polgárság haladó közgazdászainak a primitív kifejezési mód mögött rejlő, gyakran zseniális mondanivalóit, s leleplezi a csiszolt, választékos mondatokkal takart lapos, vulgáris gondolatokat. Megmutatja egyúttal azokat a korlátokat, amelyeket egyrészt a termelési viszonyok fejletlensége, másrészt az illető teoretikus polgári osztályhelyzete emelt az értéktöbblet problémájának vizsgálata elé.

A polgárság első közgazdái „az értéktöbbletet... tisztán a *cseréből* magyarázzák, az árunak értékén feluli eladásából". (Marx: Értéktöbblet-elméletek I. Bpest, 1958. 9. old.) A XVII. században élt Wiliam Pettynél viszont Marx éles szeme felismeri, hogy már „van sejtelme az *értéktöbblet* természetéről, noha csak a földjáradék formájában foglalkozik vele". (I. m. 145. o.) Petty műveiben helyenként az áruk értékét a bennük foglalt viszonylagos munkamennyiséggel határozta meg, s így a járadék nála „egyenlő az össztermék minusz a munkabér és vetőmag — a járadék valójában egyenlő a többlettermékkel, amelyben a többletmunka tárgyiasul". (I. m. 319. old.) Petty műveiben azonban az a törekvés, hogy a gazdasági jelenségeket a termelésből kiindulva magyarázza meg, még erősen keveredik a forgalomhoz tapadó szemlélettel. Értékalkotónak például csak a nemesfémet termelő munkát tekinti, s a többi munkafajtát csak annyiban ismeri el értékalkotónak, amenyiben termékeit nemesfémre lehet cserélni.

Viszonylag nagy terjedelemben foglalkozik Marx az „Értéktöbbletelméletek" I. kötetében a fiziokraták nézeteivel. „A fiziokraták — állapítja meg róluk — az értéktöbblet eredetéről való vizsgálódást a forgalom területéről magának a közvetlen termelésnek a területére tették át és ezzel megvetették a tőkés termelés elemzésének alapját." (I. m. 13. old.) Valamennyi termelési ág között azonban csak a mezőgazdaságban tudták felismerni az értéktöbblet létrejöttének színterét.

Ennek okát Marx elsősorban abban látja, hogy a „munkaképesség *értéke* és *értékesítése* közti különbség — tehát az értéktöbblet, melyet a munkaképesség megvétele szerez meg a munkaképesség alkalmazójának — a legkézzelfoghatóbban, legvitathatatlanabbul minden *termelési ág* közül a *mezőgazdaságban*, az őstermelésben jelenik meg. A létfenntartási eszközöknek az az összege, melyet a munkás évről évre felél, vagy az az anyag-tömeg, melyet elfogyaszt, csekélyebb mint a létfenntartási eszközöknek az az összege, melyet megtermel. A manufakturában egyáltalában nem látszik közvetlenül, hogy a munkás termeli a létfenntartási eszközeit és a létfenntartási eszközein felüli többletet. A folyamatot vétel és eladás, a forgalom különböző aktusai közvetítik, és megértése megköveteli az egyáltalábanvaló érték elemzését. A mezőgazdaságban a folyamat közvetlenul megmutatkozik a megtermelt használati értékeknek a munkás által elfogyasztott használati értékeken feluli többletében, tehát felfogható az egyáltalában-való érték elemzése nélkül, az érték természetének világos

megértése nélkül is. Tehát akkor is, ha az értéket használati értékre, ezt pedig egyáltalában anyagra redukálják." (I. m. 14.)

Az értéktöbblet forrását azonban a fiziokraták nem a túlmunkában, hanem a természetben látták. A fiziokraták közül Turgot az — állapítja meg Marx —, aki a legjobban közelítette meg az értéktöbblet lényegét. „Ő a ‚merő természet-adományát' is helyenként úgy ábrázolja, mint *többletmunkát*, s másrészt annak szükségszerűségét, hogy a munkás a munkabérén felül megmaradót átengedje, abból magyarázza, hogy a munkás el van oldozva a munkafeltételektől, és hogy ezek szembelépnek vele egy osztály tulajdonaként, amely kereskedést folytat velük." (I. m. 21—22. old.)

Marx részletesen elemzi a fiziokraták vizsgálódásainak korlátait, rámutatva arra, hogy ezek Franciaország akkori társadalmi viszonyaiból fakadnak. A tőkés termelés „éppen kiszabadítja magát a feudális társadalomból és ez utóbbit immár csak polgári módon értelmezi, de a maga sajátságos formáját még nem találta meg..." (I. m. 20. old.) Ennek következtében a fiziokraták elméleti rendszerében az előremutató polgári eszmék a feudális vonásokkal keverednek. „Egyfelől a földjáradék — tehát a földtulajdon valóságos gazdasági formája — ki van hámozva feudális burkából, redukálva van a — munkabéren felüli — puszta értéktöbbletre. Másfelől viszont ez az értéktöbblet feudalisztikus módon a természetből, nem pedig a társadalomból, a földhöz való viszonyból, nem pedig az érintkezésből (Verkehr) van levezetve." (I. m. 19. old.)

Számos közgazdász értéktöbblet-elméletét elemzi Marx műve első kötetében, a legnagyobb helyet azonban Adam Smith közgazdasági nézetei vizsgálatának szenteli. Az áru értékét Smith különbségnélküli emberi munkával határozza meg, s így „az értéktöbbletet... mint az *általános kategóriát* fogja fel." (I. m. 52. old.) Ábrázolásában az érték, vagyis a munkásnak munkamennyiség, amit a munkások a nyersanyaghoz hozzátesznek két részre oszlik: az egyik megfizeti béruket, a másik a tőkés profitját. Utóbbit tehát Smith abból vezeti le, hogy az áruhoz hozzátett munka egy részét a tőkés nem fizette meg. Ugyanígy ábrázolja Smith a földjáradék létrejöttét is, hangoztatva, hogy a földesurak szeretnek ott is aratni, ahol nem vetettek. Marx megjegyzi: „Ezzel Smith felismerte az értéktöbblet igazi eredetét." (I. m. 50. o.) Azonban Smith kutatása körét polgári osztályhelyzete korlátozta. Bár az értéktöbbletet általános kategóriaként fogta fel, mégsem választotta el az értéktöbbletet mint olyat, külön kategóriaként azoktól a különös formáktól, amelyeket a profitban és a földjáradékban ölt. Innen ered vizsgálódásában sok tévedés és fogyatékosság, amelyekkel Marx behatóan foglalkozik, s amelyek következtében Smith gyakran hamis álláspontot képvisel a profit és a földjáradék kérdésében. Marxnak hatalmas munkát kellett elvégeznie míg „A tőké"-ben az igazán tudományos értéktöbblet-elméletet kifejtette.

Marx rámutat arra, hogy az értéktöbblet és a profit azonosításából a következő súlyos ellentmondás fakad Smith-nél: egyrészt az értéktöbbletet a pótlólagos munkamennyiségből vezeti le,

amit a munkás munkabérén felül ad a tőkésnek, s ebben az ábrázolásban a tőke nyersanyagból és munkaeszközökből álló részének semmi köze sincs az értéktöbblet előállításához. Másrészt az értéktöbblettel azonosított profitot Smith úgy ábrázolja, mint ami az előlegezett tőke nagyságával arányos, függetlenül attól, hogy a szóbanforgó tőke mennyi munkamennyiséget hozott mozgásba. Ezért Smith helyenként felborítva tudományos értéktöbbletelméletét, a profitot a tőkés érdekéből magyarázza, arra hivatkozva, hogy a tőkésnek „nem volna érdeke alkalmazni ezeket a munkásokat, ha munkatermékük eladásából nem számítana valami többre, mint amennyi tőkéjének pótlásához elegendő; és nem volna érdeke inkább nagy, mint kis tőkét alkalmazni, ha profitja nem állna valamilyen arányban tőkéjének terjedelmével." (Idézi Marx I. m. 60. old.)

Azonosítva az értéktöbbletet a profittal Smith gyakran feladja tudományos munkaérték-elméletét, s a jövedelmeket tekinti értékmeghatározóknak. Az érték — termelési ár számára megoldhatatlan problémája késztette Smith-t erre a lépésre, ezzel azonban Marx az „Értéktöbblet-elméletek" II. kötetében foglalkozik részletesebben.

Az „Értéktöbblet-elméletek" első kötetében a smith-i értéktöbblet-elmélet egy további hiányosságára is rámutat Marx. Smith felismeri, és ez erőssége, hogy a munka és a tőke közötti cserénél a munkás több munkát teljesít a tőkésnek, mint amennyit tőle munkabér fejében kap, ebből viszont helytelenül azt a következtetést vonja le, hogy mihelyt a munkafeltételek a földtulajdon és a tőke formájában a bérmunkával szembelépnek, a munkaidő már nem az áruk csereértékét szabályozó immanens mérték többé. Az áru értékét Smith most már az áruért vásárolható eleven munka mennyiségével határozza meg. Ricardo bírálta Smith-t értékelméletének ezért a helytelen változatáért, de képtelen volt Smith tévedésének forrását feltárni. Marx mutatott rá, hogy „nem is lehetett megmagyarázni az ellentmondást, amíg a tőkét közvetlenül a munkával, nem pedig a munkaképességgel állították szembe." (I. m. 43. old.)

Szorosan kapcsolódnak a polgári értéktöbblet-elméletekhez az első kötet azon fejezetei, amelyekben *Marx a termelő és a nem-termelő munkára vonatkozó polgári álláspontokat bírálja.*

A fiziokraták azt a helyes nézetet képviselték, hogy tőkés álláspontról csak az a munka termelő, amely értéktöbbletet hoz létre, mégpedig nem önmagának, hanem a termelési feltételek tulajdonosának. Szerintük azonban csak a mezőgazdasági munka produktív, s ily módon elméleti rendszerük, állapítja meg Marx, a feudalizmus polgári reprodukálása. A merkantilisták anélkül, hogy ennek tudatában lettek volna, hasonló nézetet képviseltek a termelő munkáról. A munka elképzelésük szerint csak azokban a termelési ágakban produktív, amelyeknek termékei külföldre szállítva több pénzt hoznak be az országba, mint amennyibe kerültek, illetve amennyit értük ki kellett vinni.

Marx a termelő és nem termelő munka kérdésében is elsősorban Adam Smith nézeteinek vizsgálatával foglalkozik a legtöbbet. Rámutat arra, hogy Smith egyrészt

helyesen hangsúlyozza, hogy csak az a munka termelő, amely értéktöbbletet termel. „A termelő munka itt a tőkés termelés álláspontjáról van meghatározva — írja Marx — és A. Smith fogalmilag kimerítette a dolgot magát, fején találta a szöget — egyik legnagyobb tudományos érdeme ez (ahogy Malthus helyesen megjegyezte, az egész polgári gazdaságtannak ez a termelő és nem-termelő munka közötti kritikai megkülönböztetés marad az alapja), hogy a termelő munkát mint olyan munkát határozza meg, *amely közvetlenül a tőkével cserélődik ki...*" (I. m. 121—122. old.)

Ezzel azután Smith azt is meghatározta, mi a nem termelő munka, amely nem tőkére, hanem közvetlenul jövedelemre cserélődik, munkabérre, profitra (és alkatrészeire) és földjáradékra. Ezt a meghatározást — mutat rá Marx — nem a munka anyagi meghatározásából, hanem abból a meghatározott társadalmi formából, azokból a termelési viszonyokból vette, amelyekben ez a munka megvalósult.

Abban a mértékben azonban, amelyben a tőke az egész termelést aláveti magának, mindinkább anyagi különbség is támad a termelő és nem termelő munkások között. Mivel az előbbiek csekély kivétellel leszámítva, kizárólag árukat termelnek, míg az utóbbiak csekély kivétellel, csak személyi szolgálatokat teljesítenek. Ez egyike azon okoknak, állapítja meg Marx, amelyek Smith-t arra késztették, hogy a termelőmunka első meghatározásához egy másodikat is fűzzön, amely szerint az a munka termelő, amely árut termel. Itt a termelőmunka meghatározása már nem az értéktöbblet termelésére vonatkozik. A termelőmunkának ezt a második meghatározását Smith elsősorban a fiziokraták elleni harcban használta fel, akik az ipari munkát meddőnek tekintették.

Smith a fiatal burzsoázia merészségével jelenti ki, a termelő és nem termelő munka problémáját vizsgálva, hogy „Az uralkodó például, az alatta szolgáló összes bírákkal és katonatisztekkel egyetemben, az egész hadsereg és hajóhad mind *nem-termelő munkások*. Ezek a köz *szolgái*, és a *más emberek iparkodása* által létrehozott évi termék egy része tartja el őket... *Ugyanebbe az osztályba* orvosok, mindenfajta írástudók; sorolandók... papok, jogászok, színészek, bohócok, zenészek, operaénekesek és táncosok stb." (Idézi Marx, I. m. 266. old.) „Ez még a forradalmi burzsoázia beszéde — jegyzi meg Marx — azé, amely még nem vetette alá magának az egész társadalmat, az államot stb." (I. m. 266. old.)

„Mihelyt ellenben a burzsoázia meghódította a terepet, részint maga kerítette hatalmába az államot, részint kompromisszumot kötött annak régi birtokosaival, továbbá mihelyt az ideológiai rendeket saját húsából való húsnak ismerte fel és mindenütt saját, neki megfelelő funkcionáriusaivá változtatta át; mihelyt ő maga nem áll többé szemben ezekkel a termelőmunka képviselőjeként, hanem a tulajdonképpeni termelő munkások kelnek fel övele szemben és neki is azt mondják, hogy más emberek iparkodásából él; mihelyt eléggé művelt ahhoz, hogy ne oldódjék fel teljesen a termelésben, hanem »művelten« fogyasztani is akarjon; mihelyt maguk a szellemi munkák mind-

inkább az ő *szolgálatában* mennek végbe, a tőkés termelés szolgálatába lépnek — megfordul a kocka, és a burzsoázia igyekszik »gazdaságilag« a saját álláspontjáról igazolni azt, ami ellen korábban kritikájával harcolt. Szóvivői és lelkiismeretnyugtatói ezen a téren a Garnier-k stb. Ehhez járul még e közgazdászok — maguk is papok, professzorok stb. — buzgalma, hogy »termelő« hasznosságukat bebizonyítsák, béruket »gazdaságilag« igazolják." (I. m. 266—267. old.)

Bírálva a polgári közgazdák álláspontját Marx a termelő és nem termelő munka kérdésében *számos megállapítással gazdagítja a politikai gazdaságtant*, amelyeket egyedül vagy legalább is legrészletesebben az „Értéktöbblet-elméletek"-ben fejt ki. Megvizsgálja például, hogy a kisárutermelők munkája miként értelmezendő tőkés viszonyok között. Rámutat arra, hogy a kisárutermelők termelése nincs alávetve a tőkés termelési módnak, ezért a kisárutermelők munkája nem tartozik sem a termelő, sem a nem termelő munka kategóriájába. A tőkés termelési mód azonban a kisárutermelésre is rányomja bélyegét. Mivel a közvetlen termelők elválása a termelési eszközöktől, ez a normális állapot tőkés viszonyok között, ezt ott is feltételezik, ahol ténylegesen nem történt meg. „A független parasztot vagy kézművest szétvágják két személyre. Mint a termelési eszközök birtokosa tőkés, mint munkás a saját-maga munkása." (I. m. 371. old.) A kisárutermelő saját értéktöbbletét hozza létre (feltéve, hogy áruját értékén tudja eladni), s azt hogy saját munkájának egész termékét önmagának sajátíthatja el, az nem munkájának köszönhető, hanem a termelési eszközök tulajdonának.

Marx a termelő és nem termelő munka kérdésével kapcsolatban rámutat arra, hogy a termelőmunka tőkés viszonyok között kiegészítő mellékmeghatározást kap, olyan munkaként jön számításba, amely anyagi gazdagságban realizálódik. Megvizsgálja a kapitalizmus jelenségeit a nem anyagi termelés területén is, hangsúlyozva, hogy „a tőkés termelésnek e területen megnyilvánuló mindezen jelenségei a termelés egészéhez képest anyira jelentéktelenek, hogy teljesen figyelmen kívül hagyhatók." (I. m. 373. old.) Ugyancsak a termelő és nem termelő munka problémakörén belül Marx foglalkozik *a fizikai és szellemi munka szétválásának a kérdésével* a termelési folyamatban. „... éppen az a sajátos a tőkés termelési módban — írja —, hogy a különböző munkákat, tehát a fej és a kéz munkáit is... szétválasztja és különböző személyekre osztja el, ami azonban nem akadályozza azt, hogy az anyagi termék e személyek *közös terméke*, illetve, hogy közös termékük anyagi gazdagságban tárgyiasul; ami viszont éppúgy nem akadályozza azt, vagy mit sem változtat azon, hogy e személyek mindegyikének viszonya a bérmunkásnak a tőkéhez való viszonya, és ebben a kiváló értelemben a *termelő munkás* viszonya." (I. m. 374. old.)

Marx tisztázza a szállítóiparban a termelő és nem termelő munkának oly sok vitára okot adó s a nemzeti jövedelem számítás szempontjából a szocializmusban is oly fontos kérdését. „Emberek szállítására vonatkozóan ez (ti. az itt foglalkoztatottak munkája — M.

A.) csak mint *szolgálat* jelenik meg, amelyet a vállalkozó teljesít nekik ... Ha ellenben árukra vonatkozóan vesszük szemügyre a folyamatot, itt a munkafolyamatban a munka tárgyával, az áruval valóban változás történik. Helyszerinti létezését megváltoztatják, és ezzel változás megy végbe használati értékében, mivel e használati érték helyszerinti létezését megváltoztatják. Az áru csereértéke nő ugyanabban a mértékben, amelyben használati értékének ez a megváltoztatása munkát kíván meg, munkának egy olyan összegét, amelyet részben az állandó tőke elhasználódása — tehát az áruba belekerülő tárgyiasult munka összege —, részben az eleven munka összege határoz meg, mint minden más áru értékesítési folyamatában." (I. m. 375. old.)

Az értéktöbblet kérdéséhez kapcsolódva *Marx elemzi azokat a kísérleteket, amelyek a tőke egész termelési folyamatának, azaz az újratermelés folyamatának ábrázolására vonatkoznak.* Bírálja Smith helytelen álláspontját, aki a társadalmi termék egész értékét hibásan jövedelmekben oldotta fel. Rámutat Smith tévedéseinek forrásaira, s konkrét számbeli példákkal is bizonyítja ennek az álláspontnak a helytelenségét.

Smith előtt a következőképpen merulhetett fel a probléma: „Ki dolgozik, hogy az állandó, már a termelésben felhasznált tőke egyenértékét pótolja? A munkának az a része, amelyet a munkás önmaga számára dolgozik, pótolja munkabérét, illetve, a termelés egészét tekintve, létrehozza munkabérét. Tobbletmunkája viszont, amely a profitot alkotja, részben a tőkés fogyasztási alapja, részben pótlólagos tőkévé változik. De a tőkés nem ebből a többletmunkából, illetve a profitból pótolja a saját termelésében már felhasznált tőkét (Ha ez volna az eset, akkor az értéktöbblet nem új tőke képzesére, hanem a régi fenntartására szolgáló alap volna.) A szukséges munka azonban, amely a munkabért alkotja, és a többletmunka, amely a profitot alkotja, az egész munkanapot kimerítik, és ezenkívül nem dolgoznak. (A tőkés esetleges ‚felugyeleti munkája' benne van a munkabérben. Erről az oldalról tekintve a tőkés bérmunkás, ha nem is egy másik tőkésnek, de saját tőkéjének bérmunkása.) Honnan ered hát az a forrás, az a munka, amely az állandó tőkét pótolja?" (I. m. 78. o.)

Smith eme tévedésével Marx az „Értéktöbblet-elméletek"-en kívül „A tőke" II. kötetében is sokat foglalkozik. Rámutat arra, hogy Smith tevedesének végső forrása az volt, hogy nem ismerte fel a munka kettős jellegét, azt, hogy míg a munka absztrakt oldala a munkanap alatt új értéket alkot, a munka konkrét oldala azzal, hogy új használati értéket hoz létre, megőrzi a régi termelési eszkozök értékét is.

Smith-szel szemben Marx a fiziokrata Quesnay-t állítja, aki „Tableau Économique"-jében számos tévedése ellenére is helyesebben ábrázolta a tőke újratermelési folyamatát, mint Smith. „... a tőke egész termelési folyamatát, *újratermelési folyamatként*, a forgalmat pusztán ennek az újratermelési folyamatnak a formájaként, a pénzforgalmat csak a tőke forgásának egyik mozzanataként ábrázolni, egyúttal ebbe az újratermelési folyamatba belefoglalni a jovedelem eredetét, a tőke és jövedelem közti cserét, az újrater-

melő fogyasztásnak a végleges fogyasztáshoz való viszonyát, továbbá a tőke forgásába belefoglalni a fogyasztók és termelők közti (valójában a tőke és a jövedelem közti) forgalmat, végül ennek az újratermelési folyamatnak a mozzanataiként ábrázolni a termelőmunka két nagy osztálya — a nyerstermelés és az ipar — közti forgalmat, s mindezt egy olyan *táblázatban*, amely valójában mindössze csak öt vonalból áll, amelyek hat kiindulópontot, illetve visszatérési pontot kötnek össze — ez a kísérlet a XVIII. század második harmadában, a politikai gazdaságtan gyermekkorában felettébb zseniális ötlet volt, vitathatatlanul a legzseniálisabb, amely eddig a politikai gazdaságtan számlájára írható." I. m. 305. old.)

Smith és Quesnay újratermelési elméletének egybevetésével is igyekszik kidomborítani Marx, milyen ellentmondásos módon, egyenlőtlenül, szüntelen visszaeséseken át fejlődött a polgári közgazdaságtan. Az a Smith, aki az érték és értéktöbblet kérdésében messze felülmúlta a fiziokratákat, az újratermelés kérdésében Quesnay-hoz képest fejletlenebb álláspontot foglalt el.

E néhány kiragadott rész csupán körvonalazni kívánja az „Értéktöbblet-elméletek" gazdag tartalmát. Marx alapvető műve nemcsak elmélettörténeti szempontból értékes. Marx miközben bírálja a különböző közgazdászok helytelen nézeteit, rámutat elméleteik gyenge pontjaira, kifejti saját helyes álláspontját, s ezzel számos kérdésben az „Értéktöbblet-elméletek"-ben is továbbfejleszti a politikai gazdaságtant. E marxi műben sok olyan politikai gazdaságtani jellegű megállapítás található, amelyet Marx csak itt fejt ki, s így az „Értéktöbblet-elméletek" nemcsak elmélettörténeti szempontból, hanem a benne foglalt politikai gazdaságtani megállapításokat illetően is szervesen kapcsolódik „A tőke" három kötetéhez.

Dr. Mátyás Antal

Dr. Szénási Géza: A törvényesség őrhelyén

Kossuth kiadó, 1958

I.

Szénási elvtárs könyve jelentős kérdéssel: az ügyészség munkájával foglalkozik. A könyv első része a szocialista ügyészségről általában szól, a második része az ügyészség bűnüldöző tevékenységét tárgyalja, a harmadik része pedig az ügyészség általános törvényességi felügyeleti tevékenységét elemzi.

„A szocialista ügyészségről általában" című rész mindenekelőtt a törvényesség fogalmát tisztázza, a burzsoá és a szocialista törvényesség alapvető különbözősé-

gét mutatja be, majd a szocialista törvényesség őrei: az ügyészek szerepével, hivatásával, valamint az ügyészi munka ágaival és az ügyészség legfontosabb feladataival foglalkozik.

„Az ügyészség bűnüldöző tevékenysége" című rész abból indul ki, hogy az ügyészséget az Alkotmány kötelezi a Magyar Népköztársaság rendjét, biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető mindennemű cselekmény következetes üldözésére. Az ügyész e tevékenységét elsősorban azáltal teljesíti, hogy nyomozást végez az ügyészség hatáskörébe és illetékessége alá tartozó bűnügyekben, elrendeli a nyomozást a tudomására jutott bűncselekmények gyanúja miatt a rendőrség előtt, és felügyeletet gyakorol a nyomozószervek munkájának törvényessége felett. A könyv külön kiemeli itt, hogy az ügyész már a nyomozás, illetve a nyomozás feletti törvényességi felügyelet során érvényesíteni köteles a büntetőpolitikai célkitűzéseket, így a differenciálás elvét is.

Az ügyész emellett a büntetőeljárásban mint vádló lép fel s vádképviselettel, de nem utolsósorban a büntetőbíróság által hozott határozatok törvényességének megvizsgálásával és a törvényességet sértő határozatok megtámadása útján hozzájárul a büntetőeljárás törvényességének biztosításához is. A büntetőeljárás során szintén alapvető feladata az ügyésznek: a büntetőpolitikai célkitűzések érvényesülését biztosítani.

E büntetőpolitikai célkitűzésekről, elvekről a könyv külön fejezetben szól. Legfontosabb elvként szögezi le a differenciálás elvét: tehát a megkülönböztetést az osztályidegen, deklaszszált és huligán bűnözők, a súlyos bűncselekményeket elkövető állampolgárok és az először megtévedt, kisebb súlyú törvénysértést elkövető dolgozók között. A megfelelő differenciálás parancsolólag írja elő minden ügyben — hangsúlyozza Szénási elvtárs — a tárgyi és személyi társadalomveszélyesség igen alapos vizsgálatát.

A könyv e részének érdekes és tanulságos fejezetei a büntetőeljárás törvényességének biztosítékait és a bűncselekmények megelőzésének feladatait tárgyaló fejezetek. A megelőzéssel kapcsolatban Szénási elvtárs kiemeli, hogy ez két lényeges feltételen alapszik: *a)* A szervezésen, azaz a „gazdasági és közélet minden területén olyan előfeltételeket ... teremteni, amelyek lényegesen megnehezítik, vagy megközelítőleg lehetetlenné teszik a bűnözést." (72. o.) *b)* A felvilágosító, politikai nevelőmunkán.

Ezen általános jellegű kérdések felvetése után a könyv különkülön elemzi a politikai (államellenes) bűncselekmények üldözését, a társadalmi tulajdon védelmét és a gazdasági bűncselekmények elleni harc problémáit.

E három kategória közül legrészletesebben a társadalmi tulajdon védelméről szól, s ez feltétlenül helyes, mert az ellenforradalmi bűnözők felelősségrevonásának lezárása után most ez az elsőrendű feladata bűnüldöző és igazságszolgáltatási szerveinknek.

Szénási elvtárs mélyrehatóan vizsgálja a társadalmi tulajdon védelmének helyzetét az üzemekben és gyárakban, az építőiparban, az állami kereskedelemben a felvásárlás területén, az állami gazdaságoknál, a termelőszövetkezeteknél. Konkrét példák soro-

zatával bizonyítja azoknak a súlyos hianyosságoknak a létezését, melyeket felvet. A könyvből világosan kicsendül az a nagyon lényeges tétel, hogy a társadalmi tulajdon védelme nem elsősorban bűnüldözési feladat, hanem a gazdasági és politikai megelőzés kérdése. Természetesen a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szerveknek is jócskán akadnak tennivalóik e területen, melyeknek elvégzéséhez nélkülözhetetlen a becsületes dolgozó tömegekkel, a népi ellenőrzés szerveivel való szoros kapcsolat.

Az ügyészség bűnüldöző tevékenysége című rész befejezésül a büntetésvégrehajtás törvényességének ügyészi felügyeletével foglalkozik: összehasonlítja a burzsoá és a szocialista büntetésvégrehajtási rendszert, meghatározza a szocialista társadalom börtönpolitikájának alapvető elveit, őszintén és nyíltan feltárja büntetésvégrehajtási rendszerünk jelenlegi fogyatékosságait, s irányt szab az ügyészek ezirányú feladatának.

A könyv harmadik része „Az ügyészség általános felügyeleti tevékenysége" címet viseli. E részben Szénási elvtárs mindenekelőtt az ügyészi általános és az államigazgatási törvényességi felügyelet különbözőségét tárgyalja. Megállapítja, hogy az általános törvényességi felügyelet „őrködés a minisztériumok és a Minisztertanácsnak alárendelt szervek, hatóságok, hivatalok, intézmények és az államigazgatás egyéb szervei, valamint az államhatalom helyi szervei által kiadott rendeletek, határozatok és utasítások törvényessége felett", az államigazgatási törvényességi felügyelet pedig „őrködés az említett szervek konkrét, egyedi intézkedéseinek törvényessége felett, valamint afelett, hogy a hivatalos személyek és a polgárok a törvény rendelkezéseit ne sértsék meg." (158. o.)

Az általános törvényességi felügyelet körében a könyv kiemelten elemzi a törvényelőkészítésben való részvételt, a jogszabálykezdeményezési munkát, a törvényességi felügyeleti vizsgálatokat, az ügyészség jogszabályértelmező tevékenységét és a célvizsgálatokat.

Az államigazgatási törvényességi felügyelet körében elsősorban a panaszintézésről szól. Felhívja a figyelmet a panaszintézés fontosságára, egyes leggyakrabban előforduló panaszokkal (lakásügyi, munkaügyi, földbirtokrendezési és ingatlanügyi, nyugdíjügyi stb.) konkrétan is foglalkozik, s említést tesz a panaszintézés módszereiről is.

„Ha az ügyész — írja Szénási elvtárs — akár valamely szerv tevékenységének során (általános felügyelet), akár egyes bejelentések alapján (államigazgatási felügyelet) törvénysértést állapít meg, köteles intézkedéseket tenni a törvénysértés megszüntetésére, sőt adott esetben a törvénysértés feltételeinek kiküszöbölése is. Az ügyésznek ez az intézkedése többféle lehet: 1. *óvásemelés* a törvénytelen határozat, rendelkezés vagy más törvénytelen intézkedés ellen; 2. *javaslattétel* a törvénysértés okainak kiküszöbölésére; 3. a hatóság, hivatal, vállalat vagy szervezet vezetőjének *felhívása*, hogy állítsa helyre a közösség vagy a polgárok megsértett jogát, illetve figyelmeztetése valamely törvénytelenséget jelentő mulasztás pótlására; 4. *szabálysértési eljárás* kezdeményezése; 5. a törvény megsértésében bűnös személy ellen *fegyelmi*, államigazgatási eljárás

kezdeményezése; 6. *büntetőeljárás* indítása." (220. o.)

Az ügyészség általános és államigazgatási törvényességi felügyeletének természetesen megvannak a maga határai. Nem tartozik az ügyész hatáskörébe az operatív beavatkozás, az egyes szervek, intézmények által hozott határozatok célszerűségének vizsgálata, az egyes határozatok végrehajtásának öntevékeny felfüggesztése stb. Az ügyész szerepe „csupán kritikus szerep, amely figyelemfelhívásra, tiltakozásra, vagy javaslatra szorítkozik, ehhez képest az ügyész nem állítja helyre saját maga, bíróként a törvényes állapotot, erre — az ügyész fellépése folytán — a törvénysértést elkövető szerv vagy annak felettes hatósága köteles." (233. o.)

„Az ügyészség általános felügyeleti tevékenysége" című rész végén érinti Szénási elvtárs az ügyész szerepét a polgári perben. Hangsúlyozza, hogy amíg az ügyészi beavatkozás a tőkés társadalomban a magántulajdonos akaraturalmának perjogi biztosítéka, addig a szocialista társadalomban a társadalmi rendeltetésnek megfelelően gyakorolt jogok érvényesülését segíti elő.

A könyv befejezéseként a szerző a törvényesség megőrzéséről és további fejlesztéséről ír.

II.

Már az ismertetésből is kitűnik, hogy Szénási elvtárs könyve figyelemreméltó, jelentős alkotás.

Azzá teszi mindenekelőtt témaválasztása. A magyar jogi irodalom mind ez ideig nélkülözte az ügyészség szerepével, feladataival átfogóan foglalkozó műveket, a szerző tehát részben úttörő jellegű munkát is végzett.

A könyv pozitívuma azonban nemcsak ez. A téma színvonalas kifejtését is meg kell említeni. A szerző biztos kézzel nyúlt a témával kapcsolatos összes jelentős elméleti és gyakorlati problémához, s mélyrehatóan elemzi, kellő igényességgel tárgyalja azokat. Külön érdeme a könyvnek: az elmélet és a gyakorlat jó összekapcsolása. Az elméleti tételeket gyakorlati példákkal támasztja alá, s ahol szükséges, a gyakorlati tapasztalatokból megfelelő elvi, elméleti következtetéseket von le. Nem riad vissza azoknak a kérdéseknek a boncolgatásától sem, melyek még vitásak, s e kérdésekben is leszögezi álláspontját. Az eredmények hangsúlyozása mellett bátran alkalmazza a bírálat fegyverét, s ezzel a további fejlődés számára is utat mutat.

Végül, a könyv alapvető érdeme: közérthető, egyszerű stílusban íródott. A szerző művének bevezetőjében a következőket írja: „A szocializmust építő nép érdeklődése egyre nagyobb a jog területe iránt, mert tapasztalja, hogy ez számos életkérdésben és munkájában segíti. Ennek az egészséges érdeklődésnek kielégítése, az állampolgárok jogtudatának fejlesztése adta kezembe a tollat, hogy kommunista ügyészi szemmel és szívvel, az ügyészi szervezet néhány éves tapasztalatának felhasználásával, tehát szerény keretek között, ez úton is szolgáljam a szocialista törvényességet." Szénási elvtárs könyvének egyik igen lényeges célkitűzését: a dolgozók szocialista jogtudatának fejlesztését, a jog, a jogalkalmazó szervek népszerűsítését, nem utolsósorban

közérthető, egyszerű stílusával, világos okfejtésével valósítja meg.

A dontően pozitívan értékelhető könyvnek akadnak természetesen hiányosságai is, s ezek mellett sem szabad elmennünk szótlanul.

A szerző több helyen érinti az ellenforradalom előtt a törvényesség terén elkövetett hibákat. Valóban sajnálatos, hogy ezek a hibák — ha nem is olyan tulzottan általánosító megfogalmazásban, mint ahogy ezt Szénási elvtárs adja —, de előfordulhattak. Nem elégséges azonban ezt csupán megállapítani, hanem keresnünk kell a miértet is, az előidéző okokat is. Fogyatékossága a műnek, hogy ezzel, a jelen és a jövő szempontjából oly fontos kérdéssel, csak néhány sorban (itt sem egészen helyesen) foglalkozik.

Szénási elvtárs szerint a törvénysértéseket „nem egyes emberek vérszomja vagy tudatos kártevése eredményezte, hanem az a súlyos eltévelyedés, hogy egy letűnt társadalom, a kapitalizmus bűnüldöző módszereit (tehát politikai felépítményének egy jellemző vonását) vették át." (15. o.) Úgy gondolom, ez nem helyes megállapítás. A törvénysértések alapvető oka nem erre, hanem a személyi kultuszra, az elvtelenségre, a dogmatizmusból adódó általános politikai hibákra vezethető vissza. Ebből adódott a párt és a társadalom törvényesség feletti kollektív ellenőrzésének hiánya is, amelyeket a szerző még további okokként megjelöl. Csak a személyi kultuszból, a dogmatizmusból adódó politikai hibák vizsgálata adhat kielégítő választ a törvénysértések okaira. S ezt feltétlenül elemeznie kellett volna a szerzőnek.

A könyv — emellett — bevezető részében a törvényességet és ezzel kapcsolatban az ugyeszség szerepet is eléggé egyoldalúan taglalja. A 19. oldalon a szerző a következőket írja: „A törvényesség realizálódásának két útja van: egyrészt a törvényeknek, egyéb jogszabályoknak az állampolgárok részéről történő megtartása, másrészt az állami szervek működésének törvények, jogszabályok által meghatározott rendje.

Ahhoz, hogy a törvényesség maradéktalan érvényesüléséről beszélhessünk, a realizálódás mindkét útját szorgalmazni kell. Világos azonban, hogy a törvényesség megsértése az állami szervek részéről következményeiben nagyobb veszélyt jelenthet, mint az egyes állampolgárok részéről. Ugyanis az állami szervek, a népi demokratikus államhatalom egységes mechanizmusának része, szocialista jogrendszerünk alkalmazói, míg *az egyes törvénysértő állampolgár eleve hátrányos helyzetben van: az államhatalom egészével találja szemben magát. Éppen ezért a törvényesség felett kifejtett ellenőrző, felügyeleti tevékenység fő területe az állami szervek működése.*"

A 20. és 21. oldalon arról szól Szénási elvtárs, hogy az állampolgárok mivel járulhatnak hozzá a törvényesség fenntartásához. „A törvényesség megtartása, ellenőrzése — kezdi e fejezetet — nem lehet kizárólag csak pártvagy ügyészi feladat. Az egész társadalom hathatós közreműködése nélkül a törvényesség egyoldalúvá válik, eltorzul, oly értelemben is, hogy kötelező ereje főleg az állampolgárokra nehezedik, s e torzulás később odáig fajulhat, hogy a törvények betartása már csak az állampolgá-

rokra vonatkozik, mégpedig meggyőzés nélküli, fenyegetőző jelleggel." Ezután a bevezető után a könyv az egész fejezetben lényegében csak azt tárgyalja, hogy a dolgozóknak az államapparátus felett gyakorolt kollektív ellenőrzése a döntő biztosítéka a törvényesség megőrzésének. Holott az állampolgároknak a törvényesség fenntartásához való hozzájárulása ennél sokkal szélesebbkörű probléma. Ez a hozzájárulás mindenekelőtt azt jelenti, hogy minden állampolgár megtartja a törvényeket, teljesíti törvényes kötelezettségeit, a dolgozók összessége kollektíven ellenőrzi, hogy a törvényességet az állampolgárok tiszteletben tartsák, s emellett természetesen különböző szervezeteiken keresztül ellenőrzik azt is, hogy az állami szervek se sértsék meg a törvényeket, a dolgozók jogait.

Mindkét idézett részből az tűnik ki tehát, hogy Szénási elvtárs a törvényességnek inkább csak az egyik oldalát (a törvényeknek az állami szervek részéről történő betartását) hangsúlyozza, ezt tartja lényegesnek, döntőnek, a másik oldalt (a törvényeknek az állampolgárok részéről történő megtartását) viszont elhanyagolja, kevésbé lényeges kérdésnek tekinti. Ennek megfelelően az ügyészség feladatait is kissé egyoldalúan szabja meg. Ez, nyilvánvalóan helytelen.

Azt a szemléletet, melyből ez az egyoldalúság fakad, szintén kifogás tárgyává kell tenni. Szénási elvtárs szerint a törvényesség megsértése az állami szervek részéről azért jelenthet nagyobb veszélyt, mert míg az állami szervek „a népi demokratikus államhatalom egységes mechanizmusának része, szocialista jogrendszerünk alkalmazói", addig „az egyes törvénysértő állampolgár eleve hátrányos helyzetben van: az államhatalom egészével találja szemben magát".

Ennél az okfejtésnél a szerző egyrészt azonosítja az állami szervek dolgozóit magukkal a szervekkel, másrészt mindkettőt az államhatalommal, azaz a dolgozó néppel, s ezért fut rossz vágányokra a következtetésben. A való helyzet ezzel szemben az, hogy a törvénysértést elkövető állami szerv, vagy funkcionárius (és nem államhatalom) éppúgy szemben találja magát az államhatalom egészével, tehát a dolgozó néppel, mint a törvényességet megsértő állampolgár. Az államhatalom, a proletárdiktatúra államhatalma, a törvénysértéseket — akár állampolgár, akár állami szerv, vagy dolgozója kövesse el azokat — egyaránt és egyformán üldözi. Helytelen tehát a kettő között úgy differenciálni, ahogy ezt Szénási elvtárs teszi, s e differenciálás alapján levonni azt a konzekvenciát, hogy az ügyészi törvényességi felügyeleti tevékenység fő területe az állami szervek működése.

Talán a fentiekben érintett szemléletből, de lehet, hogy a pontatlan megfogalmazásokból adódik, hogy a könyv azután az állami szervek vonatkozásában néhol el is túlozza az ügyészség szerepét.

Nincs mód arra, hogy példákkal részletesen bizonyítsam ezt, elég talán, ha csupán általánosságban utalok a munkának az ügyészség általános törvényességi felügyeleti jogkörével (pl. a jogalkotó tevékenység „felügyelet") foglalkozó részére, vagy a bíróságok ítélkezése feletti törvényességi felügyeletet tárgyaló

része egy-két megállapítására, az ártatlanság vélelmét elemző részre, a Legfőbb Ügyészségnek a törvényelőkészítésben, a Legfőbb Ügyésznek a Minisztertanácsban betöltött szerepéről szóló részre, és így tovább.

Ezek a túlzó, illetve pontatlan megfogalmazások félreértésekre adhatnak alkalmat az ügyészség szerepével, feladataival kapcsolatban. Éppen ezért kell megemlíteni őket, annak hangsúlyozásával, hogy az ügyészség szerepének eltúlzása épp oly helytelen, mint amilyen károsak és veszélyesek azok a nézetek és törekvések, amelyek az ügyészség szerepét lebecsülik, a törvény által megszabott jogait, hatáskörét csorbítani kívánják.

Az ügyészség szerepének eltúlzása veszélyeztetheti annak az elvnek a gyakorlati érvényesülését, hogy az államhatalom egységes, hogy az államhatalom szervei a párt irányításával egységesen, egymással szorosan együttműködve kötelesek biztosítani a proletárdiktatúra, a szocialista törvényesség védelmét. Veszélyeztetheti továbbá az államhatalmi szervek tekintélyét is az állampolgárok előtt, különösen akkor, ha az ügyészség szerepének eltúlzásában valaki odáig megy, hogy ügyészség nélkül nem is igen lehet törvényességről beszélni.

Az ügyészség szerepének lebecsülése viszont gyengítheti államhatalmunk erejét, a szocialista törvényességet, mert nem vitás, az ügyészségnek meghatározott sajátos feladata és kiemelkedő szerepe van és kell, hogy legyen a néphatalom, a proletár törvényesség védelmében és megszilárdításában. E megállapítást a szocialista országok tapasztalatai éppúgy alátámasztják, mint a saját tapasztalataink.

Szénási elvtárs könyvében — mint említettem — bátran véleményt nyilvánít egyes vitás kérdésekben is. E kérdések inkább szakmai vonatkozásúak. Reméljük, helyes felvetésük a szakemberek körében kellő visszhangot vált majd ki. E cikk keretében, sajnos, nincs lehetőség ezekkel foglalkozni.

Összegezve: „A törvényesség őrhelyén" című mű — melyet Dr. Munnich Ferenc elvtárs előszava vezet be — egészében hasznos, színvonalas és sok tekintetben példamutató munka. Nem csökkentik értékét azok a hibák sem, melyeket a fentiekben érintettem. Ha az ügyészi szervezet a párt irányításával és segítségével megoldja azokat a feladatokat, melyeket a könyv helyesen tűz ki célul, minden bizonnyal nagymértékben hozzájárul a proletárdiktatúra megerősítéséhez, a szocialista törvényesség további megszilárdulásához.

Dr. Markója Imre

Együtt a világ dolgozóival

Kossuth 1959.

E könyv azoknak állít emléket, akik hősi harcok, nagy áldozatok példájával mintegy a nemzetközi proletáriátus küldötteiként és képviselőiként álltak a világ első munkáshatalma mellé.

Az első dokumentumok arról tanúskodnak, hogy Európa és Ázsia népeinek fiai az orosz proletáriátussal együtt fogtak fegyvert Október győzelméért. A Vörös Gárda, majd a Vörös Hadsereg soraiban az „orosz munkástestvér" oldalán igazi internacionalista forradalmárokként lengyelek és kínaiak, jugoszlávok és koreaiak, magyarok és hinduk, csehek, bolgárok, olaszok, finnek németek, franciák, belgák, albánok harcoltak vállvetve a Szovjethatalomért. S szinte nem volt ország, ahol ne talált volna visszhangra a harci jelszó: „El a kezekkel Oroszországtól". A szovjetországot fegyverrel védelmezők mellett kezdettől fogva ott álltak a toll fegyverével a különböző nemzetek irodalmi nagyjai, mint például Henri Barbusse, Romain Rolland, Jaroslav Hašek, G. B. Shaw, John Reed, Theodore Dreiser, Rabindranath Tagore.

Az intervenció leverése, a polgárháború megszűnése után a békés építés gigászi erőfeszítéseit, nagyszerű eredményeit is végigkíséri a világ dolgozóinak, haladó szellemű gondolkodóinak együttérzése, segítőkészsége és küzdelme az új szovjetellenes háború előkészítése ellen. Az öt világrész dolgozóinak tíz- és tízezrei árasztják el az utcákat augusztus 1-én, a nemzeközi háborúellenes napon, hogy a tiltakozzanak a növekvő militarizmus, a háborús gyújtogatók cselszövései ellen, s egyben komoly erővel, politikai súllyal tanúsítsák szolidaritásukat a szovjet néppel.

Az utolsó fejezet ezt a címet viseli: Együtt a fasizmus ellen. Ezek a lapok újjáélesztik emlékezetünkben a francia fegyveres ellenállók, a jugoszláv partizánok, a cseh, az olasz, a magyar, a bolgár, az albán ellenállási mozgalom hőseinek neveit és tetteit, s annak a több ezer hősnek az emlékét, akik a Szovjet Hadseregben, a szovjet partizánegységekben harcolva érdemelték ki a szovjet állam elismerését, kitüntetéseit.

A közös harcban elesettek és a ma is élők nagyszerű tettei elevenednek meg előttünk, emberi közelségbe kerülünk harcosokkal, akiket sohasem láttunk, példaképekké magasodnak ismeretlen nevű közkatonái a szocializmus, a béke ügyének. A kötet hőstettek krónikája, a proletárinternacionalizmus győzelmes eszméjének méltó hirdetője.

Büszkén olvassuk azokat a lapokat, melyek a magyar nép legjobbjainak helytállásáról tanúskodnak, — helytállásukról a nemzetközi munkásság legbátrabb fiainak soraiban, a Szovjetunió, a szocializmus oldalán.

R. A.

Fjodorov:

Partizánok élén

Zrínyi Kiadó, 1959.

Az új, harmadik kötettel bővített kiadás az első bekezdéstől az utolsóig lenyűgöző olvasmány. Írója, a partizánok hős parancsnoka, egyben a partizánok harcainak krónikásává is lett.

Megismerjük a könyvből az ukrajnai és bjelorussziai partizánok történetét 1941. szeptemberétől, amikor a csernyigovi területi pártbizott-

ság illegalitásba megy, addig az időig, amikor már nem a partizánok bujkálnak a megszállók elől, hanem a fasiszta hadsereg és cinkosaik kerülik a találkozást a már legendás és rettegett hírű partizánokkal. A megszállóknak tudomásul kellett venniök: ahol erdő van, ott partizánok vannak. Egy elfogott német hadnagy írja apósának szánt levelében: „Ó, ezek a partizánok. Megkérdezhetné, hogy lehet az, hogy mind a mai napig nem számoltak le velük dicsőséges csapataink. Erre azt felelhetem, hogy a partizánok egyre többen lesznek."

Epizódok, sorsok, élettörténetek sorozatából áll a könyv. Nemcsak a harcok történetét ismerhetjük meg belőle, hanem a különféle jellemű, alkatú, vérmérsékletű, de hazafiságában és az ellenség elleni kíméletlen gyűlöletében egységes szovjet embereket is. „Éljetek úgy, ahogyan a nép él, legyetek mindenhol a néppel" — szól a kommunisták parancsa. És ez megfordítva is igaz volt: a nép segítette, élete kockáztatásával, utolsó falatjáról lemondva, támogatta a partizánokat. Tudta, hogy illegalitásba vonult pártmunkások, kommunisták vezetik őket. Nem is sikerült a megszállóknak újjáéleszteni a kapitalista rendszert az elfoglalt területeken, a szovjet embereket, kolhozparasztokat nem sikerült rabszolgáikká tenniök. Újra a már említett német hadnagy leveléből idézünk: „Hívjuk őket, földet, birtokot, hatalmat és gazdagságot ígérünk nekik. De ezek az emberek megvetik a gazdagságot, ezeket az embereket el kell pusztítani. Először megígértük, hogy kiosztjuk a földet. Röpcédulákat szórtunk szét, hogy minden paraszt földet fog kapni. De nem lehet megcsinálni."

Talán legmegrendítőbb, — mert legemberibb — az: hogyan néztek szembe a partizánok a hallállal? „A háború: pusztulás — ezt szokták mondani... A halált nem lehet megszokni. Hogy lehet megszokni azt, hogy a feleséged vagy a gyermeked egy perc alatt megszűnik élni? Az emberben kialakul valami különös állhatatosság és szilárdság, de ez egészen más dolog. Előre felkészülsz arra, hogy ne zokogj, ne tördeld a kezedet és ne ess kétségbe." Így fojtotta vissza könnyeit a 26 esztendős harcos, aki hősi halált halt fiatal feleségét gyászolta és így keményedett még elszántabb bosszúra annak a fiatal asszonynak a szíve, aki néhány hónapos csecsemőjét temette el az erdőben.

Az illegalitásban működő kommunistáknak és komszomolistáknak kettős feladatot kellett teljesíteniök: pusztítani az ellenséget és tartani a lelket a megszállt terület lakosságában: él a párt, él a szovjethatalom.

Fjodorov örök emléket állított fel könyvével azoknak, akik e két feladatot, életüket nem kímélve, teljesítették. A harmadik kötetben írja: „Bántott, hogy nincs a mi sorainkban író, aki a valóságnak megfelelően mesélné el, hogyan dolgoznak és tanulnak az erdőben a leghétköznapibb emberek, hogyan válik a hősiesség szükségszerűséggé, az általános fegyelem és tudatosság részesévé." Úgy véljük, Fjodorov itt tévedett. Őszintébben, gondolatébresztőbben, szívrehatóbban és — olvasmányosabban nem tudta volna ezt megírni hivatásos író sem.

H. Zs.

A. Manfred:

A nagy francia forradalom

Gondolat Kiadó. 1958.

Röviddel Albert Mathiez „A francia forradalom" c. művének (Bp. 1957, Bibliotheca) megjelenése után látott napvilágot A. Manfrednek, a kiváló szovjet történésznek a francia forradalom történetéről írott munkája. Bár a mű lényegesen kisebb terjedelmű, mint Mathiez említett munkája, s ezért a történelmi anyagot tekintve nem hatolhatott

mélyre az események belső összefüggéseinek részletes ismertetésében, megjelentetése mégis indokolt és szükséges volt, mert a szerző világos marxista—leninista vonalvezetésével, az események jellegének és értékelésének határozott megítélésével nem egy vonatkozásban kiegészíti Mathiez munkáját. A. Manfred könyvének fontosságát az adja meg, hogy közérthető, népszerű, de alapos és mély tudományos igénnyel megírt összefoglalását adja a francia forradalomnak, a forradalom előkészítését jelentő felvilágosodástól a forradalmi helyzet kialakulásának taglalásán, a nagypolgárság uralmának bemutatásán, a monarchia megdöntésén, a jakobinusok forradalmi demokratikus diktatúrájának részletes taglalásán keresztül a thermidori ellenforradalom bekövetkezéséig, vagyis a nagy francia polgári forradalom végéig. A kötetet „A nagy francia polgári forradalom történelmi jelentősége" c. fejezet zárja le, amely összefoglalja Marxnak és Leninnek a francia forradalom értékeléséről és történelmi szerepéről tett megjegyzéseit. A fejezet rámutat arra, hogy a nagy francia forradalom, ez a több évig tartó hatalmas népmozgalom, melyet méltán nevezünk a polgári forradalmak közül valóban „nagy"-nak, teljesen szétzúzta a feudalizmust, „gigaszi seprűvel" kisöpörte Franciaországból a középkor limlomját és megtisztította a talajt a tőkés fejlődés számára... „... lerombolta a feudális termelési viszonyokat és — bizonyos időre — összhangot teremtett a termelési viszonyok és a termelőerők jellege között. E hatalmas romboló munkának óriási jelentősége volt nemcsak Franciaország előrehaladása, hanem egész Európa szempontjából is. A francia polgári forradalom új történelmi korszakot nyitott meg: a kapitalizmus győzelmének és megszilárdulásának korszakát..."

A. Manfred könyve hasznos munka nemcsak történészek, tanárok, egyetemi hallgatók és pártmunkások számára, hanem a széles olvasóközönség részére is. Minden érdeme mellett azonban rá kell mutatni arra a hibájára, hogy az anyag és a tárgyalandó korszak nagy terjedelme nehezen fért bele a rendelkezésre álló szűk keretbe és ezért a könyv egy kissé szétfoltozott, ami olykor a folyamatos tárgyalás rovására megy.

K. A.

Ferreira de Castro:

Honkeresők

(Európa 1958.)

De Castro, a kalandoséletű nagy portugál író azok sorsának szentelte ezt a regényét, „akiknek nincs helyük a világon", akik azért kelnek útra más világrész felé, mert hazájukban csak néhány embernek van joga élni; akik nem tudnak belenyugodni a szűkös életviszonyokba, a boldogulás, a meggazdagodás vágya nyugtalanítja a szívüket — elindulnak hát szerencsét próbálni. De nagyon kevés közülük az, aki a népmesék „kisebbik fiaként" aranyával megrakodva tér haza; a többség tapasztalja, hogy a varázslatos Amerikában is ugyanolyan törvények igazítják az emberek életét, mint Portugáliában. Választhatnak akozött, hogy honvágytól gyötörve, nyomorultul tengetik tovább az életüket idegenben, vagy hazatérnek — az otthonnak sajnálkozását, kárörömét tűrve — koldusbottal.

De Castro a kivándorlást, mint egy szélesebb, mélyebb probléma következményét mutatja be: az embernek — ahelyett, hogy nagy, nemes célokért, az emberi fölemelkedésért harcolhatna — a kenyérért, a világban való helyért kell élet-halál harcot folytatnia.

A Honkeresők tehát nem igazi regény. Hőse, jelleme és sorsa alig van egyénítve. Van benne valami a meséből és az eposzból, annak egyszerűségéből és monumentalitásából és vannak olyan vonásai, amelyek egy

művészi dokumentumfilm módszerére emlékeztetnek. Az önmagában zártan komponált fejezetek mindegyike egy-egy filmbeli jelenet lehetne: indul Lisszabonból a kirándulókkal teli hajó — a gép egy középtermetű, szikár erős vonású parasztra irányul, Manuel de Boncara; Brazíliában Borba ezredes válogat a bevándorolt munkások között, a gép megáll pár pilanatra egy feszült, reménykedő arcnál, Manuel de Bonca arcánál és így tovább.

De Castro nem idealizálja a szegények világát, de mély együttérzéssel, igényes, puritán eszközökkel mutatja be, hogyan lesznek azok a szerencse szabad prédájává, akik életük szűkös keretein tágítani próbálnak, hogyan jutnak vissza a „honkeresők" kiábrándultan és összetörten a régi, mostoha hazába.

H. Gy.-né

E SZÁM SZERZŐI: **FRISS ISTVÁN**, akadémikus, az MSZMP KB tagja, az Államgazdasági Osztály vezetője; , **DR. HÁY LÁSZLÓ**, a közgazdaságtudományok doktora, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektora; **KOMJÁT IRÉN**, a Társadalmi Szemle felelős szerkesztője; **DR. MÁTYÁS ANTAL**, kandidátus, a Marx Karoly Közgazdaságtudományi Egyetem docense; **DR. MARKOJA IMRE**, az MSZMP KB Adminisztratív Osztályának alosztály vezetője; **G. V. PLATONOV**, a filozófiai tudományok doktora, a Moszkvai Lomonoszov Egyetem dialektikus materializmus tanszékének vezetője.

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

Fehér Lajos, Fogarasi Béla, Friss István, Háy László, Kállay Gyula (főszerkesztő), **Kiss Károly, Komját Irén** (felelős szerkesztő), **Molnár Erik, Nemes Dezső, Németh Károly, Orbán László, Révai József, Szigeti József, Szirmai István.**

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK

KOSSUTH

Karl Marx és Friedrich Engels Művei II. kötet 675 old.
Nemzetközi Almanach 893 old.
A magyar mezőgazdaság az ellenforradalom után 287 old.
Vári István: Hat hónap Izraelben 159 old.
N. A. Iljin: Élet és halál (a tudomány és a vallás szempontjából) 37 old.
Mezencev: Lehet-e a jövőbe látni? 83 old.
Feuchtwanger: Simone I. II. 182. 183 old.
Együtt a világ dolgozóival 387 old.

GONDOLAT

Dirk J. Struik: A matematika rövid története 218 old

BIBLIOTHECA

Mocsáry Lajos: Válogatott írásai 799 old.
A. E. Brehm: Az állatok világa (madarak) 495 old.
Feuchtwanger: Balgák bölcsessége 546 old.
Fantasztikus történetek I., II. 199, 162 old.

KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI

Széchenyi István: Stádium 307 old.
Budapest Statisztikai Zsebkönyve. 1958. 317 old.
Lukács—Bartók: Iparvállalatok ellenőrzése 243 old.
Dr. Susánszky János: A gazdaságos sorozatnagyság 148 old.
Ladó László: Költségtervezés és költségmérés 146 old.
Klein Sándor—Dr. Kozmutza Pál: Nyereségrészesedés az iparban 209 old.
A táplálkozás 1959. 289 old.
Meznerics—Simon—Hidas: Devizajog 339 old.
Dr. Seres Imre: A föld tulajdonjoga a magyar mezőgazdasági termelőszövetkezetekben 289 old.

SZÉPIRODALMI

Gábor Andor: Véres augusztus 470 old.
Pausztovszkij: Nyugtalan ifjúság I., II., III. 251, 255 253 old.
Gárdonyi Géza: Kék pille 580 old.
Fehér Klára: Idegen víztükör 143 old.
Hernádi Gyula: Deszkakolostor 267 old.

MAGVETŐ

Szabó Magda: Mondják meg Zsófikának 316 old.
Jean Effel: A világ teremtése
Somlyó György: Szélrózsa (összegyűjtött versfordítások) 363 old.
Csanádi Imre. Kis verses állatvilág 174 old.
Escher Károly—Vajda Miklós: Bajor Gizi 218 old.
Füst Milan: Kisregények I., II. 573, 558 old.
Kádár Karr Erzsébet: Gyönyörű ősz 422 old.
Bóka László: Alázatosan jelentem 606 old.
Kodolányi János: Keserű ifjúkor 818 old.
Gábor György: Gondolatok könyve (az aforizma francia mesterei) 636 old.
Cholnoky László: Prikk mennyei útja 421 old.
Kolozsvári Grandpierre Emil: A boldogtalanság művészete 416 old.
Rejtő Jenő P. Howard: A tizennégykarátos autó 232 old.
Ilf—Petrov: Hogyan született Robinson 365 old.

EURÓPA

Maria Dabrowska: Éjjelek és nappalok I., II. 762, 673 old.
Klasszikus jugoszláv elbeszélések 345 old.
Lessing: Drámák versek, mesék 554 old.
Burns: Válogatott versek 336 old.
Csehov: Elbeszélések 518 old.
George Cosbuc: A pásztorlány 223 old.
Kratochvil: A szerelem és halál meséi 234 old.
Mahmur Tejmur: A halál ügynöke 262 old.
Max Frisch: ... És a holtak újra énekelnek 98 old.
Az olajárus és a kurtizán 156 old.
efendiből Macarie barát 170 old.
Gala Galaction: Hogyan lett Musztafa efendiből Macarie barát 170 old.
A talpnyaló temetése (szovjet írók humoros írásai) 266 old.

ZRÍNYI

Lenin: Katonai levelezés 431 old.
Fjodorov: Partizánok élén 815 old.

KÉPZŐMŰVÉSZETI ALAP

Ybl Ervin: Csontváry Tivadar 11 old. 12 kép.
Kampis Antal: Matisse 32 old., 44 kép.
Szilágyi János György: A görög művészet kezdetei 51 old.
Frantisek Hecko: Vörös bor (Szlovákiai Szépirodalmi Kiadó) 751 old.
Szabó Gyula: Gondos atyafiság (Állami Irodalmi és Szépművészeti Kiadó, Bukarest) I, II. 356 344 old.
Vitéz Csokonai Mihály Válogatott művei (Állami Irodalmi és Szépművészeti

СОДЕРЖАНИЕ

Наше величайшее революционное наследие — Венгерская советская республика — — — — — — — — — — — — — — — **1**

ИШТВАН ФРИШШ: Экономическая политика первой Венгерской советской республики — — — — — — — — — — — — **9**

ЛАСЛО ХАЙ. ЯНОШ КАДАР: Прочная народная власть: независимая Венгрия — — — — — — — — — — — — — — **28**

ИРЕН КОМЬЯТ Историческое значение Коммунистического Интернационала — — — — — — — — — — — — — — — **39**

Г. В. ПЛАТОНОВ Борьба материализма и идеализма в современной генетике — — — — — — — — — — — — — — — **56**

ДОКУМЕНТЫ И ВОСПОМИНАНИЯ О ГЕРОИЧЕСКОЙ БОРЬБЕ 1918—1919 ГГ.

БЕЛА САНТО · Воспоминания о Венгерской советской республике публикует Режё Санто — — — — — — — — — — — — **73**

МОЗЕШ ГАБОР: Формирование интернациональных полков — — — **85**

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

К Маркс: Теории прибавочной стоимости (т. I.) (АНТАЛ МАТЯШ) — **89**

Геза Сенаши: На страже законности (ИМРЕ МАРКОЯ) — — — **97**

INHALT

Unsere grösste revolutionäre Tradition: die erste Ungarische Räterepublik — — — — — — — — — — — — — — 1

ISTVAN FRISS: Die Wirtschaftspolitik der ersten Ungarischen Räterepublik — — — — — — — — — — — — — 9

LÁSZLÓ HAY: János Kádár. Feste Volksmacht — unabhängiges Ungarn — — — — — — — — — — — — — — 28

IRÉN KOMJÁT: Die historische Bedeutung der Kommunistischen Internationale — — — — — — — — — — — — — 39

G. V. PLATONOV: Der Kampf zwischen Materialismus und Idealismus in der heutigen Genetik — — — — — — — — — — 56

DOKUMENTE UND ERINNERUNGEN AN DIE HELDENKÄMPFE 1918—1919

BÉLA SZANTÓ: Erinnerungen an die Ungarische Räterepublik (veröffentlich von Rezső Szanto) — — — — — — — — — 73

MOZES GÁBOR: Die Organisierung der Internationalen Regimenter 85

BUCHBESPRECHUNGEN

MARX: Theorien über den Mehrwert I. (ANTAL MÁTYÁS) — — 89

Dr. GÉZA SZÉNÁSI: Auf Wachtposten der Legalität (Dr. IMRE MARKOJA) — — — — — — — — — — — — — — 97

SOMMAIRE

Notre plus grande tradition révolutionnaire: la première République Soviétique Hongroise — — — — — — — — — — — — 1

ISTVÁN FRISS: La politique économique de la première République Soviétique Hongroise — — — — — — — — — — — — 9

LÁSZLO HAY: János Kádár: Un pouvoir populaire ferme — une Hongrie Indépendante — — — — — — — — — — — 28

IRÉN KOMJÁT: Le rôle historique de l'International Communiste — 39

G. V. PLATONOV: Luttes entre matérialisme et idéalisme dans la science génétique contemporaine — — — — — — — — — 56

DOCUMENTS ET SOUVENIRS DES LUTTES HÉROIQUES DES ANNÉES 1918—1919

BÉLA SZÁNTÓ: Souvenirs de la République Soviétique Hongroise — (publiés par Rezső Szántó) — — — — — — — — — — 73

MOZES GÁBOR: Formation de Régiments Internationaux — — — 85

COMPTS-RENDUS

MARX: Théories sur la plusvalue Tom. I. (ANTAL MÁTYÁS) — 89

GÉZA SZÉNÁSI: A la garde de la légalité (IMRE MARKOJA) — 97

CONTENTS

Our Greatest Revolutionary Heritage — the Hungarian Soviet Republic — — — — — — — — — — — — — — — — 1

ISTVÁN FRISS: Economic Policy of the first Hungarian Soviet Republic — — — — — — — — — — — — — — — 9

LÁSZLÓ HAY: János Kádár: „A firm People's Power as guarantee of Hungarian independence" — — — — — — — — — — 28

IRÉN KOMJÁT: Historical significance of the Communist International — — — — — — — — — — — — — — — 39

G. V. PLATONOV: The struggle between materialism and idealism in contemporary genetics — — — — — — — — — — — 56

DOCUMENTS AND REMINISCENCES CONCERNING THE HEROIC STRUGGLES OF 1918—1919

BÉLA SZÁNTÓ: Reminiscences on the Hungarian Soviet Republic — (communicated by Rezső Szántó) — — — — — — — — 73

MÓZES GÁBOR: Organization of the international regiments — — 85

BOOK-REVIEWS

MARX: Theories on surplus value, I. (ANTAL MÁTYÁS) — — — 89

GÉZA SZÉNÁSI: Standing guard over law observance — — — 97

Ára 3.— Ft.